

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ**

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління

САХАРОВА КАТЕРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

**УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ**

Монографія

**Дніпро
Грані
2021**

УДК 353:005.336.4:005.591.3

С 72

Схвалено Вченою радою Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України.
Протокол № 10/240 від 28.12.2020

Рецензенти:

О. Ю. Бобровська, доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри економіки та регіональної економічної політики Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України;

Л. Л. Прокопенко, доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри права та європейської інтеграції Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України;

І. Г. Сурай, доктор наук з державного управління, старший науковий співробітник, професор, професор кафедри парламентаризму Національної академії державного управління при Президентіві України.

С 72 Сахарова К.О. Управління розвитком інтелектуального потенціалу регіону : монографія / Катерина Олександрівна Сахарова. – Дніпро : «ГРАНІ», 2021. – 180 с.

ISBN 978-617-7351-75-6

Обґрунтовано концептуальні засади та механізми публічного управління інтелектуальним потенціалом регіону як основи сталого розвитку в умовах децентралізації влади в Україні. Визначено складові інтелектуального потенціалу регіону – потенціал кадрів інтелектуальної сфери суспільної праці, зосереджений у сфері науки та освіти, потенціал регіональних органів державної влади та місцевого самоврядування, потенціал, закладений в знаннях, інноваційних процесах, технологіях, видах інноваційної продукції, які існують на території регіону. Охарактеризовано інструментарій застосування форсайту, краутсорсингу та бенчмаркінгу у процесі публічного управління інтелектуальним потенціалом регіону для забезпечення пріоритетів регіонального розвитку.

Для вчених, що працюють у галузі знань «Публічне управління та адміністрування», викладачів, докторантів, аспірантів, слухачів, державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування.

УДК 353:005.336.4:005.591.3

© Сахарова К.О., 2021

ISBN 978-617-7351-75-6

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ РЕГІОНУ	4
1.1. Теоретичні контури поняття «інтелектуальний потенціал»	4
1.2. Методологічні підходи дослідження інтелектуального потенціалу регіону	15
1.3. Композиційний аналіз інтелектуального потенціалу регіону як об'єкта управління	24
РОЗДІЛ 2. ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ РЕГІОНУ	36
2.1. Умови та чинники публічного управління інтелектуальним потенціалом регіону	36
2.2. Зарубіжний та вітчизняний досвід управління інтелектуальним потенціалом через методи оцінювання	50
2.3. Сучасний стан розвитку інтелектуального потенціалу в регіонах України	61
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ РЕГІОНУ	71
3.1. Концептуальні засади публічного управління інтелектуальним потенціалом регіону	71
3.2. Модель публічного управління інтелектуальним потенціалом регіону	80
3.3. Шляхи удосконалення механізмів публічного управління інтелектуальним потенціалом регіону	94
ВИСНОВКИ	108
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	112
ДОДАТКИ	163

ВСТУП

Актуальність теми. Орієнтація на імплементацію глобальних цілей сталого розвитку тисячоліття з урахуванням специфіки національного розвитку України до 2030 р., схвалених ООН та визначених у проєкті *Стратегії сталого розвитку України до 2030 року*, передбачає рух до розвитку економіки, заснованої на знаннях й інноваціях. Це актуалізує пошук відповідних інструментів створення, відтворення, використання знань та інновацій, одним з яких стає управління інтелектуальним потенціалом суспільства, локальних спільнот, особистості. В умовах реалізації адміністративно-територіальної реформи та децентралізації влади, реформування державної регіональної політики проблема забезпечення трансферу знань та інновацій стає пріоритетом програм соціально-економічного розвитку регіонів. Вирішальне значення має визнання інтелектуального потенціалу регіону як основи сталого розвитку.

На жаль, у сучасних реаліях спостерігається прискорена деінтелектуалізація багатьох сфер суспільного розвитку, обумовлена невисоким рівнем затребуваності результатів інтелектуальної діяльності та низьким попитом на інтелектуальний продукт. Унаслідок цього відбувається «відтік інтелекту» під впливом процесів внутрішньої та зовнішньої професійної мобільності, носії знання старішають, а молодь самостверджується в сегменті більш престижних та матеріально замотивованих професій.

У зв'язку з цим зростає необхідність в обґрунтуванні і розробці сучасних концептуальних підходів і практичних рекомендацій з публічного управління формуванням, розвитком та відтворенням інтелектуального потенціалу регіону. Актуалізується необхідність теоретико-методологічного пошуку та обґрунтування ефективних механізмів публічного управління інтелектуальним потенціалом регіону, що функціонують на основі врахування усіх чинників та умов, що сприяють прискоренню цього процесу та забезпечують поступальний і сталий регіональний розвиток.

Відтак, постає актуальне для науки публічного управління та адміністрування завдання щодо аналізу перспективних напрямів збереження, накопичення та використання інтелектуального потенціалу регіону як основи сталого розвитку в Україні.

Теоретико-методологічні засади публічного управління забезпеченням досягнення цілей сталого розвитку, державної регіональної політики обґрунтовані В. Баштанником, О. Бобровською, З. Бурик, Т. Крушельницькою, М. Латиніним, Т. Маматовою, А. Мерзляк, І. Чикаренко, Ю. Шаровим та ін. Процеси децентралізації та реформування місцевого самоврядування стали предметом наукової уваги О. Антонової, Є. Бородіна, Н. Гончарук, С. Квітки, В. Колтун, Т. Кравченко, О. Матвєєвої, І. Письменного, Л. Прокопенко, С. Серьогіна та ін. Проблематика розвитку інтелектуального потенціалу регіону ввійшла в коло наукових інтересів таких науковців: О. Веретенникова, І. Глізнуца, В. Гунько, Л. Діба, О. Дикань, С. Манів, О. Моліна, Т. Носова, П. Перерва, В. Петренко, І. Ревак, В. Ткаченко, І. Чичкало-Кондрацька,

Г. Чумаченко.

Не зважаючи на значну кількість публікацій, які здебільшого зосереджені на економічних аспектах управління інтелектуальним потенціалом регіону, залишаються не достатньо обґрунтованим значення інтелектуального потенціалу для інтенсифікації процесу сталого регіонального розвитку, що і зумовило вибір теми дослідження.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що наукові положення, висновки та рекомендації можуть бути використані в практичній роботі органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій під час реалізації регіональних соціальних програм, спрямованих на розвиток інтелектуального потенціалу регіону та громад; для подальших наукових розвідок у межах досліджуваної тематики та розробки відповідних навчальних програм у системі підготовки та підвищенні кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ РЕГІОНУ

1.1. Теоретичні контури поняття «інтелектуальний потенціал»

Поняття «інтелектуальний потенціал» (далі – ІП) набуло поширення на сторінках газет, журналів, публіцистичних нарисів, наукової літератури у другій половині ХХ ст. Однак при спробі дати наукове визначення цьому поняттю виникає чимало труднощів. Зміст терміну, його структура в сучасній науковій літературі розкриті ще недостатньо.

Стислий огляд позицій, які склалися у літературі, виділяє певні контури розуміння: ІП завжди має суб'єктність (і тут простежується дихотомія «особистість – суспільство»); ІП є складовою духовного / або кадрового, трудового / або соціального / або все це разом потенціалів; ІП синонімізується зі спорідненими поняттями «інтелектуальні ресурси», «інтелектуальний капітал»; в економічній науці він є складовою нематеріальних активів [1 – 10].

Наявність значної кількості інтерпретацій ІП, різноманіття дослідницьких підходів до його опису вимагає обґрунтування власної авторської логіки обґрунтування зазначеної категорії (рис. 1.1).

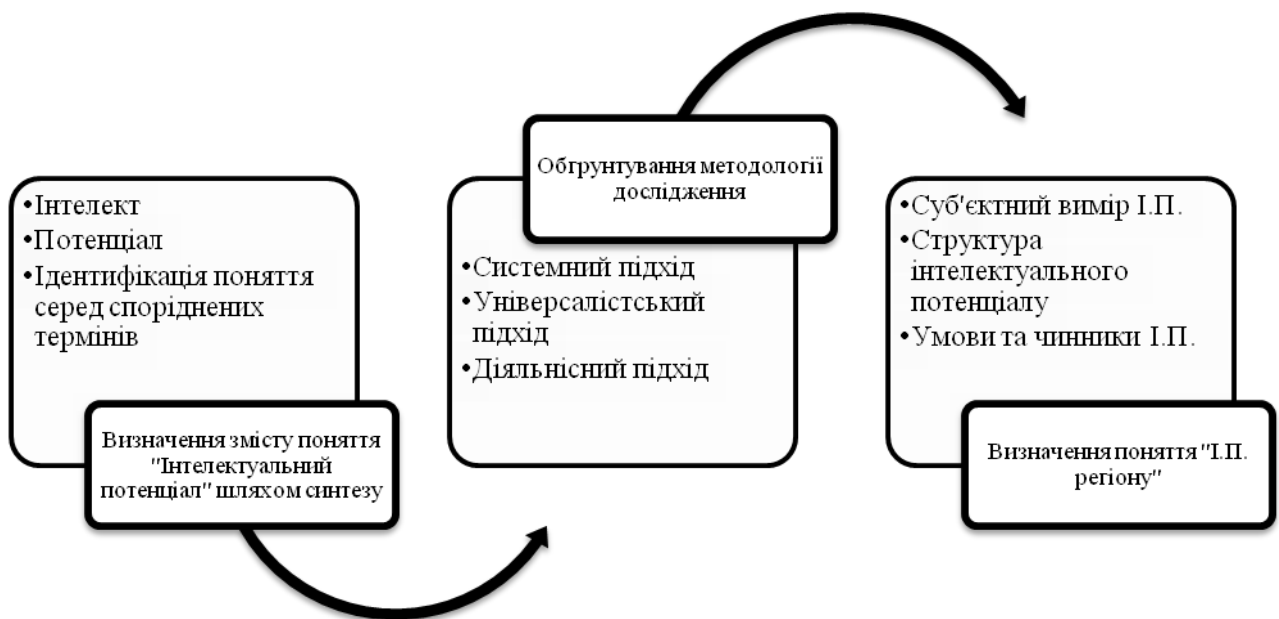

Рис. 1.1. Алгоритм концептуалізації терміну «інтелектуальний потенціал регіону»

Спробуємо зробити епістемологічний аналіз категорії «інтелектуальний потенціал». Очевидно, що слід вивчити інтерпретацію її складових – «інтелект» та «потенціал».

У вітчизняній літературі з ряду нині відомих причин проблемі інтелекту приділялося мало уваги. Домінувала точка зору, узагальнено представлена

авторами статті в «Філософському енциклопедичному словнику», де стверджувалося, що поняття «мислення» цілком і повністю вичерпує всі форми і стани розумової діяльності, а термін «інтелект», обтяжений вантажем ідеалістичного змісту, не має ніяких евристичних і позитивних функцій [11, с. 128, 243]. Труднощі, що виникають в даний час на шляху інтерпретації категорії «інтелект» носять насамперед методологічний характер. Теоретична невизначеність уявлень про будову людського інтелекту заважає експериментальним дослідженням. Як вважав академік П. К. Анохін, «незважаючи на значущість проблеми, її нинішній стан не можна вважати задовільним. Немає чіткого визначення самого поняття «інтелект», його складу та вирішальних механізмів його окремих операцій, про що свідчить той факт, що в даний час існує більше 60 визначень інтелекту [12], переважно у філософських та психологічних джерелах. Наведемо деякі з них (табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Визначення терміну «інтелект»

Визначення	Автор/джерело
Розум творить, переноситься до сфери знань та є найціннішим у людині	Аристотель [16]
«Знання - сила», джерелом знання є освіта – сукупність знань, які отримані спеціальним навчанням	Френсіс Бекон [17]
Форма наукового мислення, яке сформувалося у природознавстві, що засноване на вимогах розуму, а не віри.	Т. Гоббс [18]
Здатність до здійснення процесу пізнання ефективного вирішення проблем, зокрема під час оволодіння новим колом життєвих завдань	Р. Декарт [19]
Цілепокладання, планування ресурсів та побудова стратегії досягнення мети	М.М. Моїсєєв [20]
Загальна розумова здатність, яка містить можливість робити висновки, планувати, вирішувати проблеми, абстрактно мислити, розуміти складні ідеї, швидко навчатися та вчитися на основі досвіду	Лінда Готтфредсон [21]
Містить не тільки аналітичні здібності, але також творчі та практичні здатності	Р. Стернберг [22]
Вищий спосіб досягнення рівноваги суб'єкта з середовищем, який характеризується універсальністю	Ж. Піаже [23]
Інтелект робить суспільство – суспільством знань	В.Геєць, Л.Федулова, В.Семіноженко та ін. [24 - 29]

У другій половині ХХ ст. змінюється фокус досліджень інтелектуальної діяльності, а інтелект людини стає ядром концепції «економіки знань». Ф. Махлуп в дослідженні «Виробництво та розповсюдження знань в США» (1962 р.) заклав основи сучасних уявлень про економіку знань [13].

П. Друкер в роботі «Посткапіталістичне суспільство» (1993 р.) характеризує нове суспільство як суспільство знань. Знання в цьому суспільстві є перетворюючою силою, при цьому вони вимагають набагато більше витрат, ніж традиційні інвестиції в основний капітал [14].

Д. Белл в якості особливостей постіндустріального суспільства виділяє перетворення знань на основний ресурс соціально-економічного розвитку і науково-технічного прогресу [15].

Видатними представниками даного підходу серед українських дослідників є З. Бурик, І. Каленюк, В. Семіноженко, Л. Федулова та ін. Системні методологічні і практичні дослідження у відповідній галузі здійснили науковці Інституту економіки та прогнозування НАНУ (Київ). Крім «економіки знань» в науковий обіг були введені терміни «нова економіка» або «інноваційна економіка», дослідження яких концентруються на аналізі окремих аспектів сучасної економіки, спираючись при цьому на тезу про те, що провідна роль в економічному розвитку належить знанням.

В умовах інноваційної економіки метою виробничого процесу стає генерація нового знання, що складається в творінні знання шляхом переробки інформації на основі загальновідомого знання, в зв'язку з чим М. Кастельс вводить термін «інформаціоналізм» як «вплив знання на знання як головне джерело продуктивності» [30, с.39].

В останні десятиліття були розроблені інструменти оцінки ступеня формування і розвитку «економіки знань» на рівні країн та регіонів, оскільки для розробки стратегічних дій щодо управління розвитком ІІ необхідно провести порівняльний аналіз динаміки процесів, що характеризують ті чи інші актуальні тенденції. Існуючі методики оцінки будуть представлені дещо пізніше, у другому розділі.

Ідея актуалізації людських знань і здібностей в економіці знайшла відображення в теорії людського капіталу на Заході в 70-х рр. ХХ ст. Основоположники даної концепції визнавали прямий зв'язок між знаннями людини і показниками економічного розвитку. Г. Беккер вказував на зростання індивідуальних доходів [31], а Т. Шульц вбачав ефект знань, здібностей і навичок людини в швидкому прирості валового внутрішнього продукту [32]. Таким чином, багатьма вченими визнається економічна функція знань.

Отже, зробимо узагальнення. Ми підтримуємо думку, що інтелект – це загальна розумова здатність до рефлексії, яка дозволяє отримувати та використовувати знання.

Інша складова досліджуваної категорії – термін «потенціал», який походить від латинського «potentia», що означає «сила». В даний час він вживається в дещо іншому сенсі – для позначення наявних засобів, запасів і джерел, що можуть бути використаними для досягнення певної мети, вирішення якого-небудь завдання суспільства, держави в якійсь сфері [33].

Уперше поняття «потенціал» з'явилося в природничо-наукових розробках з фізики. Потім стало широко використовуватися в фізіології, геології, хімії, пізніше – суспільними науками, хоча вживалося в основному, особливо в публіцистиці, на рівні буденної свідомості [34]. Однак поступово в межах

соціально-гуманітарних наук стало виявлятися прагнення надати зазначеному терміну достатньо чітке значення і з'ясувати його статус в ряду інших термінів [35]. Широке використання поняття «потенціал» є реакцією суспільствознавства на потребу теорії і практики в пізнанні різних сфер і суб'єктів суспільства, вимагає його поглибленої теоретичної розробки, яка полягає, перш за все, у визначенні його статусу, обсягу і структури, виявленні основних форм, в яких виражається його сутність.

На наш погляд, перетворення поняття «потенціал» на важливу загальнонаукову категорію могло б сприяти формуванню нового перспективного напрямку в дослідженні стану і динаміки суспільства, основних його суб'єктів і сфер життєдіяльності в контексті діалектики можливого і дійсного, суб'єктивного і об'єктивного в процесі їх розвитку.

Прагнення до визначення статусу поняття «П» проявилось, з одного боку, в бажанні розмежувати за змістом такі терміни, як «інтелектуальний потенціал», «науковий потенціал», «економічний потенціал», «освітній потенціал» та ін., а з іншого боку, дати загальне визначення потенціалу, що вбирає в себе комплекс істотних ознак потенціалів всіх сфер суспільного життя.

Аналіз показує, що виступаючи в єдності просторових і часових характеристик, поняття «потенціал» відображає одночасно три рівні зв'язків і відносин:

По-перше ті, що відображають минуле. Потенціал є стійкою сукупністю наявних властивостей, накопичених системою в процесі її становлення, які обумовлюють здатність (можливість) системи до оптимального функціонування і розвитку. Поняття «потенціал», що використовується в цьому контексті, фактично приймає значення близького йому поняття «ресурси». Філософи «найчастіше під потенціалом розуміють наявність ресурсів, можливостей, здібностей – взагалі суми факторів, від яких залежить успішне вирішення тих чи інших завдань» [36, с. 5]. Потрібно зауважити, що в більшості вітчизняних соціально-економічних досліджень, присвячених вивченню економічного, трудового, інтелектуального та інших потенціалів суспільства, дане поняття розглядається саме в цьому «ресурсному ракурсі» [7; 34; 37; 38; 39].

По-друге, зв'язки, що репрезентують сьогодення. Акцент робиться на процес актуалізації здібностей, їх практичному застосуванні і діяльнісному використанні. Сенс додавання епітету «потенціал» до віртуального самого по собі поняття можливості полягає в тому, щоб провести чітке розходження між можливістю реалізованою і нереалізованою. У цій своїй функції поняття «потенціал» частково збігається з іншим близьким йому поняттям «резерв». Розглядаючи структуру потенціалу з цих позицій, слід мати на увазі змістовну відмінність в розумінні резерву як невикористаної, «незадіяної» можливості і як «запасу міцності», що забезпечує надійність функціонування системи, її здатність до саморозвитку.

По-третє, орієнтовані на майбутнє. У процесі трудової діяльності не тільки реалізуються наявні можливості переходу з віртуальної форми буття в актуальну, але і народжуються нові сили і здібності. Представляючи собою єдність стійких і мінливих станів, потенціал містить у якості потенції «зародки» майбутнього

розвитку: «Будь-яка можливість актуалізована в сьогодні у вигляді якоїсь дійсності, яка зумовлює тенденції майбутніх подій ...» [10, с. 209].

Тобто, рівень потенціалу, який визначає стійкий, що формується в ході становлення наявний стан системи, так само, як і тип його функціонування, що характеризує динамічні параметри цієї ж системи, обумовлені тісним поєднанням всіх трьох перерахованих вище рівнів взаємодії його внутрішніх структурних зв'язків і відносин. Так, домінування в системі активних (дійсних) зв'язків і відносин утворень хронологічного минулого як осередків набутого досвіду, опрідечування колишніх можливостей і здібностей, веде до накопичення інерційних зв'язків, руйнуючи тим самим уже сформовану структуру потенціалу. Точно так же пасивний зв'язок з потенційними можливостями, який не підкріплюється через ті чи інші причини їх діяльністю в сьогодні, переводить саму потенцію (як можливість, здатність) з реальною, конкретною формою в формальну, абстрактну, знижуючи тим самим не тільки перспективний (майбутній), але і наявний (сформований) рівень потенціалу.

Неважко бачити, що такого роду багатомірність зв'язків і відносин, як вважають деякі дослідники, що характеризує взаємоперехід внутрішніх структурних елементів потенціалу з віртуального стану в актуальний, відображає багатоплановість самої реальної діалектики можливості і дійсності, властивої процесу розвитку [5; 7; 9]. Тісна взаємодія поняття «потенціал» з цією парною філософською категорією обумовлює його чітко виражену системну природу.

Необхідно враховувати, що в дослідженні «потенціалу» будь-якого цілісного утворення (будь то особистість, громада, соціальна спільність тощо) предметом вивчення стає не тільки сам об'єкт як такий, а й одночасно параметри того конкретного соціального середовища, в якому здійснюється його життєдіяльність. У цій своїй функції поняття «потенціал» представляється як неконкретизована форма, нормативний масштаб розвитку, що виражає відношення відповідності між певними умовами і оптимальним (нормальним) функціонуванням системи (організму).

Категорія «міри» використовується стосовно характеристики потенціалу в таких основних значеннях:

1. Як розрахунково-умовна аналітична одиниця, що дозволяє наближено співвіднести дистанцію між двома станами системи: реально можливим і актуально досягнутим. Наприклад, в демографії поняття «трудова потенція», також як і «життєвий потенціал», інтерпретується саме в цій якості [38]. «Трудова потенція» – середня кількість років, яку при даному порядку вимирання живе покоління могло б відпрацювати в майбутньому за умови збереження існуючих рівнів економічної активності [37, с. 46].

2. Як особлива характеристика системного об'єкта, його «структурна міра», за допомогою якої регулюється взаємне співвідношення, узгодження, «стикування» окремих складових ланок системи в межах їх єдиної цілісності. Завдяки такій взаємній «адаптації» елементів, власне, і досягається «нормативне» (оптимальне) функціонування самої системи як цілісності.

3. Аспект нормативного підходу до поняття «потенціал» полягає в

наступному. «Потенціал» – не тільки нормативний масштаб, але і цільовий орієнтир. У своїй цієї функції він співвідноситься одночасно як з реальними можливостями дійсності, об'єктивувати в самій практиці, так і з перспективними, тобто такими, що знаходяться в стадії визрівання і становлення. Майбутнє (у вигляді можливості) взаємодіє з дійсністю не тільки на основі структурного зв'язку «станів», але і особливої, так званої, цільової форми детермінації. Детермінація майбутнього є рішенням питання про те, який вплив здійснює на характер того, «що є», те, «що буде». Вона органічно включається в загальний механізм діяльності розгорнутого потенціалу як цілісна система. При цьому взаємозв'язок можливості і дійсності представляється тут вже в іншому ракурсі – увага акцентується на діалектиці належного і сутнісного, де належне виступає саме як цільова спрямованість, настанова.

До цього часу не вироблено загальне поняття, яке давало б цілісне уявлення про сутність потенціалу будь-якого соціального об'єкта, незалежно від носія і сфери його дослідження.

Під час аналізу літератури з даної проблеми нами відзначено, що поняття «потенціал» постійно еволюціонує.

У зарубіжній науці проблема потенціалу піднімалася в роботах І. Лакатоса, Д. Белла, Г. Канна, Дж. Нейсбіт, С. Тоффлера, Ж. Еллюля, Ж. Фурастьє [40 – 44].

Множинність робіт говорить про зростаючий науковий інтерес до проблеми потенціалу, але, на жаль, пошук сутності, структури потенціалу довгий час обмежувався кількісно-ресурсним підходом.

На ранньому етапі дослідження потенціал в ряді наук визначався як сукупність ресурсів, комплекс параметрів, кількісно певний вираз досягнутого рівня розвитку.

Однобічність в розкритті сутності потенціалу, неможливість зведення до кількісних параметрів багатьох явищ, складність аналізу динаміки розвитку та «якісність» потенціалу – ось найбільш явні обмеженості ресурсного підходу. Ресурсний підхід не діалектичний – зводячи потенціал тільки до дійсності – ресурсів, факторів, він збіднює його сутність, робить його статичним, не здатним до руху, розвитку.

Можливість зняття цієї обмеженості бачиться в застосуванні системного підходу до аналізу сутності потенціалу. Така спроба вже була зроблена по відношенню до окремого виду потенціалу – наукового і науково-технічного – колективом київських науковців [45].

Обмеженістю попередніх досліджень є також те, що аналіз потенціалу здійснювався тільки засобами окремих наук, тому і сутність його відображала якийсь вузький, локальний аспект, залежно від того, яка наука його досліджує.

Витоки появи і поширення ресурсного підходу, на наш погляд, слід шукати в його методологічній невизначеності. Нам видається, що ця обмеженість пов'язана із загальною методологічною помилкою, яка припускалася в останні десятиліття в більшості досліджень різних суспільних явищ. Суть її в недостатності діалектичного бачення проблемних явищ, в розриві діалектичної єдності можливості і дійсності. На жаль, у вивченні

суспільства, його процесів домінував аналіз, опис існуючої дійсності і дуже рідко досліджувалися причини появи тієї чи іншої реальності, відкидалася багатоваріантність вибору шляхів розвитку як в суспільстві, так і в окремих його структурах, не завжди аналізувалися можливості суспільства, його соціальних груп, рідко виявлялися домінуючі можливості і тенденції їх розвитку. Ця загальна лінія в соціально-гуманітарних дослідженнях не могла не позначитися на дослідженні і такого явища, як потенціал. Саме ця помилка в методології довгий час не давала вийти за її межі, тому пошук дослідників в подоланні обмежень ресурсного підходу пішов в напрямку іншої крайності – зведення потенціалу до можливості. Цей напрямок також безперспективний, бо, на нашу думку, видається методологічно невірним розривати можливість і дійсність. Будь-який процес, явище – це діалектична єдність можливості і дійсності. Крім того, потенціал – це не тільки характеристика можливості, але і вираз дійсності, наявності реальних властивостей.

Таким чином, друга складова категорії «ІІІ», на наш погляд, це «потенціал», який ми визначаємо як умовну величину, яка характеризує співвідношення між реально можливим і актуально досягнутим станом системи [45].

У результаті дослідження концептуальних обсягів затверджених в науці категорій «інтелект» та «потенціал» можна зробити висновок про те, що наявні в науці визначення ІІІ створюють односторонню фіксацію потенціалу як тільки можливості будь-якої системи з позицій чисто ресурсного визначення, про що мова піде далі. Ми спробували інтегрувати наші позиції (рис. 1.2).

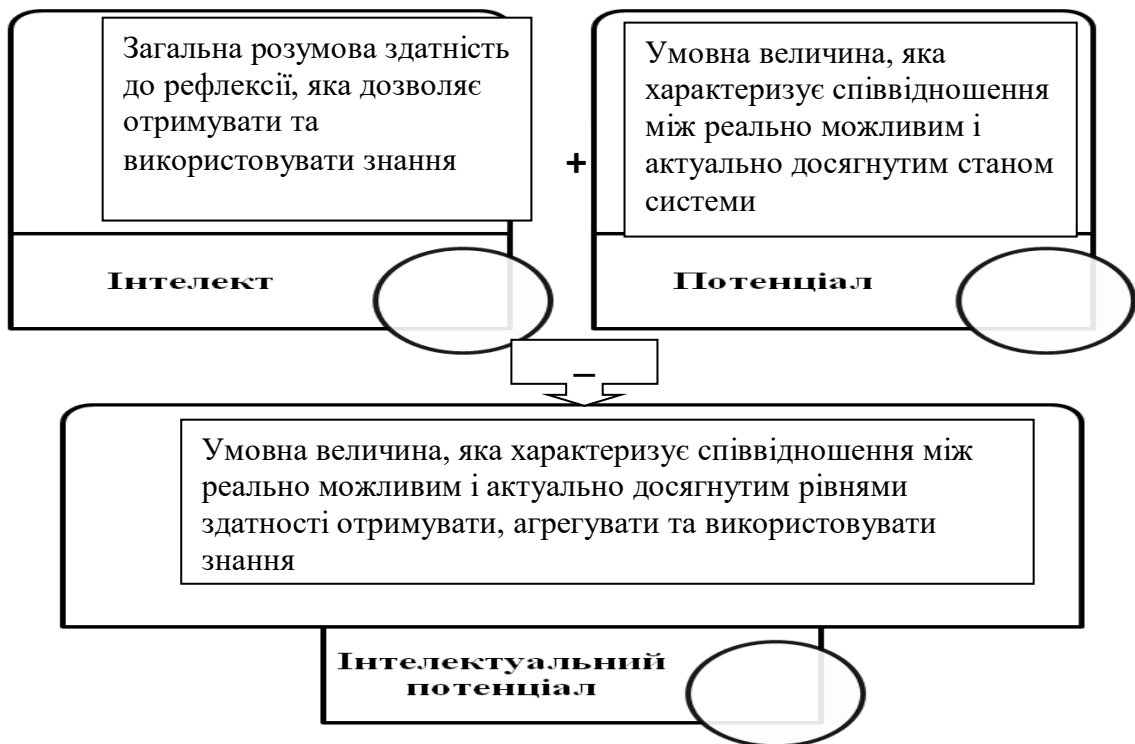

Рис.1.2. Інтеграція таксономічних одиниць категорії «інтелектуальний потенціал»

На наш погляд, недостатність ресурсних визначень залежить від однобічності підходу, що орієнтує (свідомо чи несвідомо) на органіцистську парадигму, уточненими варіантом якої є функціоналізм.

З нашої точки зору, недостатність функціонального підходу до аналізу інтелектуальних систем полягає в тому, що він досліджує їх до конкретного межі, залишає за межами аналізу «поза межні» зрізи «роботи» ІІ.

ІІ розглядається багатьма дослідниками на особистісному рівні, більш того, він є, в одному випадку, компонентом «особистісного потенціалу» людини, а в іншому – «трудоного потенціалу особистості». Деякі автори вважають ІІ складовою частиною «духовного потенціалу особистості». Єдиної ж концепції ІІ особистості і суспільства немає. Перше формулювання ІІ особистості і суспільства наводиться в роботах академіка Л. В. Сохань [47 – 49]. На її думку, розвиток ІІ особистості виражає міру олюднення людини, піднесення її культурою та історією. Разом з тим рівень розвитку і способів реалізації інтелектуальних можливостей членів суспільства може служити інтегративною характеристикою прогресивності і гуманності суспільної системи. Пізніше до поняття «ІІ» зверталися Астахова В. І., Патрушев В. І., Канигін Ю. М. та ін. [50 – 52] (табл.1.2).

Таблиця 1.2

Визначення поняття «інтелектуальний потенціал» та суміжних понять у наукових джерелах

Автори	Визначення (чи зміст)
М. Руткевич, В.Левашов,	визначають І.п. як сукупність освітнього і наукового потенціалів[53].
В.Келле	інтелектуальний бік людської діяльності – здатність до постановки цілей і пошуку засобів їх реалізації, без чого предметна діяльність неможлива» [54, с. 19], розглядає його як можливість генерувати і вносити нове в історичний процес, створювати передумови для подальшого розвитку. розглядає в якості ІІ не тільки рівень освіти населення, а й потенціал основних видів діяльності, пов'язаних з життєзабезпеченням та розвитком – виробничий, науково-технічний і т. ін. [54, с.43]
Н.Палік	універсальна категорія, яка відображатиме не лише інтелектуальні здібності людини, фірми по створенню нових знань, а й міру ефективності бізнесу [55].
Л.В. Сохань	«ІІ особистості – це певний рівень її інтелектуальних можливостей, які можуть бути реалізовані в процесі перетворення дійсності» [48; с. 160].
Ю.М.Канигін, В.М.Панченко, І.С.Яковенко	ІІ суспільства – цілеспрямована, відкрита система інформаційної взаємодії окремих індивідуальних інтелектів, рівень функціонування і віддача якої визначається не стільки індивідуальними здібностями, скільки інформаційними зв'язками (інтелектуальними комунікаціями між ними і всієї системи з оточенням) [56 – 59].
М.Каган	ІІ суспільства є сумою складових його індивідуальних ІІ [60].

Автори	Визначення (чи зміст)
Суміжні поняття	
Інтелектуальні ресурси	
Філософський словник [61, с.121]	Нематеріальний (невидимий) капітал, але найголовніший – це знання, вміння, інформація, технологічний і духовний потенціал людей, рівень і якість їх освіти, які можуть тривалий час використовуватися для виробництва благ і їх продажу (наприклад, патенти, ліцензії, авторські права, вміння людей, торгові марки і под.).
Бобровська О.Ю. [39]	Інтелектуальний ресурс місцевого самоврядування представляє собою набір знань, вмінь і навичок, що формують здатність ОМС і жителів продукувати і засвоювати нові знання та інформацію, використовувати їх для створення і впровадження нової техніки, прогресивних форм організації виробництва і праці, духовної і корпоративної культури, інноваційних технологій, вироблення оптимальніших управлінських рішень шляхом імплементації нових знань в подальший розвиток всіх сфер суспільного життя громади
Є.Е.Головчанська [4]	Система відносин, утворена з метою розвитку інтелектуальної активності індивіда (колективу, суспільства), в процесі його інтелектуальної діяльності, спрямованої на виробництво нових знань, для забезпечення сталого економічного зростання в інтересах підвищення якості життя всього населення.
Ахтямов М.К., Кузнєцова Н.А., Саакова Л.В. [1]	Сукупні розумові здібності всіх співробітників, які використовуються для вироблення найбільш адекватних ринковим умовам рішень, що дозволяють компанії зберігати сталий розвиток
Нікіфорова С.В. Мамров А.Н. [62]	Колективна здатність членів організації до творчого мислення та розробки ефективних рішень (технічних, управлінських, фінансових)
Татаркин А.І. [63]	Система відносин стосовно виробництва нових або збагачених (оновлених) знань і інтелектуальних здібностей індивідуумів, колективів і суспільства, які в цілому забезпечують стале розширене і збалансоване відтворення національного багатства на інтенсивній основі в інтересах підвищення якості життя всього населення і збереження цілісності країни
Інтелектуальний капітал	
Т.А. Стюарт (уперше) [64]	це накопичені корисні знання, «інтелектуальний матеріал, який сформований, закріплений за компанією та використовується для виробництва більш цінного майна
Каргінова М.А. [65]	Сукупність інтелектуальних ресурсів, умінь і навичок, які людина застосовує для виробництва продуктів праці і для отримання прибутку.
Л. Едвінсон [66]	Знання, яке можна конвертувати у вартість
Гостева О.В., Акентьєва О.І. [67]	Сума знань, навичок, інтелектуальних здібностей працівників і форм вираження перерахованого як проміжних (управлінські технології, ноу-хау), так і кінцевих продуктів (масовий продукт, у формі репутації)
Організація Економічного Співробітництва та Розвитку (ОЕСР) [68]	Економічна цінність двох категорій невлесимого майна компанії: організаційний (структурний) капітал і людський капітал. До структурного капіталу належать власні системи програмного забезпечення, організація дистрибутивно-мережевої роботи, канали збуту і постачання. До людського капіталу відносяться людські ресурси всередині організації (тобто ресурси персоналу), а також зовнішні людські ресурси організації (тобто ресурси покупців і постачальників)

Для нас важливий висновок про те, що якість ІП проявляється в соціальній практиці, здатності останньої реалізувати загальний інтерес максимальною мірою.

Більшість авторів відмінною характеристикою ІП називають здібності людини генерувати нові знання (М. Руткевич, В. Левашов, В. Келле) [53; 54].

Термін «потенціал» у будь-якому випадку вказує на те, що ця величина більшою чи меншою мірою піддається виміру, що вона містить в собі вказівку на можливість, з одного боку, збільшення, а з іншого – зменшення. І якщо, наприклад, ІП наукових кадрів на сьогодні не піддається такому точному виміру, як кадровий потенціал, це значною мірою залежить від складності, новизни завдання і, зрозуміло, недосконалості засобів вимірювання ІП. Немає підстави стверджувати, що ці засоби завжди будуть настільки недосконалі, як зараз.

Для позначення якісного боку ІП зазвичай використовується термін «інтелектуальні ресурси». Це можуть бути ресурси наявних наукових знань, ресурси інтелектуальних кадрів, ресурси використовуваної наукової інформації; матеріально-технічні ресурси, ресурси, закладені в самій організації науки.

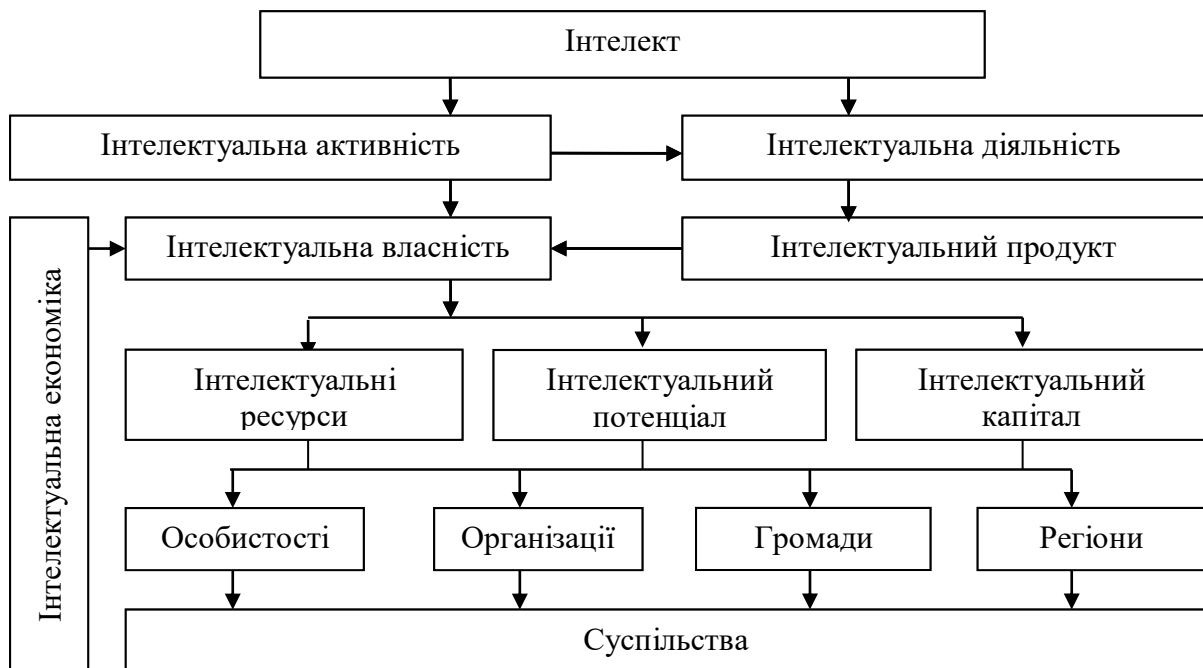

Рис. 1.3. Зв'язок поняття «інтелектуальний потенціал» з суміжними категоріями (розроблено автором на основі [1; 3; 7; 39])

Оскільки ІП неможливо розкрити, не вдаючись до поняття «інтелектуальні ресурси», то слід констатувати присутню у науковій літературі тенденцію до ототожнення понять «ІП» і «інтелектуальні ресурси». Однак таке ототожнення є неприйнятним, бо термін «інтелектуальні ресурси» позначає

лише один аспект ІІІ, а саме якісний. Тим часом, ІІІ має кількісний аспект, що позначається терміном «рівень розвитку ІІІ». Оскільки без вказівки на досягнутий рівень розвитку ІІІ, приміром, регіону, який орієнтує, з одного боку, на порівняння нинішнього стану інтелектуального розвитку регіону з його минулим станом, а з іншого – на порівняння зі світовими стандартами, також неможливо виразити його наявний потенціал, то іноді в літературі можна зустрітися з ототожненням поняття «рівень розвитку ІІІ» і «ІІІ». Однак таке ототожнення двох цих понять теж неправомірно, так як зводить ІІІ лише до його кількісної характеристики.

Звичайно, протиставлення якісної і кількісної характеристик потенціалу не є абсолютним, воно конгруентно протиставленню категорій діалектики «якість» і «кількість». Але оскільки це протиставлення носить об'єктивний характер, то воно неминуче виражається і закріплюється у відповідних термінах, які не можна довільно змішувати, не ризикуючи змінити сутність.

ІІІ є нерозривною єдністю не тільки кількісного та якісного аспектів, а й дійсного і можливого. Якщо міра дійсного в інтелектуальному потенціалі певного суб'єкта виявляється в результаті порівняння досягнутого рівня інтелектуального розвитку в конкретний момент з минулим станом або з рівнем інших суб'єктів, то міра можливого з'ясовується шляхом зіставлення наявного стану ІІІ до потреб розвитку суб'єкта в умовах економічного змагання з іншими суб'єктами.

Отже, ми простежили змістовне наповнення категорії «інтелектуальний потенціал» та споріднених понять: «інтелектуальні ресурси», «інтелектуальний капітал». Ми підтримуємо думку, що реалізований, актуалізований ІІІ – це соціальний ресурс, а нереалізований – соціальний резерв.

Людський капітал як економічна категорія отримав подальшу розробку в понятті інтелектуального капіталу. Ця категорія розроблялася в напрямку структури і цінності нематеріальних активів фірм, які забезпечують конкурентні переваги і можливість отримання прибутку.

Людський капітал являє собою сукупність знань, практичних навичок і творчих здібностей працівників компанії, а також моральні цінності, культуру праці, прикладену до виконання поточних завдань. Людський капітал, будучи джерелом нових знань, вдосконалень, стає джерелом зростання інтелектуального капіталу. Зростання людського капіталу відбувається при активному використанні знань співробітників і отриманні нових знань. Таким чином, здатність компаній отримувати вигоду з ідей своїх працівників можуть збільшити продуктивність їх праці.

У разі розгляду інтелектуального капіталу як сукупності нематеріальних активів, його оцінка здійснюється шляхом визначення різниці між балансовою вартістю і ринковою вартістю грошового вираження вартості нематеріальних активів, що зводить цю оцінку до бухгалтерського обліку минулого, в той час як реалізація інтелектуальних можливостей здійснюється в майбутньому. Для подолання цих недоліків було введено поняття ІІІ.

Звісно ж важливим включення в це поняття умов формування і реалізації цієї здатності, що, зокрема, виражається в здатності системи (держави, регіону,

підприємства, організації тощо) до знаходження унікальних рішень (Ю. Воронін) [3]. Звичайно, що ІІ виражає не тільки ефективність бізнесу, але й інноваційної економіки в цілому.

У зв'язку з цим для аналізу та оцінки інтелектуальних процесів в суспільстві почав вживатися новий термін «ІІ». Щоб підійти до обґрунтування цього поняття, необхідно визначити методологічний контур дослідження.

1.2. Методологічні підходи дослідження інтелектуального потенціалу регіону

Аналіз веберівської методології [69] дозволяє припустити, що діяльність інтелектуальних систем здійснюється в контексті специфічного соціокультурного фону, де соціальні феномени як би продукують вихідну змістовну заданість, тобто їх існування і відтворення виступають як результат соціальних очікувань, які самовідтворюються.

Тому і поняття «ІІ» включає в себе і ресурси, і здатність до реалізації ресурсного комплексу, і соціально-значимі обставини, що роблять можливими ці реалізації і цільову спрямованість на здійснення внутрішньосистемних і позасистемних процесів. Таким чином, внаслідок того, що будь-яка інтелектуальна система володіє великим «енергетичним» полем, що дозволяє їй проникати практично в усі клітини соціального тіла, дослідження ІІ з позицій принципів системності, порівняльності, комплексності, органічності фіксують тільки стан внутрішньої будови, природним проявом якого є ресурсний підхід.

Методологічно плідним, виходячи з об'єкта нашого дослідження, виявляється системний підхід, з позицій якого ми будемо розглядати потенціал суспільства (соціальний потенціал) як складну багаторівневу систему багатьох елементів, що безпосередньо визначають соціальну активність населення (даного регіону) та детермінують можливості отримання ним соціально-значущих результатів діяльності.

Разом з тим усвідомлення обмеженості системного підходу до дослідження специфіки ІІ формує орієнтації на побудову методології, яка враховує вплив зовнішніх соціокультурних структур на вивчення інтелектуальних процесів. До них, зокрема, відноситься універсалістська орієнтація. У загальному плані це – уявлення про делокальність інтелектуальної сфери.

Конфлікти й суперечності, які нерідко виникають у суспільстві між різними системами моральних норм і цінностей, знаходять відображення в теоретично-світоглядному протистоянні альтернативних підходів до самої суті моральності [70]. З одного боку, існують універсалістські концепції моралі, що прагнуть окреслити її основні цінності з точки зору «всіх розумних істот», як писав Кант, або принаймні загальнолюдської спільноти [71].

Рис. 1.4. Методологічна тріада дослідження інтелектуального потенціалу

З іншого боку, зараз поширюється впливова течія західної соціальної філософії – комунітаризм (від англійського community – спільнота) – що обстоює тезу про визначальний характер впливу конкретних спільнот на ідентичність людських індивідів, котрі до цих спільнот належать [70]. Цей підхід виявляється плідним у контексті обґрунтування суб'єктності ІІІ.

ІІІ – це категорія, яка фіксує соціально значущий культурно-історичний сенс соціальної системи, який базується на діяльності соціальних суб'єктів. Отже, діяльнісна орієнтація, на наш погляд, є найважливішим орієнтиром, що задає змістовну визначеність методологічним оцінкам, адже вихідним поняттям для характеристики соціальних процесів (явищ, дій, потенцій тощо) виступає

людська активність: соціальна діяльність та соціальна поведінка.

Таким чином, продуктивність самого явища на наш погляд може бути більш адекватно відображена за допомогою принаймні трьох методологічних орієнтацій (принципових настанов): системна, універсалістська, діяльнісна. На базі зазначених принципів ІІІ як онтологічно реальний об'єкт постає як сукупність якісних і кількісних характеристик.

Отже, «потенціал», на наш погляд, це не тільки сукупність ресурсів, резервів, можливостей, а й багатовимірні здатності соціальної системи реалізувати свої можливості через інтелектуальну діяльність.

Наведений вище ряд теоретичних дефініцій і характеристик ІІІ свідчить про те, що ІІІ не отримав ще в науці загально визнаної інтерпретації. Отже, неможливо здійснити розподіл відповідного поняття, а значить, виявити його структуру та зміст; тоді висновки і прогнози, засновані, на вимірах кількості науковців, шкіл або вартості обладнання (колекції, бібліотеки тощо) виявляються нерепрезентативними.

Найважливіший процес – трансформація потенційного в актуальне, дієве та отримання практичного результату не може отримати пояснення, а значить, не підлягає управлінню. Це унеможливує й задовільний соціальний прогноз найближчого майбутнього в розвитку суспільства.

Однак це труднощі методологічного порядку, хоча далекі наслідки їх можуть бути й світоглядними, в тому числі етичними, економічними, ідеологічними та ін. Крім того, є парадокси гносеологічного, об'єктивного характеру.

У більш сучасному викладі діалектика потенційного і актуального виглядає так. Дійсністю є те, що існує об'єктивно реально, що вже відбулося. Можливістю же є те, чого ще немає, але що може наступити, проявитися. Дійсність припустимо називати актуалізованою можливістю, а можливість – потенційною дійсністю. Але тоді яке ж існує різниця між ними в аспекті реальності?

Уточнимо, що можливість є властивість, здатність системи за певних умов перейти з одного якісного стану в інший або перетворитися з одного явища на інше внаслідок універсальної здатності матерії переходити з одного стану в інше. У цьому сенсі можливість є моментом дійсності. Коли ж ми говоримо про неї як про щось (ще) неіснуюче, ми маємо на увазі ті інші стани, на які за відповідних умов може перетворитися потенція, тобто певне матеріальне утворення або якісний стан. Це те, що відсутнє в сьогоднішні, але виникне, якщо / коли складуться відповідні обставини, якщо / коли особливо цього виникненню супроводжує важлива об'єктивна закономірність і перспектива.

Вирішальна залежність діалектичного переходу потенційного в актуальне від умов змушує нас трохи докладніше зупинитися на цьому понятті.

Умовами прийнято називати сукупність зовнішніх і внутрішніх факторів, кожен з яких необхідний, а всі разом достатні для того, щоб відбулися зміни, в результаті яких об'єкт (явище, стан, процес, подія, дія тощо) перетворюється на інше – інший об'єкт, стан та ін. Наявність або відсутність умов змінює статус потенціалу, переміщаючи його від полюса необхідного до полюсу неможливого (й навпаки). Для теорії публічного управління важливо, що існує перспектива кількісного виміру, а значить, контролю та управління щодо хоча б основними

компонентами ІІІ внаслідок того, що співвідношенням необхідного, можливого і випадкового керує як ймовірність, так і статистична закономірність.

В об'єктивній дійсності існують не тільки ті можливості, які обумовлені необхідними властивостями та зв'язками, законами функціонування і розвитку, а й такі можливості, які обумовлені випадковими властивостями та зв'язками. Тому важливо для цілей практики, а саме: діагностики, планування, керівництва, управління, контролю, соціального моніторингу, передбачення, а в оптимальному випадку і прогнозу методологічне розрізнення різних видів можливостей. Ті з них, які обумовлені необхідними моментами, аспектами і зв'язками системи, називаються реальними; ті ж, які викликані випадковими моментами, властивостями і зв'язками, називаються формальними. Практичне і пізнавальне значення формальних можливостей наближається до нуля, оскільки природа випадковості така, що вона «запускається» зовнішніми факторами, збігом обставин. Реальні ж можливості прямо пов'язані з основною закономірністю розвитку даної системи, природною чи соціальною. Реальні можливості за відповідних умов здійснюються неминуче, формальні ж близькі до неможливості.

Інша диференціація можливостей більш виразно висловлює вже згадувану залежність їх від умов. Можливості, для здійснення яких в контрольний час вже склалися умови, називаються конкретними. Відповідно, можливості, для здійснення яких в контрольний час немає відповідних умов, називаються абстрактними. Для їх реалізації суспільній системі треба ще пройти ряд стадій розвитку, зазнати якісних трансформацій, хоча б навіть вони і не суперечили основному закону розвитку системи-носія. Зрозуміло, що найближче до перетворення в дійсність стоять реальні конкретні можливості, і пізнання їх є завданням першорядної важливості.

Робота над прискоренням або оптимізацією процесу перетворення резерву в ресурс, а в ряді випадків, навпаки, над запобіганням небажаного переходу, – оскільки існують в соціальній природі ресурси невідновлювані, – повинна вестися на основі наукового моніторингу. І якщо значення незліченної безлічі можливостей для життєдіяльності людини далеко не однаково, то в усякому разі щодо ІІІ сьогодні можна сміливо заявити, що він є більш важливим чинником розвитку, ніж сприятливе географічне середовище або наявність сировинних ресурсів.

Для публічного управління насуцтве значення має і розрізнення інших видів можливостей: за тенденціями розвитку – зворотні та незворотні; за спрямованістю дії – прогресивні, регресивні та варіантні. Крізь призму інших категорій діалектики розрізняють можливості кількісні і якісні, суттєві (сутнісні) і функціональні; бувають можливості співіснуючі та антагоністичні, унікальні і неповторні. Будуючи компонентну схему структури ІІІ, ми будемо враховувати цю типологію.

У цілому ж, первинна класифікація реальних потенціалів дозволяє виділити дві лінії їх вивчення. По-перше, це потенціал суспільства взагалі, або його окремих фундаментальних сфер. По-друге, потенціал конкретних соціальних суб'єктів – особистостей, громад і професійних груп, інших спільнот. Ці лінії в реальному житті тісно переплетені і кожна може бути об'єктом

грунтового дослідження. Нас, зокрема, цікавить функціональна залежність динаміки ІІ територіальних громад та регіонів.

Спроба пов'язати ІІ суспільства та особистості приводить нас до висновку про те, що ІІ – це, з одного боку, характеристика можливостей реалізації людиною своїх внутрішніх особистісних сил, розвитку природних задатків; з іншого – це характеристика можливостей розкриття і використання суспільством інтелектуальних здібностей і талантів всіх громадян.

Крім цього, потенціали можна розділяти залежно від родових видів людської діяльності, які і визначають видове різноманіття потенціалів (трудовий, комунікативний, інтелектуальний). Ті види потенціалів, які входять в першу групу, більш широкі за кількістю складових, так як включають не тільки об'єктивні, а й суб'єктивні показники, не тільки матеріальні, але й моральні. Потенціали, представлені в другій групі, залежать від характеристик локального суб'єкта. А так як потенціал є активною стороною суспільства, то можна стверджувати, що потенціали, що характеризують соціальний суб'єкт, входять в потенціал більш загального порядку, а саме соціальний потенціал.

Отже, ІІ у ряду наукових категорій з точки зору логічного аналізу є складовою поняття «соціальний потенціал». Зображені в так званих схемах Ейлера, обсяги цих форм постають як три концентричних (вписаних один в одного) кола. Згідно формальній логіці, зміст кожного індивідуального або видового поняття має в своєму обсязі всі ознаки більш загальних для нього, родових понять (рис. 1.5).

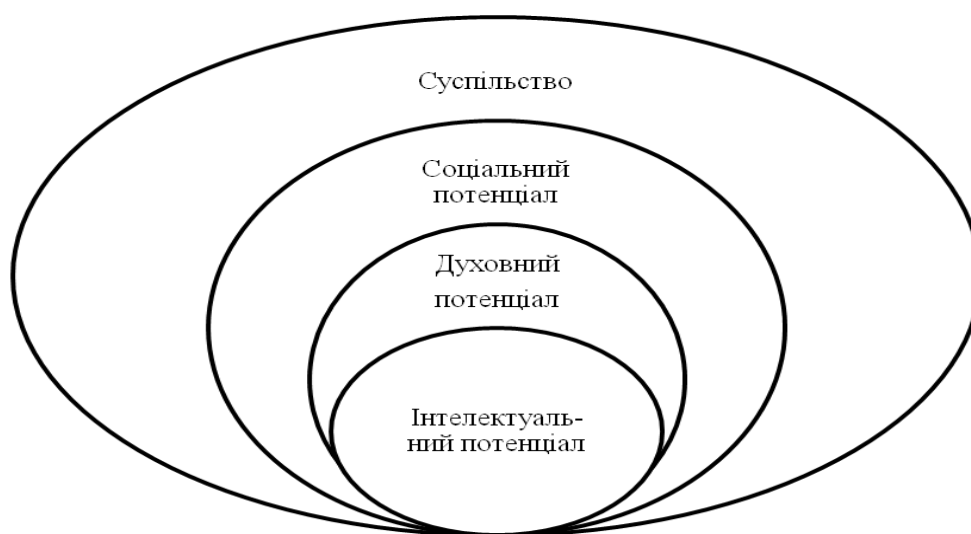

Рис. 1.5. ІІ суспільства у ряду наукових категорій

Тому ІІ, крім специфічних ознак, містить всі відмінні властивості як духовного, так і, ширше, соціального потенціалу. Подальше розширення обсягу призведе нас до понять «потенціал», «можливість» (і «дійсність») та інших загальних категорій. Звуження обсягу призведе до поняття субпотенціалу – ІІ особи, групи, громади, регіону тощо [72].

Застосування універсалістської парадигми як складової методологічної триади дослідження дозволяє зосередитися на моральності суспільства та її зв'язку з ІІІ.

ІІІ в широкому сенсі слова характеризується не стільки кількістю нобелівських лауреатів, науковців, тиражем видання наукових і науково-популярних журналів, кількістю бібліотек і музеїв – хоча все це важливо! – скільки станом моральності (особистості, групи, суспільства в цілому).

Не підлягає сумніву, що з плином часу не тільки знання, майстерність та винахідництво, але моральні якості, чеснота та відповідальність стають все більш важливими факторами суспільного розвитку.

Така наша вихідна загальнотеоретична концепція сутності та основних характеристик ІІІ. Надалі вона буде все більш наповнюватися конкретним змістом.

На нашу думку, ІІІ характеризує не тільки ступінь розумового розвитку даного суспільства, його освіченості, а й приховані можливості загального інтелекту, здатність до подальшого розгортання виробництва духовних цінностей. Він є інтегруючим показником внутрішніх джерел, можливостей, засобів раціонального вирішення соціальних, політичних, ідеологічних, культурних, науково-технічних та інших проблем в широких масштабах, включаючи суспільно цінні знання всього населення, країни, регіону, громади (рис. 1.6).

Особливий інтерес до вивчення територіального розвитку, до проблеми відтворення на території, оцінки і реалізації потенціалу кожної територіальної одиниці, активного залучення до господарського обігу їх ресурсів обумовлений тим, що чимало тенденцій економічного і суспільного розвитку зароджуються саме в територіальних громадах та регіонах.

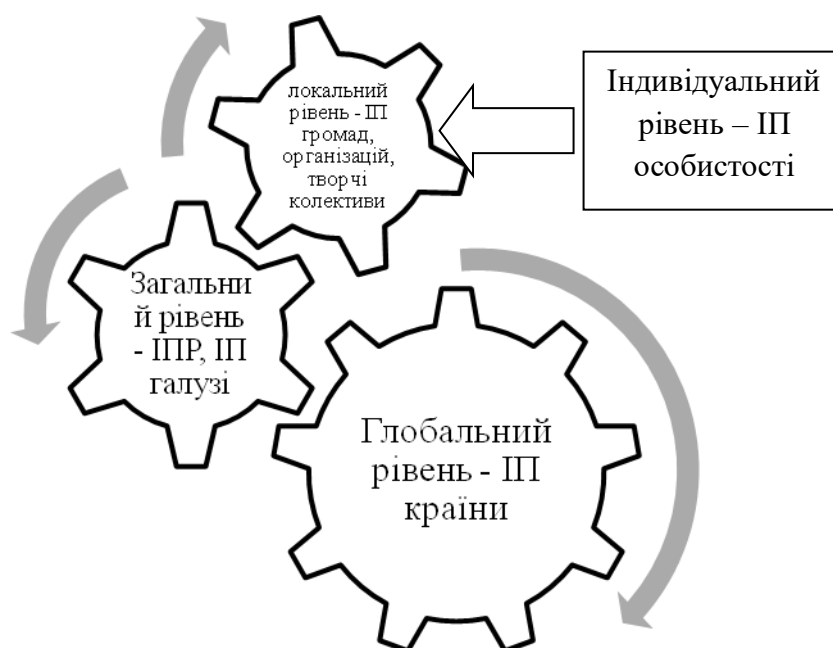

Рис. 1.6. Ієрархія інтелектуальних потенціалів [72]

III притаманний економічним суб'єктам різного рівня. Відповідно можна говорити про індивідуальний III, про III соціально об'єднаних груп осіб, а також про III територіальної громади, регіону.

Територія повинна мати достатню сукупність інтелектуальних ресурсів і можливостей їх реалізації, для того, щоб позитивно сприймати, адаптувати, використовувати, і вдосконалювати у своїй господарській діяльності техніко-технологічні інновації, товари виробничого і споживчого призначення [72]. Сукупність таких можливостей багато в чому визначається інтелектуальною здатністю, вміннями, навичками, кваліфікацією людей, що населяють дану територію. Статевовіковий і професійно-кваліфікаційний склад населення визначає сукупний III громади або регіону. У зв'язку з цим виникає нагальна необхідність розробки інструментів оцінки, моніторингу та управління структурним складом населення відповідно прогнозованому розвитку території.

III відображає, на нашу думку, відтворення, формування, розвиток і реалізацію знань і інтелектуальних здібностей людей в системі соціально-економічних відносин, зв'язків, суперечностей на загальному, локальному та індивідуальному рівнях [73].

Оскільки III обов'язково повинен мати суб'єктність (носія), спробуємо диференціювати його види залежно від цього критерію (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Класифікаційні ознаки взаємопов'язаних груп складових інтелектуального потенціалу суспільства

Носії III	Ознаки складових потенціалу	Кількісний вимір
І.П. особистості	–Наявність належного рівня знань; –інтелектуальна активність; –здатність до інтелектуальної діяльності	Σ якостей особистості (психофізіологічні; раціональні; комунікаційні; творчі; ціннісні; професійно-кваліфікаційні)
І.П. соціальної групи	–Кількість людей, які мають високий рівень І.П., сукупність творчих здібностей людей, які належать до цієї групи; –показники та результати інтелектуальної діяльності –висока соціальна активність	Σ інтелектуальних якостей всіх членів групи + III у матеріальному вигляді; Сукупність науково-технічних знань та досягнень;
І.П. регіону	–Кількість людей, які мають високий рівень І.П.; –сукупність творчих здібностей людей, які проживають в регіоні; –показники та результати інтелектуальної діяльності; –висока соціальна активність; –І.П. керівників ОДВ, ОМС; –здатність до перетворення нематеріальних активів у матеріальні	Σ інтелектуальних якостей всіх членів групи + III у матеріальному вигляді (рівень використання знань для забезпечення реалізації пріоритетів розвитку); Сукупність науково-технічних знань та досягнень; Інфраструктура засобів інтелектуальної праці; Інформаційні мережі; Рівень прогресивності форм і методів управління І.П., яке забезпечує єдність всіх його складових
І.П. суспільства	–Наявність інтелектуальних	Σ потенціалу груп, локальних громад,

	резервів; – використання інтелектуальних ресурсів; – сукупність творчих здібностей людей; – інтенціональна відкрита система інформаційної взаємодії окремих індивідуальних інтелектів, спрямованої на продукування інтелектуального капіталу	регіонів, галузей, сфер діяльності; Сукупність науково-технічних знань та досягнень; Інфраструктура засобів інтелектуальної праці; Інформаційні мережі; Рівень прогресивності форм і методів управління І.П., яке забезпечує єдність всіх його складових
Потенціал зовнішнього середовища	Відсутність бар'єрів для реалізації І.П.	ІЛР

Експліцитно соціальним носієм ІІ традиційно вважалася інтелігенція. Імпліцитно інтелектуальним ресурсом і / або резервом є будь-який індивід, група, регіон, система в цілому.

Не заперечуючи значення, міру відповідальності та суспільну роль інтелігенції у формуванні та розвитку ІІ, слід зазначити, що унаслідок процесів маргіналізації суспільства інтелігенція як соціальна група – носій гуманізму, генератор моральних норм та культурних цінностей – піддалася процесу соціальної дифузії.

Сучасні науковці говорять не про інтелігенцію, але про клас інтелектуалів – knowledge class, ознаки якого: високий статус, який визначається науковою компетентністю, високі стандарти освіти, незалежність від власників засобів виробництва, невідчужувана власність на інформацію та вміння користуватися нею, виняткова мобільність і затребуваність у всіх інших верствах, домінуюче становище в постіндустріальному суспільстві і звідси – здатність витіснити просту працю з виробництва і стати основою всіх інших розширень [74].

На наш погляд, на етапі розвитку інформаційного суспільства фокус дослідження слід зосередити на імпліцитній складовій ІІ.

Інтелект недостатньо розглядати як форму наукового знання або інтелектуального досвіду, не можна ототожнювати з кадровим потенціалом науки або з розумовими здібностями індивідів. Ми не можемо обійтись, як вже було підкреслено вище, лише підрахунком людей, зайнятих науковою діяльністю, середньорічною кількістю відкриттів і винаходів по конкретному регіону, зазначенням про вартість фондів, енергоємність або щось подібне. Все це, звичайно, важливо і необхідно, але недостатньо для визначення цілісного інтелектуального потенціалу регіону (далі – ІІР). У концепції ІІ найважливіше значення слід відвести не індивідуальному інтелекту, але комунікації, взаємодії.

Отже, ІІР, як і будь-який різновид соціального потенціалу – це система елементів, або факторів, які безпосередньо визначають активність громадян та детермінують можливість задоволення суспільних потреб шляхом отримання соціально-значущих результатів (інтелектуальної діяльності).

Інтелектуальна діяльність, на наш погляд, складається з розумової діяльності, яка має моральний зміст. У цьому вигляді вона передбачає гуманістично орієнтовану конструктивну інтелектуальну діяльність. З цього

можна зробити висновок про те, що інтелектуальна діяльність відображає більш високий рівень розвитку людського розуму, ніж просто розумова діяльність. Інтелектуальна діяльність доповнює розумову діяльність тим, що вона спрямована на задоволення суспільних потреб. Це означає, що не всяка розумова діяльність стає інтелектуальною. Тільки та розумова діяльність, яка заснована на творчому потенціалі і має позитивну моральну оцінку в суспільстві, здатна приносити в кінцевому підсумку інтелектуальний продукт. У зв'язку з цим для людини розумової праці стає актуальним завдання трансформувати свій внутрішній ІП у творчі дії, які мають сприяти створенню інтелектуального продукту на основі відтворених ресурсів.

Слід пояснити, чому ми включили до ознак складових ІПР соціальну активність. Оскільки ІП, за нашим твердженням, є частиною духовного потенціалу, мова йде про прояви соціальної активності в духовній сфері, яку ми розуміємо не тільки як інтелектуальну діяльність, а й як певну поведінку, а саме інтелектуалізацію всіх суспільних відносин.

Суб'єктами даних відносин є, перш за все, індивіди, оскільки ІП соціальної групи, громади, регіону, суспільства в цілому – це завжди не більше ніж похідна від ІП індивідів. Однак ІП індивіда формується шляхом акумуляції, освоєння того, що індивід отримує від суспільства. В цьому проявляється діалектичний характер ІПР. Крім населення до суб'єктів цих відносин входять органи державного управління центрального і регіонального рівнів, органи місцевого самоврядування, наукові організації, а також організації системи освіти і сфери ІКТ. Відносини, зв'язки, протиріччя між означеними суб'єктами визначають рівень розвитку ІПР та ступінь реалізації акумульованих в ньому ресурсів. ІПР по-різному проявляється на локальному, загальному та глобальному рівнях [72].

На локальному рівні – це активи регіону, розвиток підприємств. ІПР матеріалізується в продукції, сприяє зростанню її конкурентоспроможності. Результат – збільшення прибутку.

На територіях різних рівнів ІПР надає специфічний вигляд території. На рівні регіону він втілюється в специфіці економічної діяльності, в характеристиках регіону, його привабливості, конкурентоспроможності. Реалізація ІПР може проявлятися в напрямках використання знань (науковопродуктивні території – наукові містечка, видобувні території, курортні та ін.).

На глобальному рівні ІПР проявляється в загальному рівні соціально-економічного розвитку країни (обсяг і структура валового продукту, інвестиційна привабливість країни тощо).

Для всіх рівнів характерна закономірність: чим вище ІП, тим вище результативність його реалізації у вигляді збільшення прибутку громади, регіону, поліпшення вигляду території і підвищення соціально-економічного розвитку країни.

Ще однією суттєвою характеристикою ІПР є те, що він відноситься до рідкісних економічних ресурсів. Обумовлено це тим, що, по-перше, обмежена чисельність індивідів, а по-друге, рівень здібностей раціонального використання знань кожного індивіда має індивідуальне якісне вираження,

оскільки ІІ кожного індивіда є унікальним, неповторним, оскільки кожен індивід володіє тільки йому властивим набором знань, способом мислення і сприйняття навколишнього світу. Однак, процес виробництва, накопичення, поширення та реалізації знань в соціально-економічній діяльності дозволяє індивідам їх знання поповнювати і наповнювати новим змістом.

ІІР буде характеризуватися дисперсією його складових між його членами – тим, як саме розподілені цінності, ролі, знання, професійні навички та ін. Треба мати на увазі, що загальний ІІ соціальних груп не зводиться до суми потенціалів всіх її членів. Це обумовлено тим, що, по-перше, існують відомі емерджентні властивості у будь-якій цілісній системі; по-друге, в процесі взаємодії людей змінюються зазначені потенціали.

1.3. Композиційний аналіз інтелектуального потенціалу регіону

Для подальшого дослідження ІІР слід визначити його внутрішню структуру.

Під структурою ІІ як предмета дослідження ми будемо розуміти спосіб зв'язку змістовних елементів, які в сукупності забезпечують готовність носія ІІ – індивіда, групи або соціуму – зробити певну трансформаційну або конструктивну інтелектуальну діяльність.

Відповідно до цього в обсязі поняття ІІ ми будемо виділяти види, або елементи поділу цього поняття. Це не просто поділ цілого на частини: в кожному елементі містяться всі родові ознаки, тобто якості, відносини, функції та потенції, властиві вихідному загальному феномену. Іншими словами, інтелект присутній в кожній структурній ланці, експліцитно виділеній або тій, яка імпліцитно мається на увазі.

На підставі вищевикладеного, вважаємо, що її можна представити в наступний спосіб (рис. 1.7).

Стрижнем ІІ, і не тільки регіону, а й ІІ суспільства в цілому, є потенціал кадрів інтелектуальної сфери суспільної праці, зосереджений у сфері науки та освіти. Особливу роль в трансформації суспільства та розвитку ІІР відіграє наукова еліта. Через наукову еліту здійснюється взаємозв'язок науки з суспільством і державою. Вона впливає на прийняття рішень про фінансування науки в цілому і окремих її галузей, про визначення пріоритетних наукових напрямів та здійснення наукової комунікації як всередині суспільства, так і на міжнародному рівні, про управління науковими кадрами і їх відтворенням, про фінансове і матеріально-технічне забезпечення дослідницької діяльності.

ІІ, що забезпечує вміння управляти, – це можливість формулювати бажане соціальне майбутнє. Фундаментальний принцип управління – передбачення. Технологічний механізм, необхідний для формулювання соціального майбутнього – прогнозування. Воно необхідне керівнику для виявлення кількісних і якісних параметрів можливих майбутніх станів об'єкта або процесу. Реалізація сценаріїв прогнозу протікає в специфічних формах діяльності: в соціальному плануванні, соціальному проектуванні, соціальному програмуванні.

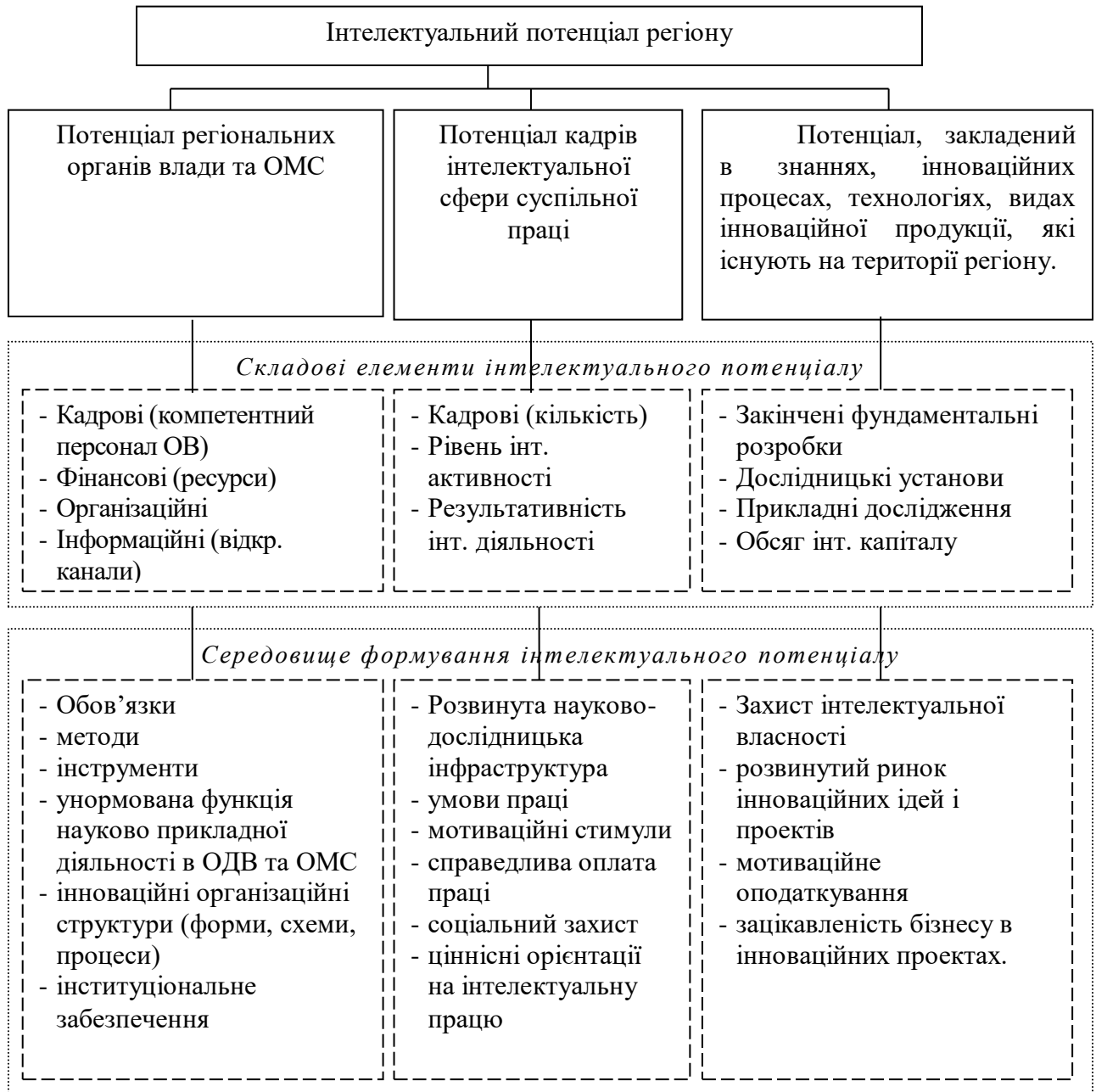

Рис. 1.7. Структура інтелектуального потенціалу регіону

Ж. Т. Тощенко пропонує наступні дефініції цих форм: планування є науково обґрунтоване визначення цілей, показників, завдань розвитку соціальних процесів і відносин. Тут виступають на перший план такі «змінні» людини: праця і умови праці, побут і умови відтворення людини. Проектування є моделлю, яка реалізується при створенні нових районів, підприємств, організацій і корінному перетворенні того, що вже є. У соціальному проекті ще не існуючого об'єкта враховуються всі соціальні чинники, що визначають життєдіяльність людини і стимулюють її самореалізацію. Програмування – це визначення пріоритетних соціальних проблем – охорона здоров'я, житло, безробіття тощо [75].

III влади проявляється в здатності публічних службовців прогнозувати, планувати майбутнє соціального організму, наприклад, країни або регіону, будувати відповідні програми його розвитку та підвищення якості життя населення. Це саме потенціал, а не інтелект взагалі, звідси спрямованість на майбутній час. Влада та управління – це діяльність відповідальних людей і груп, пов'язана з управлінням взаємовідносинами соціальних верств і окремих особистостей, притому взятими гранично широко.

Влада та управління повинні враховувати всі інтереси громадських структур та індивідів, від економічних до естетичних, від державних до сімейних, особистісних. III органів влади повинен бути високим за визначенням.

Спробуємо обґрунтувати наше бачення того, як може відбуватися перетворення потенціального в актуальне, і яка роль органів державної влади та місцевого самоврядування у цьому процесі.

За наведеними вище аргументами, ми бачимо, що більшість дослідників відповідно до III вживають терміни «формування III». «розвиток III», «відтворення III». Деякі використовують сполучення «управління III», але з цим важко погодитись, адже неможливо управляти віртуальним об'єктом.

На наш погляд, видається доцільним застосування терміну «ініціалізація» (створення, активація, підготовка до роботи, визначення параметрів. Приведення програми або пристрою в стан готовності до використання [76]) як процесу активації III [77, с.136] з урахуванням його латентних можливостей. Характеристики цього процесу ми наведемо у розділі 3.

Якщо ми розглядаємо III як систему, то з позицій системного підходу слід визначити його функції. Під функцією (лат. *functio* – здійснення, виконання) ми розуміємо діяльність, роль об'єкта у межах деякої системи [78]. (рис.1.8).

Розглянемо їх більш детально. У науковій літературі авторами [3; 53] виділена інтеграційна функція III. Сенс і значення цієї функції в тому, що усуваються перешкоди для встановлення органічних взаємозв'язків між структурними елементами III. Інтеграційна функція формує III як цілісність його структурних елементів, які утворюють сукупність, що визначає вектор розвитку досліджуваного явища – III. Саме інтеграційна функція сприяє виникненню синергетичного ефекту, коли цілісність володіє великим значенням, ніж просто підсумовування значень елементів.

Інтеграційна функція включає формування зв'язків між усіма установами регіональної системи освіти з науковими та інноваційними установами, підприємствами промисловості, а також установами культури (музеї, бібліотеки) важлива з точки зору інтеграції промисловості, науки і освіти.

Узагальнення робіт вітчизняних авторів, а також емпіричний аналіз дозволили доповнити функції III.

Рис. 1.8. Основні функції інтелектуального потенціалу як об'єкта управління

Конструктивна функція – це формування в регіоні інноваційного, освітньо-наукового, соціокультурного середовища, що забезпечує трансфер знань та інновацій, втілення їх в продукти виробничого і невиробничого споживання.

Ми пропонуємо виділяти системоутворюючу функцію ІПР, що виражається в тому, що ІПР є системою, елементи якої взаємопов'язані між собою. Розвиток науки, наукові та дослідно-конструкторські дослідження сприяють виникненню нового знання, яке потім поширюється, завдяки включенню в освітні програми, а також можливостям ІКТ, що дозволяє миттєво передавати на практично необмежену відстань відомості, масиви даних. У виробничу діяльність нове знання привноситься або завдяки підвищенню кваліфікації персоналу, що відбувається в процесі навчання, або завдяки придбанню товару, що є предметом інтелектуальної власності (наприклад, патент), або завдяки доступу до інформаційних ресурсів за допомогою ІКТ. У свою чергу, освітня система формує основу виникнення нового знання, тому що для того, щоб створити нове знання, дослідникам необхідно перш ознайомитися з існуючими досягненнями в досліджуваній сфері. «Вузькі місця» на виробництві, в інших сферах господарювання розширюють сфери дослідження. ІКТ дозволяють зберігати, передавати, перетворювати великі масиви даних, що використовується як в сфері наукових досліджень, так і в освітній діяльності. Доповнюючи один одного, структурні елементи ІПР знаходяться в тісному зв'язку і взаємозалежності, тому що зміни в одному з них

тягнуть за собою, з необхідністю, зміни в іншому.

Ми пропонуємо виділяти розподільчу функцію ППР, яка полягає в наступному – хто володіє знаннями, той має перевагу, отже, може використовувати їх та отримати прибуток за першість володіння знаннями. Першість володіння знаннями завжди давала перевагу їх власнику, однак особливо актуально стало на сучасному етапі сталого розвитку, коли інформації і знанням надається статус самостійного економічного ресурсу, причому провідного.

М. Кастельс у своєму фундаментальному дослідженні «Інформаційна епоха: економіка, суспільство і культура» доходить висновку про те, що «головним джерелом продуктивності є якісна здатність оптимізувати поєднання і використання факторів виробництва на основі знання та інформації» [30]. Науковці стверджують, що «людське суспільство використовує чотири основних ресурси: природні багатства, працю, капітал і інформацію (теоретичні знання, які постійно оновлюються і різного роду відомості, в тому числі практичні навички, якими володіють люди). Три перші види ресурсів є головними факторами виробництва, четвертий – необхідною умовою їх ефективного використання» [30, с.12].

На думку В.С. Колтун, «пошук методів управління реакцією територіальної громади на збурення зовнішнього середовища має лежати в змістовній площині, до якої належать поняття «інформація», «досвід», «взаємодія» [79].

Інформація та знання дійсно можуть розглядатися як економічний ресурс, оскільки вони сприймаються індивідами як блага. При цьому доступність інформації не означає поширення знань, і внаслідок рідкості і обмеженості інформація і знання є благами економічними.

Вони мають такі характеристики як мінова і споживча цінність. Мінова цінність означає, що відомості можуть бути продані, тобто обмінені на інші цінності. Споживча цінність передбачає, що відомості, дані мають певну цінність, таким чином, підвищують добробут суб'єктів, які їх споживають. При цьому найбільше і індивідуальне значення має зміст засвоєної інформації.

Крім того, не всяка інформація може вважатися благом. Недостовірні відомості, перекручена інформація, а також інформація, що вводить в оману, приносить негативний ефект від свого використання, тобто є антиблагом.

Інформація та знання мають властивості, що відрізняють їх від традиційних економічних ресурсів, що дає підстави для наукової дискусії з приводу правомірності зарахування їх до економічних ресурсів, однак, є вагомими підстави розглядати переважне володіння певними відомостями як володіння ресурсами, які приносять додану вартість.

Крім системоутворюючої і розподільчої функцій, ми виділяємо мотиваційно-мобілізаційну функцію ППР, яка полягає в тому, що індивіди, засвоївши відомості, дані, сформовані і усталені, перетворивши їх на знання, починають створювати нове знання – нові технології, нові продукти праці, нові управлінські підходи тощо, застосовувати їх безпосередньо у тому регіоні, у якому вони проживають. Тим самим в сукупності інтелектуальна діяльність

стимулює науково-технічний прогрес і подальший сталий розвиток регіону.

Мобілізаційна функція залежить від забезпечення права людини на вищу освіту та відкритості каналів соціальної мобільності, а також від оплати інтелектуальної діяльності.

Відтворююча функція – це забезпечення перманентної інтелектуальної діяльності. Відтворюваність ІІ полягає в його здатності відновлюватися. Розширене відтворення пов'язано із цілеспрямованими діями, пов'язаними з використанням наявних ресурсів, а також їх залученням. Це забезпечується такими процесами як розширення системи освіти (головним чином, вищої), фінансуванням наукових досліджень, розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, міграційних процесів, охорони здоров'я.

У теорії управління регіон – це економіко-адміністративно-управлінське територіальне утворення, найбільша адміністративно-територіальна одиниця субнаціонального рівня, яка має виборну владу, юридичну незалежність та власний бюджет [80]. У політико-правових дослідженнях дедалі більшого поширення набуває функціональний підхід до визначення регіону, згідно з яким увага фокусується на виявленні тих якісних властивостей загального рівня влади й управління, які дають йому змогу бути ефективним посередником у взаємовідносинах центральної і місцевої влади. Особливо розмита дефініція регіону в політичній практиці: тут намітилася тенденція ототожнювати регіон з областю. За цим принципом Україну ділять на 26 регіонів (регіон – територія Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя – Закон України «Про засади державної регіональної політики» [81]).

Ступінь реалізації потенціалу регіону залежить від матеріальних і соціальних умов, від виробничих відносин, що склалися у ньому.

ІІР має діалектичний характер, оскільки його зміст і характеристики (якісні і кількісні) впливають на характер розвитку регіону, а характеристики самого регіону безпосередньо впливають на формування і розвиток ІІР.

ІІР не є функцією адитивною, оскільки якість індивідуальних інтелектуальних потенціалів змінюється в процесі їх взаємодії, відбувається взаємне збагачення знаннями. Причиною тому є те, що інформація і знання мають низку властивостей, що відрізняють їх від традиційних економічних ресурсів.

1) Споживання інформації та знань не веде до їх зменшення, більш того, вони можуть використовуватися багаторазово.

2) При передачі інформації і знань з однієї системи в іншу їх кількість в передавальній системі не зменшується, хоча в приймаючій системі вона, як правило, збільшується, тобто при взаємних обмінах інформацією і знаннями зростає однаковою мірою інформаційний потенціал всіх учасників такого обміну. Більш того, ймовірно виникнення синергетичного ефекту в результаті обміну знаннями та інформацією між економічними суб'єктами.

3) Спостерігається незалежність інформації і знань від їх носія, в тому сенсі, що можливі їх перетворення і передача за різним фізичним середовищем за допомогою різноманітних фізичних сигналів безвідносно до семантики, тобто змістовності, змісту.

4) Інформація та знання мають таку відмітну властивість як розмноження,

тиражування, відтворення зі збереженням всіх характеристик і властивостей оригіналу [82].

Таблиця 1.4

Синергія системи інтелектуального потенціалу регіону

Структурні елементи регіону як сфери формування ІП	Чинники інтелектуального впливу на розвиток регіону
Організаційна структура	
Науково-дослідні установи	Забезпечення розвитку науки та технологій
Інноваційні центри	Створення та впровадження інновацій, трансфер знань
Заклади освіти	Формування, продукування та трансляція знання, формування та розвиток компетенцій кадрів
Заклади культури	Виробництво та трансляція культурних цінностей
Підприємства та організації всіх форм власності	Перетворення нематеріальних активів у матеріальні
Нормативне забезпечення	
Програма регіонального розвитку	Забезпечення життєвих потреб населення регіону та досягнення пріоритетів сталого розвитку
Захист інтелектуальної власності	Накопичення інтелектуального капіталу
Патентне право	Забезпечення розвитку винахідництва
Матеріально-технічна структура	Створення та підтримка матеріально-технічних засобів та обладнання для реалізації інтелектуальної діяльності
Фінансове забезпечення	Фінансування інтелектуальної діяльності
Інформаційне середовище	Створення та розвиток каналів передачі інформації та трансферу знань
Кадровий потенціал	Відтворення ІП
Соціокультурні цінності та традиції	Мотивація інтелектуальної діяльності та соціальної відповідальності
Органи державної влади та місцевого самоврядування	Соціальне планування Соціальне проєктування Соціальне прогнозування Соціальне програмування

На підставі проведеного вище аналізу ІПР, з метою нашого дослідження ми пропонуємо в якості структурних елементів регіону як сфери формування ІП розглядати ті з них, що забезпечують виробництво, використання та поширення знань, що сформувалися і функціонують у певному регіоні, а саме такі компоненти:

1. Сфера наукових досліджень (науково-дослідні установи), що сформувалася та працює у регіоні.
2. Система освіти населення, яка сформувалась у даному регіоні.
3. Інноваційні центри, які сформовані та працюють у даному регіоні.
4. Заклади культури регіону.
5. Підприємства та організації усіх форм власності, які забезпечують капіталізацію знань та інновацій.

Через призму змісту ІПР розглянемо вплив цих складових на розвиток регіону.

Дані елементи визначають зміст ІІР, форми його прояву і вплив на сталий розвиток території.

Розглянемо перший структурний компонент ІІР – сферу наукових досліджень, що сформувалася у регіоні. Змістом даного компонента є інтелектуальні здібності індивідів, зайнятих науковими дослідженнями і дослідно-конструкторськими розробками в державних і недержавних організаціях. Силою розумових здібностей цих індивідів здійснюються фундаментальні дослідження, апробація їх в практичній діяльності, створюються нові продукти, технології, що дозволяють удосконалювати виробничі процеси, і підвищувати рівень життя населення через більший розмір доходів і використання в життєдіяльності нових і вдосконалених виробів.

Слід зазначити, що в системі знань можна виділити наступні структурні одиниці: теоретичні знання, прикладні знання, експериментальні знання; а в системі інтелектуальних здібностей – розумові та творчі [83].

Наступний структурний компонент ІІР – регіональна система освіти. Зміст даного компонента визначається рівнем освіти, отриманої протягом життя мешканців регіону, а також залученням їх до процесу навчання. В результаті вроджені інтелектуальні здібності збагачуються і розвиваються відповідно до отриманої освіти і формують компетенції, знаходячи вираження в рівні освіченості населення.

Згідно теорії людського капіталу, вищий рівень освіченості підвищує кваліфікацію праці, дозволяє отримувати великі доходи, і тим самим сприяє зростанню добробуту регіону. Великі доходи, одержувані економічними суб'єктами, збільшують податкові надходження до бюджетів різних рівнів. Далі отримує розвиток наступний ланцюжок: держава збільшує витрати, в тому числі на наукові дослідження і розвиток системи освіти, надання соціальних послуг, тим самим, поліпшується соціальний клімат. У результаті – зростає добробут регіону.

У цьому випадку слід звернути увагу на відповідність отриманої освіти вимогам сталого розвитку. Справа в тому, що при структурних зрушеннях, які є наслідком циклічного розвитку економічних процесів, виникає невідповідність знань, навичок, компетенцій, якими володіють індивіди, і об'єктивних вимог до їх кваліфікації. Отже, значення системи освіти посилюється, оскільки населення реалізує можливість не тільки отримати першу освіту, а й набути знання за іншою спеціальністю, затребуваною ринком, тим самим отримати джерело доходів і реалізувати себе в трудовій діяльності.

О. М. Дунаєв, І. В. Ершова, А. В. Ершов, М. А. Прилуцька виділяють наступні чинники і умови підвищення інноваційної активності господарюючих суб'єктів:

1. Нормативно-правова база, що містить закон про наукову та інноваційну діяльність, про охорону авторських прав, а також низку заходів з регулювання діяльності суб'єктів інноваційного механізму.

2. Інвестиційні умови – наявність механізмів інвестування інноваційних проектів.

Розвинена інфраструктура. На інноваційну активність, на думку колективу вчених, помітно впливає комунікаційна складова інфраструктури, що

формується і підтримується органами місцевого самоврядування (підприємства зв'язку і транспорту, що забезпечують швидкий обмін науково-технічною інформацією та товарами). Друга важлива частина інноваційної інфраструктури – малі наукомісткі підприємства та консалтингові організації, які є ініціаторами та співрозробниками інновацій. Третя частина інфраструктури – фінансові інститути, що акумулюють кошти для інвестування, четверта – інститут незалежних оцінювачів, що виконує експертизу конкурентних інноваційних процесів [84].

Всі фактори, що впливають на інноваційний розвиток господарюючої системи, В. Г. Мединський підрозділяє на фактори зовнішнього і внутрішнього середовища [85, с.69]:

1. Зовнішнє середовище – сукупність факторів, що впливають на інноваційну діяльність через елементи макросередовища. Фактори, які беруть участь у формуванні зовнішнього середовища поділяються на фактори прямого і непрямого впливу:

– чинники, які безпосередньо впливають на інноваційну активність організацій (закони і установи державного регулювання, постачальники сировини, матеріалів і устаткування, енергії, споживачі продукції та конкуренти, торгові, фінансові, транспортні та інші посередники);

– чинники, які побічно впливають на інноваційну активність організацій (стан економіки, науково-технічний прогрес, політичні, демографічні, природні та культурні чинники);

2. Внутрішнє середовище – сукупність активних суб'єктів і сил, що впливають на можливості господарюючого суб'єкта встановлювати і підтримувати з іншими учасниками інноваційного процесу відносини співпраці. Внутрішнє середовище, таким чином, представлене силами, що мають безпосереднє відношення до суб'єкта господарювання і його можливостей.

Спираючись на проведений огляд наукових підходів, можна згрупувати чинники соціально-економічного розвитку регіону в такий спосіб:

1. Економіко-географічне положення – розташування відносно джерел природних ресурсів та транспортних магістралей.

2. Економічні чинники – сформована структура господарювання-виробництва (обсяг виробництва товарів, робіт і послуг), розподілу, обміну та споживання.

3. Інституціональні чинники – досконалість нормативно-правової бази, усталені суспільні відносини, традиції, звичаї.

4. Фінансові чинники – наявність фінансових структур, асортимент і обсяг пропонованих ними послуг.

5. Управлінські чинники – структура органів управління регіону.

6. Екологічні чинники – організація природоохоронних заходів, метою яких є збереження навколишнього середовища як постачальника природних ресурсів і одночасно середовища проживання і життєдіяльності людей.

7. Інфраструктурні чинники – розвиненість каналів транспортування сировини, матеріалів і готової продукції, а також каналів передачі даних, відомостей, тобто засобів зв'язку.

Рис. 1.9. Взаємодія структурних елементів регіону під час публічного управління інтелектуальним потенціалом

8. Інноваційні чинники – науково-технічний прогрес, орієнтованість економічних суб'єктів на інноваційну активність.

Крім сфер інновацій, науки і освіти ми пропонуємо включати в ІІР інформаційно-комунікаційний простір, який розширює можливості інформаційної інфраструктури, оскільки саме цей простір дозволяє реалізувати інтелектуальні можливості, створювані в межах перших двох компонентів – наука і освіта – найбільш повно.

Синергетичний ефект ІІР збільшується завдяки тому, що ІКТ розширюють можливості з обробки, аналізу, передачі і зберігання даних і інформації, а також спектр технологій освіти. Як зміст матеріально-технічної інфраструктури, що склалася у регіоні, ми розглядаємо сукупність засобів інтелектуальної діяльності, що включають персональні комп'ютери, програмні засоби, включеність до глобальних мереж, наявність електронної пошти та інших видів ІКТ, що охоплюють населення, спеціальне обладнання.

Як було визначено вище, інформаційно-комунікаційні технології (далі – ІКТ) дозволяють здійснювати збір, обробку, зберігання, передачу на необмежені протяжністю відстані різних масивів інформації – відомостей, даних, що дозволяє здійснювати обмін даними між різними структурними підрозділами, зайнятими в сфері НДР і в системі освіти. Більш того, ІКТ сприяють розвитку мережі філій ЗВО, а також дистанційної освіти, що дозволяє молодому поколінню населення не мігрувати в центральні регіони країни, а на місцях традиційного проживання здобувати освіту і в подальшому підвищувати свою кваліфікацію, залишаючись і включаючись в господарську діяльність на території. Таким чином, працездатне населення поповнюється кваліфікованими місцевими кадрами. Крім того, навіть для індивідів, не залучених в діяльність сфер НДР і освіти, ІКТ надають доступ до практично будь-яких знань за допомогою глобальної мережі Інтернет.

Користування Інтернет дозволяє індивідам обмінюватися відомостями на відстані, що підвищує ймовірність виникнення синергетичного ефекту в результаті обміну знаннями та інформацією між економічними суб'єктами. Реалізація подібних можливостей розвиває інтелектуальні здібності індивідів, хоча і складна для формального виміру.

Таким чином, ІКТ підвищують можливості інформованості індивідів, сприяючи тим самим підвищенню можливості набуття нових знань, скорочуючи витрати часу на пошуки потрібних відомостей, а також на їх подальшу передачу після обробки. Тим самим прискорюються виробничі, управлінські та іншого роду процеси, знижується собівартість вироблених товарів і послуг за рахунок скорочення витрат. У результаті – економічний ефект розвитку ІКТ.

Людям з обмеженими можливостями ІКТ надають можливість отримати освіту і включитися в господарську діяльність, виконуючи певні види робіт, не виходячи з дому. У підсумку, створюються робочі місця для людей, які інакше, ймовірно, залишилися б за межами економічної діяльності. Тим самим виникає соціальний ефект розвитку ІКТ-інфраструктури.

Таким чином, саме розвиток ІКТ дозволяє проявитися синергетичному

ефекту єдності індивідуальних інтелектуальних потенціалів повною мірою. Кожен із структурних елементів ІІГ самостійно володіє можливістю позитивно впливати на сталий розвиток території, однак, об'єднання і взаємопроникнення індивідуальних інтелектуальних потенціалів виникає багато в чому завдяки активному використанню ІКТ.

Далі, необхідно визначити місце ІІР в системі факторів сталого розвитку регіону. Для цього, в першу чергу, необхідно провести критичний аналіз теорій регіонального та територіального розвитку, що буде зроблене у наступному розділі роботи.

Оскільки зростаюча кількість досліджень [86 – 94] доводить, що знання та інформаційно-комунікаційні технології набувають все більшого значення і впливають на виробничо-господарські процеси в суспільстві, пропонуємо в сукупності факторів сталого розвитку регіону виділяти ІІР як один з факторів його економічного розвитку. Виділення ІІР як фактора сталого розвитку регіону, управління ним, регулювання процесів, що впливають на його зміст і якісний склад, органами місцевого самоврядування та державної влади дозволить зберігати баланс можливостей, потенціалу інтелектуальних ресурсів населення та об'єктивних змін, що забезпечують сталий розвиток регіону.

Далі, завершивши обґрунтування теоретичних підходів до поняття ІІР, виявлення його змісту, властивостей і впливу на розвиток регіону, доцільно дослідити умови формування та чинники, що впливають на розвиток ІІР, що буде зроблено у наступному розділі роботи.

Отже, ІІР – це системна характеристика, що передбачає: розгляд ІІ в концепції інноваційної економіки; визначення цільовим призначенням ІІ перетворення існуючого і формування нового знання; інтерпретацію ІІ як системи; наявність особливих властивостей ІІ як системи, не властивих його складовим окремо. При такому підході до змісту поняття «ІІР» можна стверджувати, що він є характеристикою рівня розвитку регіону і показником ефективності сталого розвитку. Це визначає необхідність розгляду проблем, пов'язаних з управлінням процесом його ініціалізації та розкриття його сутності як об'єкта управління.

Таким чином, можна запропонувати наступне уточнене визначення ІІ: ІІР – це міра його здатності при даному рівні свого розвитку в конкретному просторово-часовому континуумі реалізовувати можливості, що містяться в його наявних інтелектуальних ресурсах, з метою забезпечення пріоритетів регіонального розвитку на основі сукупності знань, інформації, інноваційних технологій, інтелектуальної власності та здатності до цілепокладання та ціледосягнення, яка перманентно відтворюється.

Дане визначення можна розширити за рахунок вказівок на співвідношення в інтелектуальному потенціалі якісної і кількісної сторін, можливості і дійсності, об'єктивної і суб'єктивної сторін ІІ, а також за рахунок перерахування його складових. Однак як би ми не розширювали це визначення, за певного рівня теоретичної розробленості теми ІІ воно все ж залишається відкритим. Це поняття відноситься до того класу понять, яким не можна дати замкнутого визначення.

РОЗДІЛ 2

ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ РЕГІОНУ

2.1. Умови та чинники публічного управління інтелектуальним потенціалом регіону

Управління ІПР вимагає визначення і систематизації умов, що впливають на його зміст. Необхідність такого аналізу пов'язана з прогнозуванням подальшого розвитку ІПР, впливом на його якісний зміст. Умови формування ІПР представлені на рис. 2.1.

Перш за все, виникає необхідність в уточненні категорії «умови». Під умовами, виходячи з інтерпретації слова «умова» в Академічному тлумачному словнику української мови розуміється: «Взаємна усна чи письмова домовленість про що-небудь; угода, договір»; «Вимога, пропозиція, які висувуються однією з сторін, що домовляються про що-небудь, а також при укладанні угоди, договору»; «Необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь»; «Обставини, особливості реальної дійсності, при яких відбувається або здійснюється що-небудь»; «Правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь»; «Сукупність даних, положення, що лежать в основі чого-небудь» [1].

Причини формування ІПР мають конкретно-історичний характер, тобто пов'язані з рівнем розвитку економіки, досягненням ступені історичного розвитку, коли знання та ІКТ набувають значущу роль для подальшого економічного розвитку країни, регіону, міста, громади, особи. З іншого боку, існують об'єктивні умови формування ІПР, такі як: інституціональна структура; структура виробничих відносин, яка визначає розвиненість системи освіти, сфери наукової діяльності, інформаційно-комунікаційної інфраструктури та ринку інформаційно-комунікаційних технологій; посилення значення знань, освіти, кваліфікації, їх індивідуалізація [2].

Формування ІПР залежить від низки умов, які ми поділяємо на зовнішні та внутрішні.

Використовуючи емпіричний досвід, розкриємо сутність і вплив умов на формування ІПР. Виявлені умови узагальнені нами наступним чином: інституціональні; економічні; соціальні; інфраструктурні. Моніторинг розвитку ІПР вимагає визначення і систематизації чинників, що впливають на цей процес. Необхідність такого аналізу пов'язана з прогнозуванням подальшого розвитку ІПР, впливом на його якісний та кількісний стан.

Під чинниками будемо розуміти причини, що сприяють розвитку вже виявленого ІПР, тобто це такі причини, які впливають на значимість будь-якого явища, зміна його в часі, що узгоджується з тлумаченням поняття «чинник» в Академічному тлумачному словнику української мови. «Чинник – умова, рушійна сила, причина будь-якого процесу, що визначає його характер або одну з основних рис» [3].

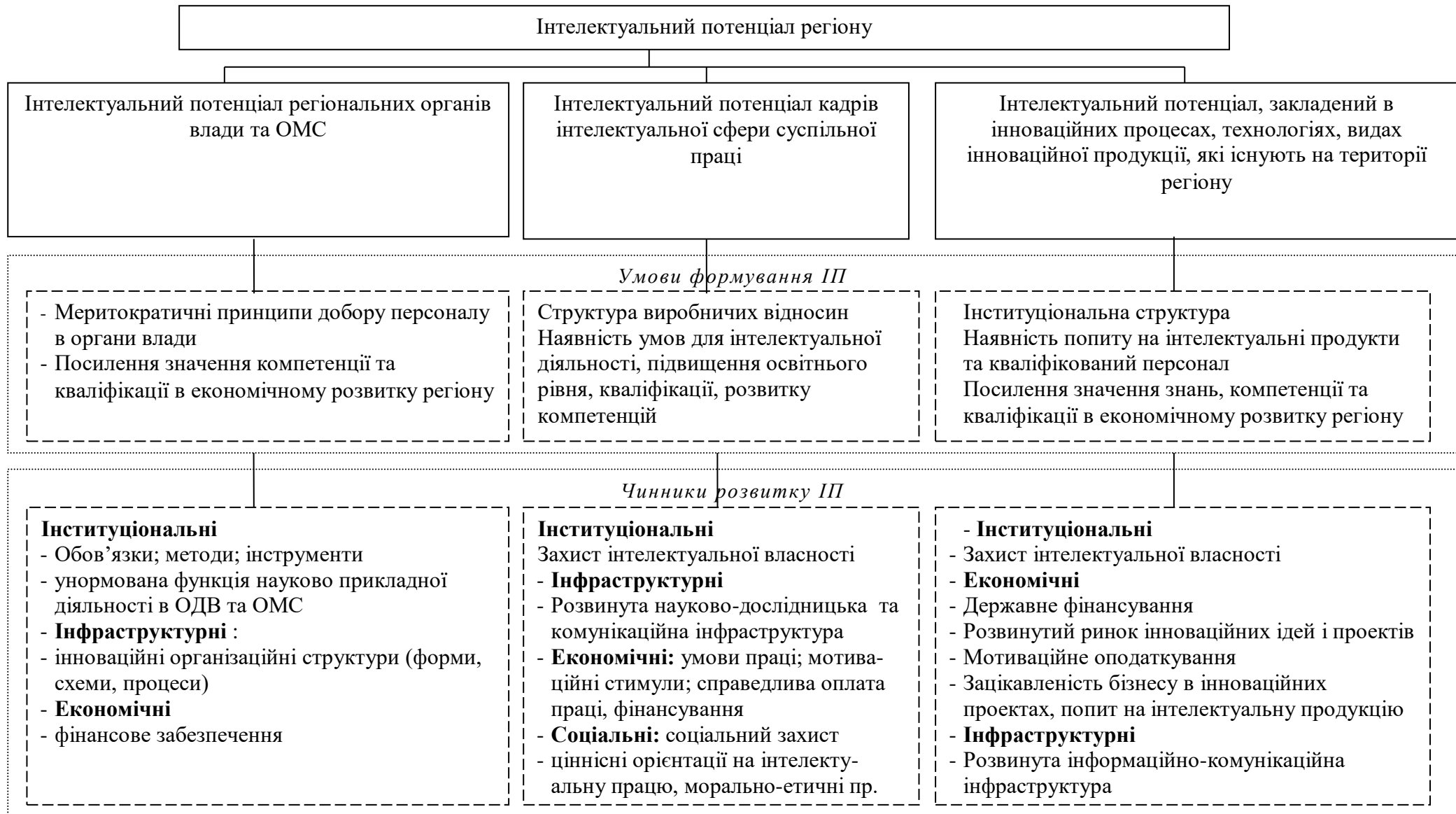

Рис. 2.1. Умови та чинники публічного управління інтелектуальним потенціалом регіону

Першою групою умов, що визначають розвиток ІІР, є інституціональні. Категорія «інститут» (від лат. *Institutum*) означає суспільне встановлення, розпорядок, узаконений якимись нормами. В межах сучасного інституціоналізму усталеним і найбільш поширеним є трактування інститутів, запропоноване Нобелівським лауреатом 1993 р. Д. Нортон. Інститути розуміються як «правила гри» в суспільстві, ... створені людиною обмежувальні рамки, які організують взаємовідносини між людьми» [4]. До інституціональних умов зовнішнього плану належать:

- наявність розвинених інститутів законодавчої та виконавчої влади;
- створення державних програм і керуючих структур, діяльність яких спрямована на інтелектуалізацію процесів суспільного розвитку.

На внутрішньому контурі це проявляється у вигляді правової регламентації інтелектуальної діяльності в регіоні, реалізації програм регіонального розвитку.

Друга група умов – економічні. До зовнішніх економічних умов належать, перш за все, це:

1) Фінансові умови, а саме: фінансування державою наукових досліджень і конструкторських розробок, державної освітньої системи і процесів поширення і впровадження інформаційно-комунікаційних технологій; платоспроможний попит з боку бізнесу і домогосподарств на послуги наукової сфери, системи освіти, а також на товари і послуги сфери ІКТ, політика оподаткування, оскільки стимулююча податкова політика дає можливість становлення і розвитку тих галузей господарства, які стануть «локомотивом» майбутнього економічного зростання.

До внутрішніх, регіональних економічних умов формування ІІР належать розташування регіону відносно промислових, наукових, освітніх, і культурних центрів, наявність тих чи інших сировинних ресурсів, що обумовлюють вид виробництва, і, отже, спеціалізацію регіону та рівень доходів економічних суб'єктів. Просторове структурування регіону, наявність віддалених населених пунктів загострює потребу розвитку інфраструктури та інформатизації регіону.

Наявність тих чи інших сировинних ресурсів є основою розвитку господарської діяльності, Саме виходячи з наявності природних можливостей, формується той чи інший вид виробництва. Якщо на території знаходяться такі корисні копалини, які дозволяють розвиватися високоприбутковим виробництвам, тоді відповідно, зростають витрати на здійснення наукової діяльності, на оплату послуг системи освіти і на придбання продукції та послуг галузі ІКТ. Якщо ж природні умови такі, що господарська діяльність не приносить великих надходжень до дохідної частини бюджету, то відповідно і витрати на перераховані цілі знижені [5].

До соціальних умов зовнішнього плану належать:

- демографічні процеси, які впливають на віковий склад наукового персоналу, склад студентів, а також на рівень освіченості населення,
- значущість (статус), яке суспільство надає науці, освіті, особливо вищій;
- престиж інтелектуальної діяльності та відповідно ціннісні орієнтації на інтелектуальну діяльність. Від вагомості цього чинника залежить привабливість

для молодого покоління наукової діяльності, прагнення населення інвестувати у власну освіту [6].

На регіональному (внутрішньому) рівні ці умови виглядають у наступний спосіб: наявність практик підтримання регіональної ідентичності, містечкового патріотизму, створення системи моральної мотивації інтелектуальної діяльності.

Наступна група умов – інфраструктурні.

В умовах ринкової економіки розвиток інфраструктурних галузей ведеться, як правило, в межах стратегії розвитку виробничого сектора. Оскільки ринок не в змозі узгодити інтереси всіх учасників угоди, крім того, мають місце «зовнішні ефекти», то загальним координатором в економічній системі виступає держава і діючі інститути (як «правила поведінки» для економічних суб'єктів) [7].

До групи внутрішніх інфраструктурних умов ми включили: стан і розвиток засобів зв'язку та інформаційного обміну, оскільки вони сприяють збільшенню можливостей діяльності наукового і освітнього секторів; транспортну інфраструктуру, як необхідну умову розвитку будь-якої сфери господарської діяльності [8, 9].

Врахування зазначених чинників обумовлює необхідність проведення аналізу механізмів публічного управління ІПР.

Розкриємо сутність механізмів публічного управління ІПР. На наш погляд, ці механізми можна класифікувати таким же чином, як умови та фактори, а саме: інституціональні; економічні; соціальні; інфраструктурні.

Інституціональний механізм об'єднує нормативно-правове підґрунтя та організаційне забезпечення формування та розвитку ІП.

На сьогодні існує більш ніж 3000 нормативно-правових актів, що прямо або опосередковано регулюють інформаційні відносини в суспільстві [10, с. 100], проте вони на забезпечують повною мірою сучасний розвиток інформаційних відносин [11, с. 113 – 114]. Більшість чинних законів, спрямованих на регулювання інформаційних відносин, були прийняті до набуття чинності Конституції, навіть із значними змінами та доповненнями, не придатні для задоволення потреб сьогодення та в свою чергу, вимагають проведення інформаційно-правового реформування (табл. 2.1).

Інституційна динаміка розвиненої частини світу в цілому формує сигнали, які заохочують інвестування в нові знання, технології і освіту. Інституційний контекст важливий і для створення системи стимулів через захист прав власності на результати інвестицій в нові знання і технології. В Україні створена в цілому законодавча основа охорони інтелектуальної власності. Законодавчу базу складають: Конституція України [12]; Кодекси України (Цивільний кодекс; Цивільний процесуальний кодекс; Господарський кодекс; Господарський процесуальний кодекс; Кримінальний кодекс; Кримінальний процесуальний кодекс; Кодекс про адміністративні правопорушення; Митний кодекс [13-20]); спеціальні закони України: «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»; «Про охорону прав на промислові зразки»; «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»; «Про охорону прав на сорти рослин»; «Про охорону прав на зазначення походження товарів»; «Про охорону прав на

Таблиця 2.1

Еволюція нормативно-правового забезпечення розвитку інтелектуального потенціалу

Назва нормативного акту		
Освіта	Наука	Інформатизація
Указ Президента України № 347/2002 від 17 квітня 2002 р. «Національна доктрина розвитку освіти» [31]	ЗУ «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності» від 13.12.1991 р. № 1977-XII [32]	ЗУ «Про Національну програму інформатизації» [33]
Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 рр. [34]	ЗУ «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 01.12.1998 р. № 284-XIV [35]	ЗУ «Про Концепцію Національної програми інформатизації» [36]
ЗУ від 17.01.2002 р. № 2984-III «Про вищу освіту» [37]	ЗУ «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11.07.2001 р. № 2623-III [38]	ЗУ «Про затвердження Завдань Національної програми інформатизації на 1998 – 2000 рр» [39]
Постанова КМУ від 15 квітня 2015 р. № 244 «Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти» [40] Постанова КМУ від 29 квітня 2015 р. № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» [41]	ЗУ «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV [42]	ЗУ «Про інформацію» [43]
	Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України» від 13.07.1999 р. № 916-XIV [44]	ЗУ «Про бібліотеки та бібліотечну справу» [45]
Постанова КМУ від 30 грудня 2015 р. № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти» [46] Постанова КМУ від 10 травня 2018 року №347 « Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 “Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти” [47]	ЗУ «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 р. № 3715-VI [49]	Концепція реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин [54].
	ЗУ «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій» від 09.04.2004 р. № 1676-IV [50]	Концепція формування системи національних інформаційних ресурсів України [55]
Постанова КМУ від 10 травня 2018 року №347 « Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 “Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти” [47]	ЗУ «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» від 16 липня 1999 р. № 991-XIV [51]	ЗУ «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки» [56].
	ЗУ «Про науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 р. № 3322-XII [52]	Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» від 15 травня 2013 р. [57]
Про освіту: ЗУ від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII [48]	ЗУ «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10.02.1995 р. № 51/95-ВР [53]	

топографії інтегральних мікросхем»; «Про авторське право і суміжні права»; «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про захист від економічної конкуренції»; «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм» [21-30]; «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» [58]. Окремі норми, що стосуються інтелектуальної власності, містяться в багатьох інших законах України [59].

Однак українська (і міжнародна) законодавча база з інтелектуальної власності потребує подальшого вдосконалення і розвитку, в тому числі в зв'язку з опублікуванням інтелектуальних продуктів через електронні видання. Заходи щодо стимулювання комерціалізації новостворюваних знань припускають істотне зміцнення захисту прав інтелектуальної власності.

Крім того, в розвинених країнах в даний час формуються інститути і механізми, що дозволяють знизити ризики шляхом їх розподілу між великою кількістю учасників і таким чином сформувати «ринку ідей, ринку знань», який перетворюється в ще один різновид ринку, поряд з ринками капіталів, товарів або послуг. Недостатня «глибина» вітчизняних фінансових ринків стає серйозною перешкодою на шляху нововведень, оскільки гнучкий і розгалужений фінансовий ринок дозволяє на ранніх етапах інноваційного циклу залучати значні ресурси і отримувати економічну оцінку тієї чи іншої наукової або технологічної ідеї [60].

Свою причетність до «нової економіки» і електронного ринку Україна зафіксувала, підписавши 22 липня 2000 р. на саміті «вісімки» Окінавську Хартію глобального інформаційного суспільства, а також активною участю у Всесвітньому саміті ООН з інформаційного суспільства (Женева, грудень 2003 р.).

У подальшому проблема становлення інформаційного суспільства в Україні порушується у Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки», де визначено завдання, цілі та напрями розвитку інформаційного суспільства в Україні, основоположні засади національної політики у цій сфері. Цим Законом закріплюється, що для забезпечення реалізації Основних засад розвитку інформаційного суспільства в Україні визначальне значення має політика міжнародної співпраці України та її участь у розвитку глобального інформаційного суспільства [56].

Починаючи з 2015 р. в Україні здійснюється низка пріоритетних Національних програм, що мають на меті адресне фінансування певних сфер, які покликані стати «точками зростання» української економіки. Одним з проєктів стала Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ ст.), яка була розроблена в 1993 р. Мета – визначення стратегії розвитку освіти в Україні на найближчі роки та перспективу на ХХІ ст., створення життєздатної системи безперервного навчання й виховання для досягнення високих освітніх рівнів, забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації. Пріоритетність, демократизація, гуманізація, гуманітаризація, відкритість, безперервність, багатокладність і варіативність

освіти, її національна спрямованість і нероздільність навчання й виховання проголошувалися принципами реалізації програми [61].

У сфері наукової діяльності також здійснюється реформування. Організація та здійснення наукової діяльності в Україні здійснюється відповідно до цілої низки нормативно-правових актів. Законодавство України у сфері наукової діяльності базується на Конституції України, ст. 54 якої гарантує громадянам свободу наукової, технічної та інших видів творчої діяльності, захист інтелектуальної власності, авторських прав. Ст. 116 зобов'язує Кабінет Міністрів України забезпечувати здійснення економічної політики у сфері освіти, науки і культури. Згідно з п. 4 цієї ж статті Кабмін розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного і культурного розвитку України [12].

У контексті нашого дослідження особливої ваги набувають нормативно-правові акти, які регулюють регіональну політику в Україні. Перш за все, слід згадати Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 05 березня 2015 р. № 156-VIII [62]. Законодавство з питань державної регіональної політики складається з Конституції України, законів України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», «Про стимулювання розвитку регіонів», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про місцеві державні адміністрації», «Про транскордонне співробітництво», «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про державні цільові програми», «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», «Про Генеральну схему планування території України» [12, 62 – 73]. Враховуючи процес реформування адміністративно-територіального устрою та децентралізацію влади в Україні, слід згадати численні нормативно-правові акти, які регулюють ці процеси [74-85].

На регіональному рівні формування та розвиток ІІІ унормовується Стратегіями розвитку регіону, цільовими програмами та іншими нормативно-правовими актами [64].

Функціонування інституціонального механізму публічного управління інтелектуальним потенціалом регіону забезпечується діями суб'єктів управління, до яких належить Президент України, Верховна Рада України, Кабінет міністрів України, регіональні органи державної влади та органи місцевого самоврядування (табл. 2.2).

Реалізація управління формуванням та розвитком ІІІ відбувається також за допомогою фінансового механізму. Розглянемо його докладніше.

1. Державне фінансування.

У Конституції України зазначено, що держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством (ст. 54) [12]. Отже, держава має приділяти велику увагу фінансуванню наукової та науково-технічної діяльності, що включає фінансування фундаментальних досліджень та видатків на розробку перспективних технологій і пріоритетних напрямів науково-технічного прогресу.

Таблиця 2.2

Структура органів управління формуванням та розвитком інтелектуального потенціалу

Назва	Зміст діяльності
Президент України	Визначення векторів суспільного розвитку
Верховна Рада України	Розробка та прийняття нормативно-правових документів
Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політ.;	реформування законодавства в сфері суспільних інформаційних відносин
Комітет з питань освіти, науки та інновацій	реформування законодавства в сфері освіти, наукової та інноваційної діяльності
Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування	Визначення пріоритетів сталого регіонального розвитку
Комітет з питань цифрової трансформації	реформування законодавства в сфері інформаційно-комунікаційних технологій
Кабінет міністрів України	Розробка та затвердження програм розвитку
Міністерство цифрової трансформації України	Формування інформаційно-комунікаційного простору
Міністерство освіти і науки України	Реалізація державної освітньої та наукової політик
Державна служба якості освіти України	Забезпечення якості вищої освіти
Міністерство розвитку громад та територій України	Реалізація державної політики регіонального розвитку
Міністерство фінансів України	Забезпечення фінансування розвитку І.П.
Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України	Впровадження економіки знань
Державна служба статистики України	Облік статистичних даних щодо розвитку компонентів І.П.
Національне агентство України з питань державної служби	Розробка програм підвищення рівня компетентності державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування
Облдержадміністрації	Розробка та затвердження стратегій та програм регіонального розвитку
Обласні ради	Розробка та затвердження стратегій та програм регіонального розвитку
Структури громадянського суспільства	Артикуляція суспільних потреб щодо розвитку І.П. Громадський контроль

Кошти виділяються на фундаментальні дослідження, пошукові та прикладні розробки; державні та міждержавні науково-технічні програми; державні премії України у галузі науки і техніки; фінансування наукових розробок із проблем стандартизації, сертифікації та еталонної бази, державних контрактів; фінансування наукової частини національних, міжгалузевих та галузевих програм тощо. У цій групі фінансуються науково-дослідні інститути,

що виконують фундаментальні дослідження на державне замовлення, а також науково-дослідні організації, що перебувають на господарському розрахунку, але виконують державне замовлення з оплатою за рахунок державно-бюджетних асигнувань.

Держава забезпечує бюджетне фінансування наукової та науково-технічної діяльності (крім видатків на оборону) у розмірі не менше 1,7 % ВВП України. Безпосередньо за рахунок коштів Державного бюджету України здійснюється фінансування фундаментальних та прикладних досліджень і сприяння науково-технічному прогресу державного значення, міжнародним науковим та інформаційним зв'язкам державного значення.

Відповідно до законодавства бюджетне фінансування наукових досліджень здійснюється шляхом базового та програмно-цільового фінансування. Базове фінансування надається для забезпечення: фундаментальних наукових досліджень; найважливіших для держави напрямів досліджень, у т. ч. в інтересах національної безпеки та оборони; розвитку інфраструктури наукової і науково-технічної діяльності; збереження наукових об'єктів, що становлять національне надбання; підготовки наукових кадрів.

Рис. 2.2. Розпорядники бюджетних коштів на науку за загальним фондом (2017 р.) [86]

Фінансування науки в Україні збільшилося на понад 30 % – з 4,7 млрд. грн. у 2017 р. до 6,1 млрд. грн. у 2018 р. Причому найсуттєвіше зросло фінансування Національної академії наук – понад 38 %. Водночас кошти на університетську науку збільшилися лише на 12,3 %.

У 2017 р. вдалося зупинити зниження фінансування на науку, яке досягло мінімуму в 2016 р. і становило 0,16 % ВВП з держбюджету. Сьогодні основне фінансування на науку йде в Національну академію наук, яка абсолютно

незалежна від МОН і розпоряджається своїм бюджетом самостійно. Так, у 2017 р. у її розпорядженні було 2 млрд. 719 млн. грн. Для порівняння, фінансування на науку, яким розпоряджається МОН, а це є фінансування на університетську науку, становило всього 621,5 млн. грн. При цьому частина цих коштів йде на конкурсне фінансування наукових проектів, яке можуть також вигравати інститути НАН. Таким чином, університетська наука, за яку відповідальне МОН, отримує лише 10 % від загального обсягу фінансів на науку», – зазначила колишній Міністр освіти і науки Л. Гриневич [86].

Однак, навіть у межах наявних коштів МОН у 2017 р. змогло здійснити низку важливих речей. Так, проведено Конкурс для молодих учених, в межах якого отримало фінансування 123 проекти.

Вперше 100 наукових установ та закладів вищої освіти отримало безкоштовний доступ до баз даних Scopus і Web of science. Таким чином провідними науковими базами даних можуть користуватися деякі українські науковці. Проте у 2020 р. МОН припинило співпрацю з Elsevier (Scopus) [87].

В українських університетах було також профінансовано 1 300 фундаментальних і прикладних досліджень.

Важлива новація у бюджеті 2018 р. – для НАН відкрито нову програму «Підтримка розвитку пріоритетних напрямків досліджень» [86].

На фінансування цієї програми у бюджет закладено 500 млн. гривень. Кошти надаватимуться науковим установам, які будуть атестовані за високим рівнем.

Водночас МОН уже розробило Порядок проведення державної атестації закладів вищої освіти у частині провадження ними наукової (науково-технічної) діяльності, який очікує на затвердження Урядом. Проведення такої атестації дозволить визначити, які виші мають найкращі показники в науці, і надати їм додаткове фінансування [86].

Основною тенденцією в сфері фінансування наукових досліджень є суттєве скорочення витрат на НДР та зміни в структурі її фінансування.

За останні десятиліття частка держави у витратах на науку суттєво знижується, при загальній постійній, або навіть зростаючій частці витрат на неї в ВВП (табл.2.3).

Таблиця 2.3

Фінансове забезпечення науки розвинутих країн

(частка витрат на НДР у ВВП, %) [88, 89]

Країни Роки	США	Япо- -нія	Німеч- чина	Фран- ція	Велико- бри- танія	Італія	ЄС-28	Півден- на Ко- рея	Ки- тай	Укра- їна
1985	2,8	2,6	2,7	2,3	2,3	1,1	1,4			
1990	2,7	2,9	2,8	2,4	2,2	1,3	1,5			
1995	2,6	2,7	2,5	2,4	2,2	1,3	1,5			
2000	2,8	2,9	2,7	2,4	2,3	1,7	1,6			

2003	2,55	3,14	2,9	2,6	2,5	2,3	1,8	2,35	1,13	1,06
2004	2,49	3,13					1,76	2,53	1,23	1,03
2005	2,51	3,31					1,76	2,63	1,32	0,99
2006	2,55	3,41					1,78	2,83	1,39	0,91
2007	2,63	3,46					1,78	3,0	1,4	0,85
2008	2,77	3,47					1,85	3,12	1,47	0,86
2009	2,82	3,36					1,94	3,29	1,7	0,86
2010	2,74	3,25					1,93	3,47	1,76	0,83
2011	2,77	3,38					1,97	3,74	1,84	0,74
2012	2,81	3,34					2,01	4,03	1,98	0,75
2013	2,77	3,47					2,08	4,15	2,01	0,7
2014	2,80	3,40					2,03	4,2	2,12	0,66
2015	2,82	3,42	2,87	2,26	1,70	1,29	2,03	4,25	2,3	0,62

За даними Євростату, частка обсягу витрат на наукові дослідження та розробки у ВВП країн ЄС-28 у середньому становила 2,03%, у Китаї – 2,08%, США – 2,77%, Японії – 3,47%, Південній Кореї – 4,15% [88].

При цьому підвищуються витрати наукових підрозділів великих корпорацій, дрібних і середніх наукомістких фірм, які спираються на державну інфраструктуру, систему освіти і пільги економічного характеру. У більшості розвинених країн небюджетне фінансування НДР в перспективі перевищить обсяги бюджетних асигнувань в цю сферу. В середньому по країнах ОЕСР воно зросло з 55 % в 1981 р до 67 % в середині 90-х рр. Головне джерело небюджетних коштів – підприємницький сектор, в якому лідують великі національні і транснаціональні корпорації (Табл.2.4) [88].

Таблиця 2.4

Структура фінансування наукових досліджень [88]

Країни	Україна	ЄС	Японія	Південна Корея
Джерела фінансування науки (%)				
Державний сектор	38	33	17	22
Бізнес-сектор	44	55	75	76
Сектор вищої освіти		1	6	1
Приватний неприбутковий сектор		1	1	1
Сектор іноземних джерел	18	10	1	-

2. Оподаткування. У податковому законодавстві також були проведені заходи, спрямовані на стимулювання розвитку галузі ІКТ. Справа в тому, що крім податку на прибуток і податку на додану вартість, важливим питанням фіскального регулювання для підприємств галузі ІКТ є оподаткування оплати

праці. Частка цих витрат у собівартості виробництва компаній галузі становить 60-70 відсотків. Застосування основних ставок єдиного соціального податку знижує конкурентоспроможність продукції українських підприємств галузі ІКТ на світовому ринку, що призводить до переведення центрів капіталізації українських компаній в країни з більш сприятливим податковим режимом.

У зв'язку з цим Верховна Рада України 31 березня 2016 р. прийняла Рекомендації парламентських слухань на тему: «Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України», якими було визначено «рекомендувати Кабінету Міністрів України під час підготовки Програми діяльності Кабінету Міністрів України, розроблення проектів державних програм економічного і соціального розвитку України, законопроектів про Державний бюджет України на 2017 р. та наступні роки, інших проектів законів України, прийняття нормативно-правових актів, що стосуються галузі інформаційно-комунікаційних технологій та інформаційного простору України, враховувати рекомендації, зауваження та пропозиції, висловлені учасниками зазначених парламентських слухань» [90].

Однак можливості оподаткування щодо стимулювання розвитку секторів, які формують і впливають на якість інтелектуального капіталу, використовуються не повністю. Так, в Китаї загальний ПДВ становить 18 %, для компаній же, що працюють в секторі інформаційних технологій, – 6 %. В Україні подібної податкової пільги не застосовується. Таким чином, є можливість для посилення застосування стимулюючої податкової політики в сферах, в яких знання виробляються, накопичуються і, завдяки продукції яких, вони можуть передаватися найбільш економічними способами.

3. Платоспроможний попит. В даному випадку можна констатувати стійко зростаючий попит на послуги системи освіти, що підвищує рівень освіченості населення, тим самим позитивно розвивається ІІІ територіальних громад, освітні установи отримують можливість зміцнювати матеріально-технічну базу і залучати найбільш кваліфікований викладацький склад або оплачувати підвищення кваліфікації, що позитивно впливає на якість послуг, що надаються.

Державне замовлення є основною формою державного регулювання соціально-економічних відносин між державою, навчальними закладами та організаціями, громадянами, підвищення освітнього та наукового потенціалу нації, забезпечення конституційного права громадян на здобуття освіти відповідно до їх потреб, інтересів і здібностей. На обсяги державного замовлення впливають такі фактори:

- темпи розвитку економіки на кожному конкретному етапі, що зумовлюють обсяги поточної, середньострокової та перспективної потреби в кадрах;
- стратегічні цілі та завдання країни, орієнтація органів виконавчої влади на підготовку працівників відповідного профілю;
- накопичення технічних, наукових та інтелектуальних знань для виведення країни на передові рубежі світового розвитку;
- доступність навчання для обдарованої молоді через систему державної

підтримки, що сприяє забезпеченню країни висококваліфікованим персоналом;

- цільова підтримка окремих верств населення у здобутті освіти, які потребують соціального захисту;

- досягнення збалансованості між підготовкою і потребою в персоналі відповідно до попиту на ринку праці [91].

Також необхідно враховувати той аспект, що державне замовлення повинно враховувати виключно потреби держави виходячи з пріоритетів розвитку, а саме: фінансові ресурси повинні бути спрямовані не на утримання ЗВО, а на забезпечення надання якісних освітніх послуг студентам, які завдяки своїм знанням здобули можливість навчатися за державні кошти [92].

Необхідно врахувати й недержавне фінансування вищої освіти. Воно дає можливість ЗВО забезпечувати свою матеріальну базу в тому обсязі, який необхідний для його підтримання та розвитку. Можна виділити такі складники, як:

- кошти, одержані на навчання, підготовку підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів відповідно до укладених договорів;

- плата за надання додаткових освітніх послуг;

- кошти, одержані за науково-дослідні роботи та інші роботи, виконані закладом освіти на замовлення підприємств, установ, організацій та громадян;

- доходи від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, підприємств, дільниць і господарств від надання в оренду приміщень, споруд, обладнання;

- дотації з місцевих бюджетів;

- кредити і позики банків, дивіденди від цінних паперів та доходи від розміщення на депозитних вкладах тимчасово вільних позабюджетних коштів;

- добровільні грошові внески, матеріальні цінності, одержані від підприємств, установ, організацій, громадян.

Розвиток недержавних форм фінансування відбувається поступово. Крім того, застосування окремих джерел є досить обмеженим із різних причин. Перешкодою для надання фінансової допомоги освіті з боку підприємств та фінансових структур є непрозорість бюджетного процесу як на рівні окремих навчальних закладів, так і на рівні району чи міста. Громадським організаціям чи благодійним фондам важко вступати у контрактні відносини з навчальними закладами, оскільки вони не можуть наймати працівників для виконання професійних завдань. Використання механізмів кредитування освіти також є обмеженим [93]. Однією з пропозицій щодо активізації недержавних форм фінансування стало розроблення механізму податкових пільг для ЗВО відповідно до проекту закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу (щодо неприбуткового статусу навчальних закладів та наукових установ)» [94]. Основна мета цього законопроекту – зберегти за навчальними закладами та науковими установами податкові пільги, установлені чинним Податковим кодексом для бюджетних установ [95], і внести зміни до ст. 197.

Нині в Україні спостерігається часткове вдосконалення диверсифікації джерел фінансування, а саме надання статусу неприбуткової організації дасть перший поштовх до утворення контрактних відносин між ВНЗ та приватними

організаціями і поліпшить їх фінансове становище [92].

Зростаючий попит на результати наукових досліджень, а також на продукцію та послуги організацій, що здійснюють діяльність у сфері ІКТ, сприятиме їх розвитку, що також позитивно вплине на ІПР.

Можливі соціально-економічні форми державної підтримки науки досить різноманітні. Вони складаються, крім прямого фінансування, у розвитку вищої освіти, проведення податкової, амортизаційної і кредитно-грошової політики, запровадження антимонопольного законодавства, розвитку державної системи науково-технічної інформації, стандартів і якості, проведенні патентно-ліцензійної політики.

Важливою формою державного стимулювання інтелектуальної діяльності є політика пріоритетів в розвитку галузей знання. Сформована за радянських часів система державних пріоритетів у розвитку галузей знання (спочатку – космос і ядерна фізика, на біологію і психологію – що залишиться) привела за післявоєнні десятиліття до структурних деформацій кадрового потенціалу, його непомірної «технізації» при недостатній частці наук про живу матерію.

Істотне відставання потенціалу наук про живу матерію від країн Заходу неминуче буде гальмувати переорієнтацію економіки на потреби людини, вирішення найважливіших проблем екології, охорони здоров'я, біотехнології, підвищення продуктивності сільського господарства.

Розвиток ІПР відбувається також і за рахунок регіональних бюджетів. Особливо на це вплинула бюджетна децентралізація.

Таким чином, можемо систематизувати механізми, що обумовлюють публічне управління інтелектуальним потенціалом регіону (табл. 2.5).

На наш погляд, магістральний шлях державної підтримки інтелектуальної діяльності – не просте зростання витрат на неї, а створення інтегрованого механізму, який постійно формує попит суспільного виробництва на науково-технічну продукцію та зустрічну пропозицію з боку науки нових ідей. Тільки подолавши це вузьке місце в інноваційному циклі, держава зможе відмовитися від залишкового принципу у фінансуванні науки, створити нормальні умови для розширеного відтворення нових знань. При цьому державне стимулювання науково-технічного прогресу має створити інноваційний клімат в суспільстві.

Очевидно, що в перспективі потрібні великі зрушення в галузевій структурі наукового компонента ІП. Такі суттєві зміни структурних характеристик можуть бути забезпечені, як показує світовий досвід, перш за все підтримкою державного бюджету, участю держави в централізованому плануванні нової структурної політики в сфері науково-технічного прогресу.

Значні резерви в розвитку ІП закладені в досить тонкій, але, на наш погляд, абсолютно необхідній політиці «роздержавлення» сфер духовного виробництва в країні. Альтернативні або паралельні «лінії» формування інтелектуальної еліти можуть істотно посилити і інтенсифікувати інтелектуальне життя.

Таблиця 2.5

Механізми публічного управління інтелектуальним потенціалом регіону

Види механізмів	Зміст	Інструменти і форми здійснення
Інституціональний	Розвиток інститутів державної та регіональної влади, нормативно-правове забезпечення діяльності по управлінню інноваціями, розвитку науки та освіти, інформаційно-комунікаційного простору Повнота, інноваційність і якість функціональної управлінської діяльності щодо розвитку ІІ	Прийняття законів, постанов, указів та інших актів, спрямованих на створення і підтримку інтелектуальної діяльності, захист інтелектуальної власності, трансфер знань
Фінансовий	Фінансове забезпечення, розвиток економічних систем і науково-інноваційної діяльності, забезпечення конкурентоспроможності	Державне фінансування розвитку науки, освіти і ІКТ Пільгове оподаткування секторів науки, що стимулюють розвиток Державне замовлення Розвиток недержавних форм фінансування науки (підприємницьких структур) і освіти (підприємницькі структури і населення)
Соціальний	Державна демографічна політика, розвиток освіти, охорони здоров'я, підвищення якості життя громадян, соціальна безпека, створення мотивації до інтелектуальної діяльності	Соціальне забезпечення інтелектуальної еліти, підвищення престижу інтелектуальної діяльності Соціальне планування, соціальне прогнозування, соціальне проектування, соціальне програмування
Інфраструктурний	Технологічне і інформаційно-комунікативне забезпечення населення, процесів життєдіяльності, розвиток засобів зв'язку, інформаційного обміну, організація патентної діяльності, стандартизація і уніфікація нових результатів досліджень	Діджиталізація, створення інтелектуальних мережевих платформ, хабів, інституціоналізація експертного середовища, впровадження стандартів інноваційної та інтелектуальної діяльності

2.2. Зарубіжний та вітчизняний досвід управління інтелектуальним потенціалом через методи оцінювання

У зарубіжній та вітчизняній практиці існує кілька методичних підходів, які можна взяти за основу для розробки авторської методики оцінки ІІР (табл. 2.6). Розглянемо методики, призначені тією чи іншою мірою для оцінки інтелектуального розвитку населення.

Таблиця 2.6

Зарубіжний і вітчизняний досвід оцінювання інтелектуального потенціалу (чи окремих його складових) особистостей, соціальних груп, колективів і об'єктів

Назва методів оцінювання	Суб'єкти оцінювання	Індикатори оцінювання	Показники оцінювання	Призначення результату оцінювання (чи сфер використання)
Оцінка ІІІ особистості				
Оцінка в загальноосвітніх школах	Психологи шкіл	Рівень розумових здібностей	Коефіцієнт інтелекту	Під час відбору талановитих дітей для поглибленого навчання
Зовнішнє незалежне тестування	МОН	Рівень знань	Бали з обраних дисциплін	Для конкурсного відбору у ЗВО
Оцінка при закінченні закладів професійної освіти	МОН	Рівень знань	Бали з обраних дисциплін	Для конкурсного відбору на другий освітній рівень
Оцінка при прийомі на роботу	Ассесмент-центри або менеджери з персоналу	Відповідність вимогам посади	Результати тестування, бали та коефіцієнти	Для конкурсного добору персоналу
Оцінка при виборі на конкурентну посаду	Ассесмент-центри або менеджери з персоналу	Відповідність профілю посади	Результати тестування, бали та коефіцієнти	Для конкурсного відбору персоналу
Оцінка при підборі керівників робочих груп Проектів	Ассесмент-центри або експерти	Відповідність встановленим вимогам	Бали за результатами тестування	Для конкурсного відбору
Оцінка ІІІ колективів				
При акредитації	НАЗЯВО	Самооцінка ЗВО	Стандарт	Для акредитації навчальних програм
При наданні грантів	Грантодавець	Обґрунтування пропозиції	Відповідність меті	Для добору отримувачів грантів
При відкритті видів діяльності за кошти держави чи інвесторів	Експерт	Відповідність спроможності	Стандарт	Для ліцензування виду діяльності або отримання інвестицій
Оцінка при проведенні перевірок	Контролюючі органи	Достовірність інформації	Стандарт виду діяльності	Виявлення порушень та відхилень

Оцінка інтелектуального розвитку суспільства				
Оцінка людського потенціалу	Експерти Програми розвитку ООН, органи державної статистики	Передбачена тривалість життя; досягнутий рівень освіти; реальний обсяг ВВП на людину (у дол. США).	Індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП), з 2013 р. – Індекс людського розвитку (ІЛР)	Порівняння ІЛР між країнами
Індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП)	Експерти Програми розвитку ООН	Середня тривалість навчання зайнятого населення; повнота охоплення початковою, середньою та вищою освітою; кількість аспірантів в розрахунку на 100 тис. зайнятих; кількість досліджень і розробок в розрахунку на 100 тис. зайнятих; частка внутрішніх витрат на дослідження та розробки у % от ВВП.	Індекс розвитку інтелектуального потенціалу (ІРЛП)	Порівняння ІРЛП між країнами
Оцінювання інноваційної продукції, послуг, процесів, технологій тощо				
Оцінка винаходів Програма «Знання для розвитку»	Експерти Всесвітнього банку	Інституціональний режим: рівень тарифних та нетарифних бар'єрів; якість регулювання економіки; ступінь виконання законів і др. Освіта: грамотність дорослого населення; співвідношення зареєстрованих школярів та студентів до кількості осіб відповідного віку і др. Інформаційна та комунікаційна інфраструктура: кількість телефонів; кількість ПК; Кількість користувачів ІКТ серед населення Інновації: кількість наукових працівників, зайнятих у сфері НДР/КР; кількість зареєстрованих патентів; кількість опублікованих статей у науково-технічних журналах тощо; частка витрат на НДР/КР у ВВП; Кількість дослідників / абсолютна / на 10000 зайнятих Науковіддача: показник ВВП на одне заняття (продуктивність національної економіки); індекс конкурентоспроможності, розрахований на Всесвітньому економічному форумі; Частка високотехнологічного експорту в загальному товарному експорті країни.	(Знання за Розвиток - K4D), 2004 Індекс економіки знань (ІЕЗ)	Порівняння ІЕЗ між країнами

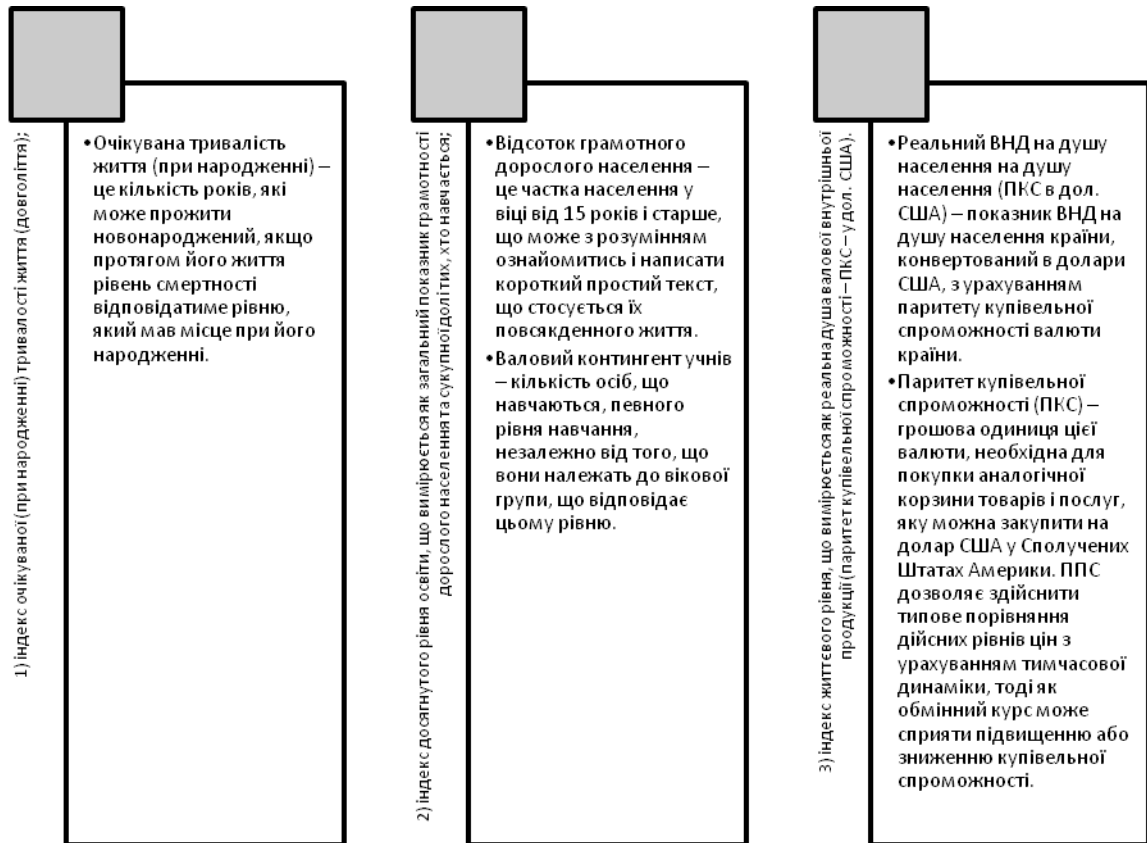

Рис.2.3. Показники індексу розвитку людського потенціалу (ІРЛП)

1. Методика оцінки людського розвитку. Починаючи з 1990 р. у межах Програми розвитку ООН (UNDP) публікуються доповіді про розвиток людини. В першому докладі було сформульовано основну думку цієї програми: «... головна мета і сенс економічного та суспільного прогресу складаються не у прискоренні розвитку ринкової економіки, а в забезпеченні кожній людині можливостей реалізувати свій потенціал і вести здорове, повноцінне, творче, активне життя. Кожна людина представляє собою особистість, яка розглядається як головний пріоритет суспільного розвитку і як активний учасник соціально-економічної політики» [96].

Експерти UNDP в рамках концепції розвитку людського потенціалу, яка ставить людину в центр суспільної прогресії і розглядає економічне зростання не як ціль, а як засіб для розвитку людського потенціалу, був розроблений показник – індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП), представляючи себе одним з основних параметрів ефективності економіки тієї чи іншої країни. Концепція базується на тому, що враховує не тільки економічні показники, але й соціальні, такі як рівень охорони здоров'я, освіта.

Показники, за якими здійснюються розрахунки, наводяться на рис. 2.3. Значення ІРП змінюється в межах від 0 до 1. ІРП, рівний 1, буде мати країна, в якій середня тривалість життя дорівнює 85 рокам, ВНД на душу населення (за

паритетом купівельної спроможності) становить 40 000 дол США, у якій 100 % дорослих населення є грамотними, а всі, хто досяг відповідного віку, відвідують початкову або середню школу, або навчаються у вищому або середньому спеціальному навчальному закладі.

Найближче до цього показника знаходиться Норвегія, ІЛР якої склав 0,949 (за даними за 2016 р.). ІЛР, який дорівнює 0, буде мати країна, в якій середня тривалість життя дорівнює 25 рокам, ВНД на душу населення (за ПКС) складає 100 доларів США, у якій 100 % дорослого населення неграмотні та ніхто не отримує ніякої освіти. Найближче до цього крайності сьогодні знаходиться Центральноафриканська Республіка, ІЛР якої становить 0,352 (за даними за 2016 р.) [97].

У 2010 р. сімейство індикаторів, які вимірюють ІЛР, було розширено, а сам індекс піддався істотному коригуванню. На додаток до використовуваному ІЛР, були введені три нові індикатора: Індекс людського розвитку, скоригований з урахуванням соціально-економічної нерівності, Індекс гендерної нерівності і індекс багатовимірної бідності.

Залежно від значення ІЛР країни прийнято класифікувати за рівнем розвитку: дуже високий (42 країни), високий (43 країни), середній (42 країни) і низький (42 країни) рівень.

Індекс людського розвитку – показник, застосовний до міждержавного порівняння. Даний показник має в основному соціально-економічний характер. Оскільки оцінюються такі явища, як стан умов життя (охорона здоров'я, екологія), охоплення навчанням та рівень освіти (освітня сфера), розмір ВВП (незважаючи на те, що це, по суті, економічний показник, в даному випадку він використовується для характеристики можливості покращити умови життєдіяльності). Якщо показник ІЛР використовується для розрахунків не за країнами, то він, як правило, модифікується.

Після впровадження індексу людського розвитку експерти ООН під впливом реальних процесів інтелектуалізації економічного розвитку запропонували інший індекс – індекс розвитку ІП.

2. Методика оцінки розвитку людського потенціалу.

Індекс розвитку людського потенціалу було розроблено в 1990 р. Нобелівським лауреатом з Індії Амат'я Сенем, пакистанським економістом Махбубом Уль Хаком та Річардом Жолліза допомогою Густава Раніса з Єльського університету та Лорда Мегнада Десаї із лондонської школи економіки, і з того часу використовується в Програмі розвитку ООН у її щорічній доповіді з розвитку людства [98]. Індекс заснований на п'яти показниках, що характеризують ключові аспекти ІП (рис.2.4) [99].

Індекс розвитку ІП розраховується як середнє значення арифметичних індексів п'яти перелічених показників, кожен з яких розраховується за стандартною формулою індексів окремих показників людського розвитку. Даний індекс також є інтегрованим показником, але більш спеціалізованим, він відображає розвиток двох взаємозв'язаних сфер життя суспільства – науки і освіти Ці сфери мають безпосередній вплив на стан ІП.

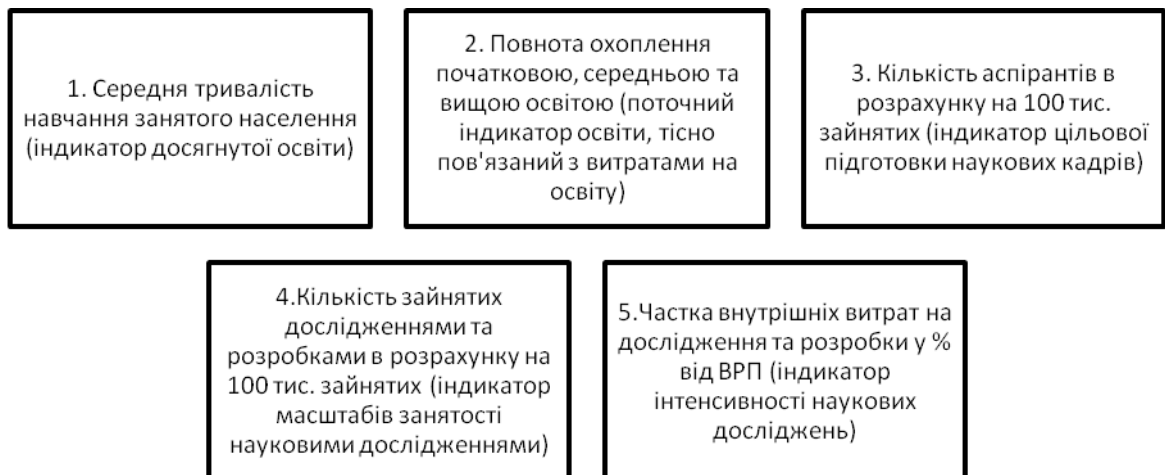

Рис. 2.4. Показники індексу розвитку інтелектуального потенціалу

Рейтинг країн за індексом людського розвитку був складений Програмою розвитку ООН і опублікований в «Доповіді про людський розвиток 2016» [98]. Згідно з опублікованими даними, Норвегія (0,949), Австралія (0,939), Швейцарія (0,939), Німеччина (0,926), Данія (0,925) та Сінгапур (0,925) становлять шістьку держав з дуже високим рівнем людського розвитку в світі. США знаходяться на десятому місці (0,920), а Японія на сімнадцятому (0,903). Російська Федерація посіла в рейтингу 49 місце (0,804), Білорусь – 52 (0,796), Казахстан – 56 (0,794), Грузія 70 (0,769), а Азербайджан – 78 (0,759). При цьому Україна, увійшовши до числа держав з високим рівнем людського розвитку, поділила з Вірменією 84-ту позицію в рейтингу (0,743). Україна крок за кроком наближається до спільноти європейських народів, намагається посісти між ними належне їй місце, засвоїти їхні найкращі здобутки, а також збагатити власними інтелектуально-творчими та духовно-моральними надбаннями. Варто зазначити, що з 1990 р. українські показники індексу розвитку людського потенціалу підвищилися на 5,2 %; тривалість життя при народженні зросла на 1,3 року, середня тривалість навчання збільшилася на 2,2 року, а очікувана тривалість навчання – на 2,9 року; проте ВВП на душу населення знизився на 31,9 % [98]. До того ж результати України залишаються нижчими за середні показники країн, що належать до групи з високим рівнем людського розвитку, і нижчими за середні показники по країнах Європи і Центральної Азії. За 25 останніх років відбулося істотне зменшення кількості науковців в країні. Якщо у 1991 р. в Україні наукою займалися 295 010 осіб, то у 2015 р. кількість науковців зменшилася на 78 % і становила лише 63 864 осіб. У 2015 р. частка виконавців наукових досліджень і розробок (дослідників, техніків і допоміжного персоналу) у загальній кількості зайнятого населення становила 0,50 %, зокрема дослідників – 0,33 %. За даними Євростату, найвищою ця частка була у Фінляндії (3,21 і 2,31 %), Данії (3,17 і 2,15 %), Ісландії (2,94 і 2,0 %), Швеції (2,85 і 2,16 %), Австрії (2,85 і 1,74 %) та

Норвегії (2,62 і 1,84 %); найнижчою – у Румунії (0,51 і 0,32 %), Болгарії (0,76 і 0,55 %), Туреччині (0,77 і 0,65 %) та Кіпру (0,82 і 0,61 %) [100].

Ця методика, на нашу думку, повною мірою відповідає своєму призначенню, що відображає розвиток наукової діяльності та системи освіти, проте в ній недостатньо точно розмежовано значення таких показників як витрати на освіту, чисельність студентів ЗВО та включення в процес навчання інших верств населення.

Крім того, при розрахунку індексу розвитку людського потенціалу, а також індексу розвитку ІІ не враховується вплив розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, тоді як на сучасній стадії економічного розвитку вони здійснюють значний вплив на реалізацію господарських процесів на всіх рівнях.

Далі, в останні роки були створені методики розрахунку індикаторів розвитку «економіки знань». Розглянемо їх, оскільки вони відображають сучасні процеси інтелектуалізації сталого розвитку.

3. Методика виміру процесів «економіки знань». Для вимірювання розвитку КЕ Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) створив Індекс економіки знань ЄБРР, що охоплює 46 економік – 38, куди ЄБРР інвестує, і вісім компараторів. У 2004 р. Всесвітній банк, що розробляє програму «Знання для розвитку», запропонував комплексний підхід до виміру процесів економіки знань. Дана методика оцінює також готовність тієї чи іншої країни до переходу на модель розвитку, заснованої на знаннях. Згідно програми К4Д пропонується комплекс з 76 показників, які дозволяють порівнювати окремі показники різних країн, а також середні показники, що характеризують групу країн.

Порівняння можна проводити як за окремими показниками, так і за агрегованими індикаторами, що характеризують наступні ключові характеристики (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Показники комплексного підходу до виміру процесів економіки знань

Назва показника	Зміст
Інституціональний режим, який дає мотиви ефективного використання існуючого та нового знання та розвитку підприємництва.	характеризує «правила гри» в економіці, тобто те, наскільки економічне та правове середовище сприяє створенню, розподілу та застосуванню знань у його різних напрямках. У межах даного індикатора використовуються наступні показники: рівень тарифних та нетарифних бар'єрів; якість регулювання економіки; ступінь виконання законів тощо.
Ступінь освіченості населення та наявність у нього навиків зі створення, розповсюдження та використання знань.	оцінюється за допомогою наступних показників: грамотність дорослого населення; відношення зареєстрованих школярів та студентів відносно кількості осіб відповідного віку та інших.
Інформаційна та комунікаційна інфраструктура, яка сприяє ефективному розповсюдженню та переробці інформації.	кількість телефонів; кількість персональних комп'ютерів; кількість користувачів ІКТ серед населення та інші подібні показники.
Національна інноваційна система, що	вимірюється за допомогою таких показників, як

включає в себе фірми, дослідницькі центри, університети, консультаційні та ін. організації, які приймають і адаптують глобальне знання для місцевих потреб і створюють нове знання та засновані на ньому нові технології	кількість наукових працівників, зайнятих у сфері НДР/КР; кількість зареєстрованих патентів; кількість опублікованих статей в науково-технічних журналах тощо.
--	---

Програма K4D пропонує два загальних індекси – індекс економіки знань та індекс знань. Індекс економіки знань – це середній індекс з чотирьох індексів: індекс інституціонального режиму; індекс освіти; індекс інновацій; індекс інформаційних технологій та комунікацій. Індекс знань – це середня величина трьох останніх індексів. Індекс економіки знань дозволяє оцінити готовність країни вступити в ту стадію розвитку, яка супроводжується вступом до економіки, заснованої на знаннях.

Ці індекси підраховуються для окремих країн світу, для груп країн і всього світу в цілому [99, 101].

Таблиця 2.8

Динаміка індексу економіки знань та його складових в Україні та окремих країнах світу протягом 1995 – 2012 рр.[101, 102]

Країна	Роки	Індекс економіки знань	Індекс знань	Субіндекси			
				Економічного та інституційного режиму	Інновацій	Освіти	Інформаційно-комунікаційних технологій
Німеччина	1995	8,91	8,88	9,03	9,20	8,52	8,92
	2000	8,84	8,78	9,02	9,09	8,25	8,99
	2012	8,90	8,83	9,10	9,11	8,20	9,17
Франція	1995	8,67	8,74	8,45	8,95	8,40	8,86
	2000	8,53	8,55	8,49	8,75	8,54	8,35
	2012	8,21	8,36	7,76	8,66	8,26	8,16
Великобританія	1995	9,09	8,99	9,38	9,40	8,44	9,13
	2000	8,89	8,83	9,06	9,38	8,11	9,02
	2012	8,76	8,61	9,20	9,12	7,27	9,45
Польща	1995	6,85	7,20	6,23	6,22	7,86	7,10
	2000	7,23	7,30	7,04	6,86	8,11	6,92
	2012	7,41	7,20	8,01	7,16	7,76	6,70
Україна	1995	5,96	6,93	3,05	6,10	8,35	6,32
	2000	5,65	6,51	3,08	6,35	8,47	4,71
	2012	5,73	6,33	3,95	5,76	8,26	4,96

За роки незалежності Україна погіршила свої позиції за Індексом економіки знань: якщо в 1995 р. індекс KEI складав 6,93, то у 2012 р. – 5,73, що відповідає 56-му місцю з 146 країн світу. Для порівняння: Литва – 6,34 і 7,41 (37-е місце); Румунія – 5,48 і 6,82 (44-е місце) [103; 104].

Спираючись на результати даних таблиці, можна стверджувати, що в Україні існують певні припущення становлення та розвитку в повному обсязі економіки знань. У першу чергу, це високий рівень освіти населення, що є

основою формування високого освітнього потенціалу країни. Далі це можливості інноваційної системи: розвинена науково-дослідна сфера. Однак при гальмуванні в позитивній динаміці виступає повільний розвиток інформаційно-комунікаційної інфраструктури, особливо серед населення, і більше всього – недосконалість інституціонального режиму.

Таблиця 2.9.

Індекс економіки знань та його складових в Україні

	оцінка_2018	оцінка_2011	різниця_18-11	оцінка_2011_регіон	оцінка_2018_регіон	оцінка_2011_індекс_життя	оцінка_2018_індекс_життя	оцінка_2011_ЄБРР	оцінка_2018_ЄБРР
Індекс економіки знань	4.292101	3.576236	0.7158654	3.629678	4.645751	6.612806	7.359534	3.880214	4.674661
Інституціональний режим.	4.329941	4.089478	0.2404628	4.634112	5.246359	7.952826	8.084066	5.115822	5.519536
Ступінь освіченості	5.436442	4.973664	0.4627786	4.747596	5.264714	6.541991	7.139942	4.471243	4.956384
Національна інноваційна система	2.84197	2.870253	-0.0282829	2.922174	3.066994	6.408245	6.481606	3.221113	3.218707
Інформаційна та комунікаційна інфраструктура	4.560053	2.371549	2.188504	2.21483	5.004936	5.548162	7.732522	2.712677	5.004015

Складено за [104]

Розглянута методика розроблена з метою оцінки сучасних тенденцій становлення та розвитку «економіки знань». Вона має кілька модифікацій, і в тих чи інших формах відображає процеси інтелектуалізації та підвищення значення ІКТ для соціально-економічного розвитку. Оцінка в даному випадку ведеться на рівні держав, проте при певній модифікації методика може бути використана і для регіонального порівняння. Перевагою даної методики є врахування безлічі факторів, що впливають на становлення та розвиток «економіки знань», але практичне застосування ускладнюється як недолік повноти інформації за показниками, що характеризують ці фактори, дані, які можуть надавати органи, централізовано здійснюючі статистичний облік. Обумовлено це тим, що нові явища вимагають розробки нових показників, що характеризують їх, однак, існує певний тимчасовий лаг між тим, коли явище мало місце, потім збираються дані, що відображають це явище за період, що дозволяє виявляти тенденції, на основі яких можна оцінити значимість тих або інших факторів. На цьому етапі – становлення та початку розвитку – важливо використовувати методику, яка також відображає основні характерні для «економіки знань» явища, але при наявних статистичних ресурсах.

Успішність економічного розвитку пов'язана як з наявністю інноваційного потенціалу, так і з умовами для його втілення. Найбільш повним

комплексом показників інноваційного розвитку відрізняється Глобальний індекс інновацій (GII), що розраховується з 2007 р по методиці бізнес-школи INSEAD на основі загальної здатності країн до інновацій [105]. GIІ є зважену суму оцінок двох груп показників: витрат (ресурсів і умов для проведення інновацій) і ефекту (практичних результатів здійснення інновацій), що дозволяє об'єктивно оцінити ефективність зусиль з розвитку інновацій в тій чи іншій країні. У десятку найбільш інноваційних країн світу входить Фінляндія – 59,9 (5-е місце). Ця країна зробила економічний прорив завдяки тому, що забезпечила населенню країни рівний доступ до якісної середньої та вищої освіти. Навіть при високому загальному рівні податків, бізнесу створені умови, при яких він став вкладати гроші в інтелект, інновації та розвиток сучасних кваліфікацій у своїх працівників. Україна в 2016 р в загальному рейтингу GIІ істотно відіграла свої позиції, зайнявши 56-е місце (GIІ 35,72) серед 128 країн, поліпшивши свої позиції відразу на 10 пунктів (рис. 7), однак так і не увійшла в першу півсотню найбільш інноваційних країн. Росія, яка мала в 2010 р GIІ 30,3 (64-е місце з 132 країн), в 2016 р піднялася на 43-е з GIІ 38,5 [106].

Крім розглянутих вище в науковій літературі представлена ще низка методик, спрямованих на оцінку розвитку складових ІІ – наукової діяльності, інновацій, технологій [107, 108, 109, 110].

4. Методика оцінки місця країни в сучасному науково-технологічному просторі. Дана методика базується на використанні наступних агрегованих індикаторів: наукоємність та науковіддача.

Оцінка наукоємності здійснюється на основі наступних показників: доля витрат на НДР/КР у ВВП; абсолютна чисельність дослідників; численність дослідників на 10 000 зайнятих. Показники науковіддачі: показник ВВП на одного зайнятого (продуктивність національної економіки); індекс конкурентоспроможності, розрахований на Всесвітньому економічному форумі; частка високотехнологічного експорту в загальному товарному експорті країни. Дані агреговані індикатори характеризують більшою мірою стан сфери наукових досліджень, ефективність застосування її результатів, враховується також світова тенденція, пов'язана з інформатизацією, але не береться до уваги цілком система освіти. З метою нашого дослідження дана методика може виступати як доповнення до вже наявних методів оцінки інтелектуальної складової сучасного розвитку.

Крім розглянутих вище, існують і вітчизняні методи оцінки ІІ, проте майже усі вони зосереджені на оцінці ІІ конкретного підприємства.

Виходячи з авторського розуміння змісту ІІР, це явище являє собою взаємопов'язаний комплекс з таких складових: ІІ персоналу органів влади, ІІ кадрів інтелектуальної сфери суспільної праці, ІІ, який міститься в інноваційних процесах та технологіях. На наш погляд, методика його оцінювання має виглядати в наступний спосіб (табл. 2.10). Запропонована методика може бути використана і автономна для визначення тенденцій розвитку ІІР, виявлення значущості впливу факторів на зміну ІІР та проведення відповідних заходів регіональними органами публічної влади по коригуванню ситуації для досягнення бажаних цілей.

Таблиця 2.10

Основні показники оцінювання існуючого стану інтелектуального потенціалу регіону

	Інформація, що надає можливість проведення оцінювання	Кількісне вимірювання показників	Якісне вимірювання показників	Джерело інформації
I гр.	Нормативні вимоги до осіб, що працюють в органах державної влади та місцевого самоврядування регіону	Кількість осіб з вищою освітою Кількість осіб з науковим ступенем, званням Кількість осіб, що мають авторські свідоцтва, патенти	Організаційно-правова складова - нормативно оформлені організаційно-інституціональні структури, сукупність норм права, що регулюють інтелектуальну діяльність	Особові дані посадових осіб ОДВ та ОМС регіону Статистична звітність НАДС
II гр.	Освіта, підвищення кваліфікації, стаж, винаходи, частка змісту інтелектуальної діяльності	частка персоналу, зайнятого дослідженнями та розробками, на 1000 осіб зайнятого населення чисельність аспірантів на 1 000 осіб зайнятого населення, кількість захистів наукових робіт – у % до кількості аспірантів і докторантів, кількість наукових журналів на 100 видань. кількість наукових публікацій, підготовлених жителями регіону. середній рівень освіти населення; чисельність студентів закладів вищої освіти на 10 000 осіб населення частка витрат на освіту у ВВП; частка витрат на ІКТ у ВВП; частка витрат на НДР/КР у% ВВП	рейтинг цінності інтелектуальної діяльності у системі суспільних цінностей; Результативна складова - зміст актуальних наукових відкриттів та нових знань Соціоінформаційна складова – здатність суспільства сприймати наукові досягнення та інтелектуальні продукти	Результати соціологічних експертних опитувань Статистична інформація
III гр.	Кількість видів, інноваційних технологій, нової продукції і послуг за останні 5 років, використаних в економіці регіону	Кількість впроваджених патентів та винаходів Показники економічної ефективності впроваджених інновацій	Рівень розвинутості «економіки знань»	Статистична інформація

2.3. Сучасний стан розвитку інтелектуального потенціалу в регіонах України

Спробуємо оцінити стан розвитку ІІ за кількісними показниками.

На сьогодні, коли формою накопичення суспільного багатства стає знання і інша корисна інформація, ведеться активна робота з обґрунтування нової ролі і нової відповідальності системи вищої освіти в сучасних умовах, яка все частіше зводиться до вирішення виключно економічного завдання забезпечення економіки необхідними кадрами, здатними сприймати і розвивати новітні технології, а також створення можливості для максимальної кількості працездатних людей включитися в трудове життя і уникнути безробіття. При цьому навчальний процес, як правило, спрямований на формування вузькопрофесійного орієнтованого фахівця.

На рис. 2.5 наведена інформація про кількісну динаміку ЗВО в Україні протягом 1991 – 2020 рр. Можна побачити скорочення закладів середньої професійно-технічної освіти майже вдвічі, і таке ж збільшення закладів ІІ-ІІІ рівня акредитації.

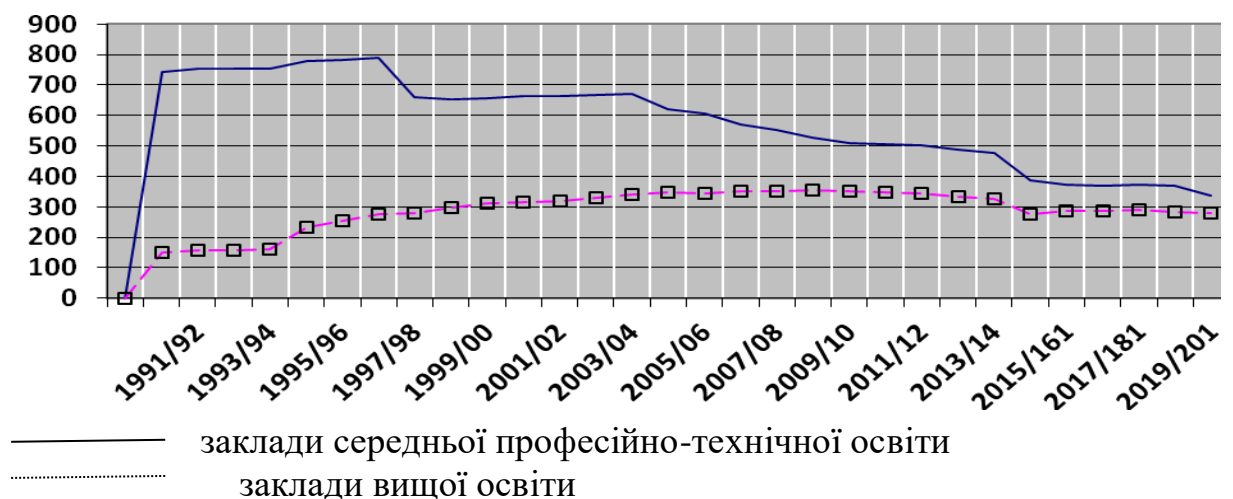

Рис. 2.5. Кількісна динаміка ЗВО в Україні (1991 – 2019) [складено за: [111]]

Така тенденція розвитку освіти, пов'язана з процесами комерціалізації соціальної і культурної сфер, небезпечна серйозною деградацією основних цілей і завдань, які ставить суспільство перед цією системою.

Найбільшу заклопотаність викликає виникнення ринку освітніх послуг, так як освіта починає орієнтуватися виключно на потреби покупців, тобто учнів, їх батьків, які оплачують освітні послуги. Освіта перетворюється в систему, розвиток якої визначається не потребами суспільства в цілому, а попитом на ринку праці. Перед системою освіти ставляться не стільки завдання громадянського, соціального, політичного та культурного розвитку громадян, скільки завдання з підготовки кадрів, які знайдуть застосування на ринку праці.

У регіональному вимірі це виглядає в наступний спосіб (рис. 2.6). Лідером за кількістю закладів професійно-технічної освіти є Дніпропетровська

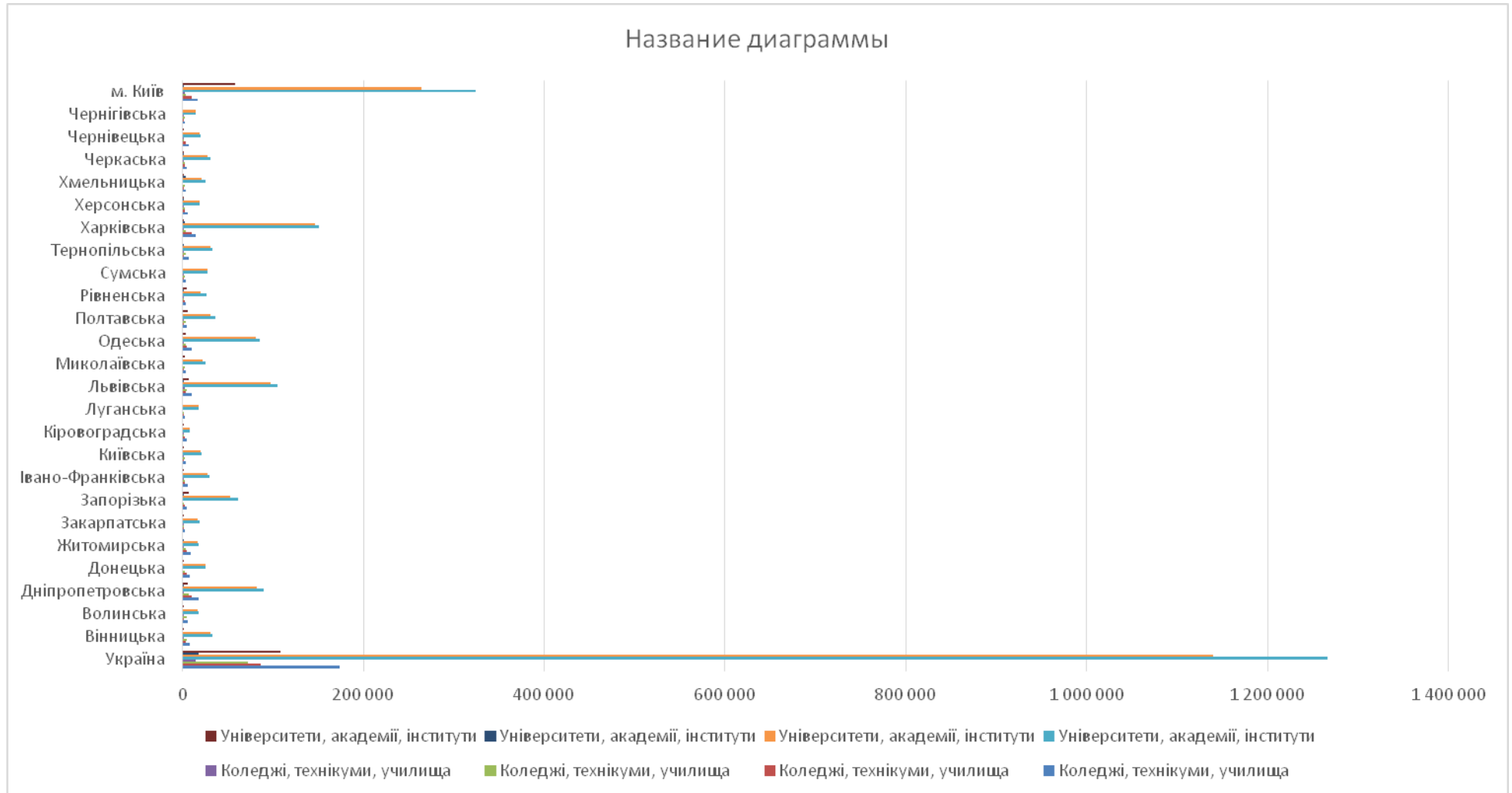

Рис.2.6. Розподіл ЗВО за формами власності в регіональному розрізі [за даними Держстату, 114]

область (станом на 2019 р.), а вищої – м. Київ та Харківська область. При цьому орієнтовно 2/3 закладів – у державній власності, у комунальній власності в 13 регіонах закладів вищої освіти взагалі немає, а в 5 областях не створено приватних навчальних закладів.

Використання термінів «освіта» і «освітні послуги» як синонімів призводить до трактування освіти як одного з численних соціальних благ, зовнішніх стосовно людини, до перетворення освіти на товар.

Однак послуги освіти мають певну специфіку порівняно з іншими видами послуг, пов'язану з тим, що наслідки від споживання освітніх послуг виявляються благом не тільки для безпосереднього споживача, учня, а й для економіки і суспільства в цілому. Освіта – це соціально значуще благо, економічними результатами якого є: підвищення продуктивності праці; національний і регіональний розвиток; підвищення рівня споживання; транзит від малокваліфікованої праці до панування когнітаріату (нова соціальна група, що формується за умов економіки знань).

Зведення результатів освіти виключно до індивідуально значущих призводить до того, що дане благо починає вироблятися в суспільно неоптимальних масштабах. Дійсно, приймаючи рішення про обсяг споживання соціально значущого блага, кожен індивід враховує його цінність лише для себе, оплачуючи той масштаб споживання, який максимізує його індивідуальну корисність. Відповідно корисні для інших наслідки можуть проявитися в недостатніх масштабах, обмежених рішеннями приватних покупців і споживачів подібних послуг.

Незважаючи на те, що головним джерелом фінансування вищої освіти як і раніше є державні бюджети, на додаток до них все частіше використовуються кошти з недержавних джерел. Зміна пропорції між приватним і державним фінансуванням призводить до більш прямого впливу ринкових сил на діяльність закладів вищої освіти (Додаток Б, Таблиця 3).

У результаті формується ринок освітніх послуг, в основі якого лежить підхід до сфери освіти «як ринку знань, на якому студенти та учні виступають покупцями, а навчальні заклади продавцями знань» [112].

Хоча в більшості випадків принцип розподілу витрат реалізується у вигляді встановлення плати за навчання для здобувачів вищої освіти, які навчаються в недержавних ЗВО, все частіше і державні ЗВО переходять до впровадження принципу участі здобувачів освіти в покритті витрат на їх навчання.

Ринковий підхід до системи освіти має позитивний аспект, що виражається в розвитку конкуренції між ЗВО. Посилення конкуренції з боку приватних ЗВО призводить до більшого розмаїття і розширення можливостей вибору для здобувачів освіти і стало потужним стимулом, що спонукає державні ЗВО до інновацій і модернізації, підвищення якості освіти.

Однак вплив ринкових сил також викликає згубні наслідки. Перш за все, це стосується питання рівності доступу до освіти. Розширення вибору ЗВО має сенс тільки для тих здобувачів вищої освіти, у кого є кошти для оплати навчання в недержавних ЗВО або тих, хто має доступ до фінансової допомоги.

Таким чином, існує протиріччя між збільшеними при переході до ринкових відносин потребами економіки в більш високому рівні освіти та недостатністю її фінансування з боку стейкхолдерів, зацікавлених у кваліфікованому персоналі. Витрати на підготовку кваліфікованих кадрів регіону носять характер суспільних, а привласнення результатів цього процесу здійснюється роботодавцями без здійснення або недостатності інвестицій на його відтворення [112]. При цьому спостерігається відсутність активної діяльності держави з формування нових стійких джерел фінансування підготовки кадрів.

Отже, формування кадрової складової ІПР неможливо вирішити без належної уваги стейкхолдерів до підготовки кадрів.

На сьогодні склалося декілька підходів до інвестування освіти:

- держава фінансує отримання освіти здобувачами;
- здобувачі самостійно здійснюють вкладення в освіту і професійну підготовку. У майбутньому роботодавець компенсує витрати працівника відповідною оплатою праці;
- ЗВО ведуть господарсько-економічну діяльність, використовуючи отримані доходи на освітній процес, наприклад, створення фондів;
- потенційні роботодавці здійснюють витрати на вибір, відбір, підготовку, адаптацію та подальший розвиток майбутніх працівників [112].

Саме останні підходи не отримали належного поширення в нашій країні. Третій підхід пов'язаний з цілою низкою законодавчих змін. Ми пропонуємо підхід, коли регіон або громади в умовах скорочення обсягу урядових асигнувань є замовниками на підготовку фахівців для власних потреб, що служить реальним шляхом вирішення даної проблеми. Громадам слід виходити з того, що інвестиції в освіту створюють запас (резерв) кваліфікованих кадрів, вирішують проблеми нестачі пропозиції необхідних фахівців на ринку праці, а також якості їх освіти, є каналом/стимулом повернення молоді після навчання у громади.

Наслідком пасивного ставлення роботодавців до формування когнітаріату є невисокий рівень його можливості бути реалізованим. Про це свідчать високі показники зайнятості фахівців з вищою освітою працею, що вимагає більш низького рівня підготовки, в поєднанні з високим попитом на висококваліфікованих фахівців на підприємствах.

Це пов'язано з існуючим в даний час дисбалансом між попитом підприємств на кваліфікованих фахівців з необхідними професійними якостями і обмеженими можливостями ЗВО задовольнити цей попит. Подібна ситуація викликається наступними причинами:

- у процесі підготовки ЗВО не враховують потреби ринку праці;
- внаслідок інерційності системи освіти є висока ймовірність незатребуваності в реальній економіці багатьох знань, отриманих в процесі навчання;
- потенційні роботодавці займають пасивну позицію в процесі підготовки кадрів, а саме: не беруть участі в розробці освітніх стандартів і навчальних програм, або здійснюють це суто формально;
- освітні установи неспроможні забезпечити тільки своїми зусиллями

освіту випускників за професіями, що користуються попитом на ринку праці [112].

Від діяльності системи освіти, а саме: від відповідності знань, отриманих випускниками ЗВО, запитам потенційних роботодавців залежить зростання регіональної і національної економіки. У такій ситуації освітні програми повинні орієнтуватися на перспективні потреби економіки, і актуальним завданням стає виявлення потреб підприємств у кваліфікованих кадрах, ключові компетенції та знання в довгостроковій перспективі, узгодження цих потреб з діяльністю системи освіти.

Сьогодні стає все більш очевидним, що сучасна українська освіта ще не достатньо відповідає потребам суспільства і економіки. Головним чином, це пов'язано з двома проблемами державної освітньої політики: недостатністю фінансування сфери освіти; невідповідністю сформованої структури освітніх програм актуальним потребам.

Тому важливим напрямком формування та відтворення кваліфікованого персоналу є підвищення доступності та якості освіти, що відповідає вимогам інноваційної економіки і сучасним потребам суспільства, розвиток освіти впродовж життя.

При цьому, зазначені заходи пов'язані зі змінами в прийнятті управлінських рішень із включенням в суб'єкт управління роботодавців, по-перше, як джерела фінансування освіти майбутніх працівників і, по-друге, як стейкхолдерів процесу підготовки кадрів.

Тим не менш, позитивні зрушення є. Сучасна ситуація в Україні характеризується наявністю розвиненої системи вищої освіти. Також останні десятиліття відзначається високий попит на вищу освіту, розширення освітнього простору. Україна ввійшла до ТОП-50 рейтингу держав за якістю вищої освіти. Перші три позиції рейтингу зайняли США, Великобританія та Німеччина. Україна ж посіла 45-те місце, поступившись Польщі (43) та обігнавши Естонію (49) і Пакистан (50). Під час складання рейтингу було порівняно освітні здобутки країн за чотирма показниками: позиція за ефективністю освітньої системи, доступ населення до ринку якісних освітніх послуг, досягнення кращого вишу держави та обсяги інвестицій у галузь [113].

На стан ІПР істотним чином впливає занепад наукової сфери. Однією з причин є скорочення чисельності зайнятих у наукових дослідженнях. Дана проблема загострилася в кінці 90-х рр. ХХ ст. У цей час багато кваліфіковані фахівці стали залишати організації, що здійснюють наукові дослідження і розробки, за власним бажанням, реагуючи таким чином на низьку оплату праці. Прихід в країну іноземних компаній, швидкий розвиток сфери послуг і зростаюча диференціація в оплаті праці вели до появи привабливих робочих місць (які часто не вимагають високого рівня кваліфікації) для багатьох кваліфікованих фахівців, міграції персоналу в галузі з відносно більш високою оплатою праці.

За даними Держстату України, наукові дослідження і розробки (далі – НДР) в Україні виконують 950 організацій (рис. 2.7) [114].

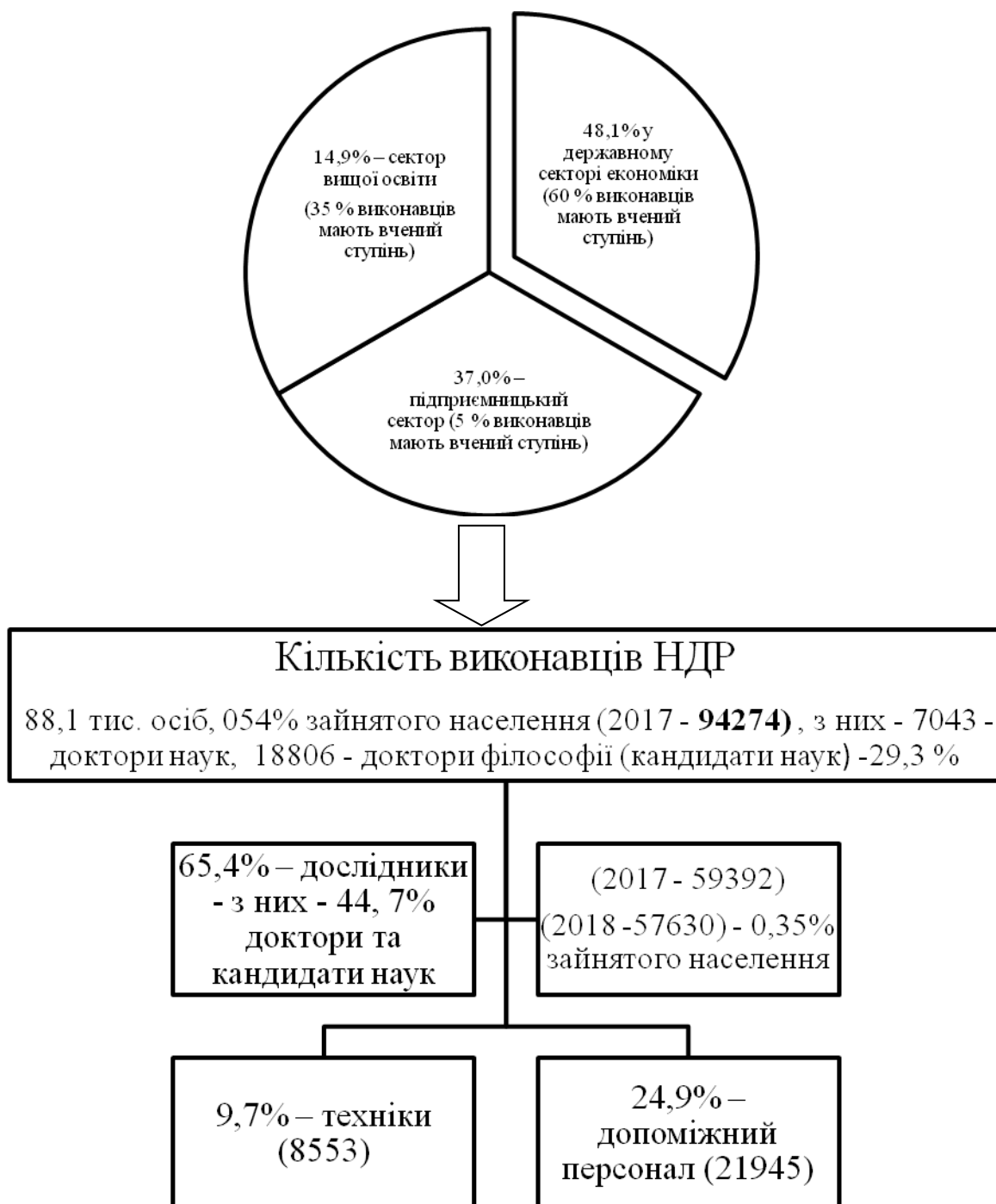

Рис. 2.7. Організаційно-кваліфікаційний склад наукового потенціалу України, станом на 31 грудня 2018 р. [за даними Держстату, 114]

Якщо порівняти ці дані з європейськими, то побачимо невтішну картину. За даними Євростату, у 2016р. найвищою ця частка була в Данії (3,18% і 2,2%), Фінляндії (3,04% і 2,26%), Великій Британії (2,29% і 1,68%) та Нідерландах (2,28% і 1,39%); найнижчою – у Румунії (0,54% і 0,34%), Кіпру (0,87% і 0,62%), Болгарії (1,09% і 0,71%) та Польщі (1,08 % і 0,83 %) [114].

Показовим є те, що станом на 2019-2020 навчальний рік, за даними

Державної служби статистики України, на 10000 населення припадає 6 аспірантів та 0,23 докторантів (Додаток Б, таблиця 3).

При цьому за кількістю захищених дисертацій показники невтішні – 27% кандидатських та 30% докторських доводиться до логічного завершення.

Єдиним способом залучення висококваліфікованих фахівців до сфери наукових досліджень є забезпечення високого рівня заробітної плати. В іншому випадку буде тривати тенденція відбору найменш кваліфікованих і продуктивних працівників. Якщо працівник виявляється конкурентоспроможним, його не вдається довго утримувати. Це веде до подальших економічних втрат.

Однак скорочення державного фінансування науки є стримуючим фактором на шляху здійснення і впровадження нових перспективних розробок. У такій ситуації держава повинна стимулювати приватний сектор на збільшення витрат на наукові дослідження. Це досягається шляхом здійснення інвестиційної політики, спрямованої на залучення додаткових фінансово-кредитних ресурсів для інноваційного розвитку, кредитно-грошової і бюджетно-податкової політики.

Виявлені в дослідженні низькі значення ІПР є серйозним обмежувачем зростання української економіки. У такій ситуації в основі державної політики повинна знаходитися вироблення єдиної регіональної політики, спрямованої на досягнення ключових цілей, що стоять перед Україною в довгостроковій перспективі.

Досягнення високого рівня конкурентоспроможності забезпечується безперервністю інноваційного процесу, який нерозривно пов'язаний з розвитком фундаментальної і прикладної науки, впровадженням її результатів в інноваційне виробництво. Реалізація цієї умови відіграє ключову роль в сучасному розвитку і пов'язана із задоволенням підприємствами і науковими організаціями своїх потреб у фахівцях з певними знаннями, вміннями і навичками. Тому для успішного розвитку інноваційної економіки в регіонах необхідно сформувати умови для взаємодії організацій, що здійснюють наукові розробки, організацій, що беруть участь в створенні інноваційного продукту, і системи освіти. За цією позицією ми також бачимо негативну динаміку (Рис. 2.8).

Слід зазначити важливу обставину – за такими показниками розвитку інновацій, як кількість поданих патентних заяв на дослідження та кількість поданих патентних заяв на корисні моделі статистичний облік, за даними Державної служби статистики України, взагалі не ведеться. Слід зазначити також, що ініціалізація ІП забезпечується збереженням та розвитком культурного середовища, проте і ці показники мають негативну динаміку (Додаток В).

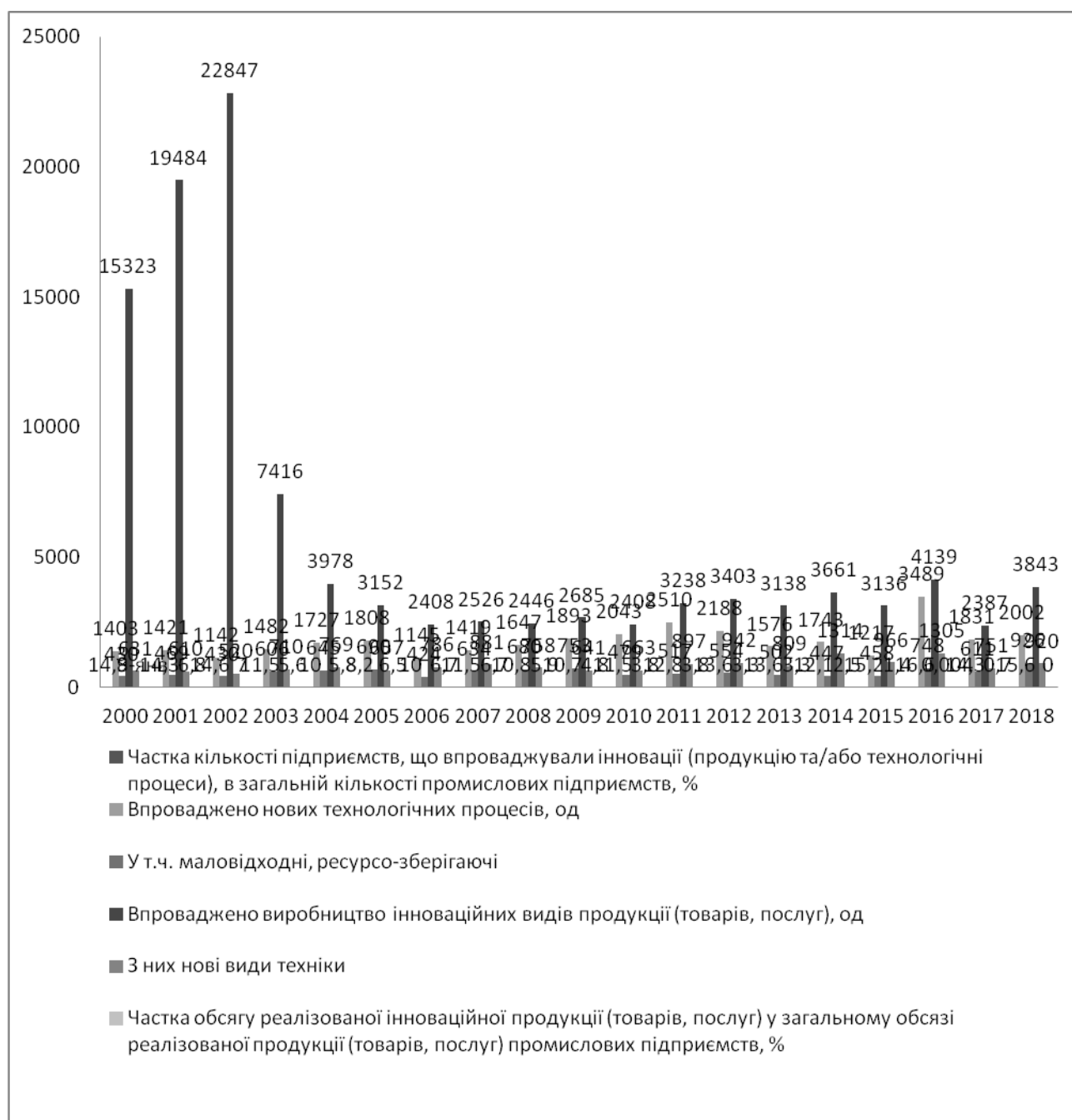

Рис. 2.8. Впровадження інновацій на промислових підприємствах [115]

1 Дані за 2000-2014 роки наведені по юридичних особах та їх відокремлених підрозділах, які здійснювали промислову діяльність. 2 Дані за 2014-2018 роки наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях. 3 Дані за 2015-2018 роки наведені по юридичних особах, які здійснювали промислову діяльність, із середньою кількістю працівників 50 осіб і більше. 4 Розрахунок показника не здійснювався [111].

Спробуємо акумулювати кількісні показники, за якими слід проводити моніторинг стану ІІІ в регіоні (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Кількісні показники, що характеризують інтелектуальний потенціал регіону

	Показники	Кількість
1	Кількість ЗВО, од. (2019-2020 н.р.)	619
2	Кількість студентів на 10 000 ос. населення, ос.	41
3	Середня кількість випускників на 1 ЗВО, ос.	539
4	Кількість аспірантів на 10 000 ос. населення, ос.	6
5	Кількість докторантів на 10 000 ос. населення, ос.	0,23
6	Кількість захищ. кандидатських дисертацій, ос.	26,9
7	Кількість захищ. докторських дисертацій, ос.	30,3
8	Кількість зайнятих дослідженнями та розробками на 10 000 населення, ос. (2018)	20,9
9	Внутрішні витрати на дослідження та розробки, млн. грн.	16773.7
10	Загальний обсяг витрат за напрямками інноваційної діяльності промислових підприємств, млн. грн.	12180.1
11	Частка кількості інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств, %	16.4
12	Частка кількості підприємств, що впроваджували інновації (продукцію та/або технологічні процеси), в загальній кількості промислових підприємств, %	15.6
13	Впроваджено нових технологічних процесів, од.	2002
14	Кількість театрів, од. (2017)	113
15	Кількість глядачів театрів на 1000 ос. населення, ос.	147,6
16	Кількість музеїв, од.	574
17	Кількість відвідувачів музеїв на 1000 ос., ос.	16,4/390,5
18	Кількість бібліотек, од.	16800
19	Бібліотечний фонд, од.	236 млн.
20	Частка населення, що повідомила, що за останні 12 місяців користувалась послугами Інтернету, %	62,6
21	Валовий регіональний продукт, млрд.грн	1105,5

Розрахунок вівся на 42,2 млн. осіб населення України [за даними агентства Укрінформ, станом на 2018 р., адже більшість показників датуються сами цим роком [116]]

Недоліком статистичної інформації, яка доступна для використання, є те, що її оприлюднення здійснюється нерівномірно. Так, станом на 07 квітня 2020 р. Найбільш нові дані є тільки по сфері освіти, дані, що характеризують рівень розвитку науки та інновацій – за 2018 р., а культури – взагалі 2017 р.

Аналіз співвідношення динаміки розвитку освітньої, інноваційної та наукової складових ІПР дозволяє дійти висновку, що освітнє середовище набувають особливого значення з точки зору зростання кваліфікації економічно активного населення (в тому числі і потенційних ресурсів). ІІ бачиться як основний фактор продуктивності підприємств і тим самим процесу розвитку регіону.

ЗВО, як місця освіти, отримують ключову функцію – перетворення нових знань в кваліфікацію. Зміна (зростання) вимог до кваліфікації праці обумовлює зростання потреби в підвищенні кваліфікації. Діяльність ЗВО стає необхідною для формування економічної інфраструктури технологічного і наукового трансферту, перш за все виходячи з того, що пошук переваг розвитку повинен здійснюватися в сфері наукомісткого виробництва товарів і послуг [117].

Тому стає очевидно, що нерозривний взаємозв'язок в розвитку освіти, науки і виробництва є джерелом активізації інноваційної діяльності в регіонах. Розвиток інтегративного зв'язку «освіта» – «наука» – «виробництво» є важливим кроком на шляху вирішення завдання ефективного формування і використання ІПР. В іншому випадку можливі додаткові економічні витрати у вигляді витрат на перенавчання як з боку домогосподарств, так і з боку фірм і держави. Реалізація таких механізмів в регіоні стане додатковим джерелом зростання економіки країни.

РОЗДІЛ 3

НАПЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ РЕГІОНУ

1.1. Концептуальні засади публічного управління інтелектуальним потенціалом регіону

Успішне управління ІП є одним з найважливіших чинників забезпечення сталого розвитку регіону і країни в цілому.

Відмова від старої системи формування ІП та управління його розвитком в Україні (планова підготовка фахівців закладами вищої освіти, організований набір робочої сили тощо) до нової (ринку освітніх послуг, лібералізації ринку житла, зростання мобільності населення), обумовлює необхідність конструювання інтегрованого механізму публічного управління ІП та забезпечення інтелектуальної спроможності територіальних громад, а також створення умов для його найефективнішого використання. Управління ІП стає одним з головних пріоритетів регіонального розвитку України.

В умовах розвитку інформаційного суспільства в Україні, стрімкого зростання мобільності населення повинна бути сформована нова система публічного управління ІП як одним з головних інструментів регіонального розвитку (рис.3.1).

Ефективне публічне управління ІП передбачає аналіз та врахування усіх факторів, які впливають на перебіг цього процесу, зокрема інституціональних, фінансових, соціальних, інфраструктурних.

Ще раз наголосимо на тому, чому замість традиційних понять, які описують динаміку ІП – формування, відтворення, розвиток – ми впроваджуємо термін «ініціалізація» (табл. 3.1).

Не зважаючи на досить потужний науковий доробок щодо зазначених термінів [1-11], безпосереднє їх визначення ніким не наводиться.

Для цього суб'єкту управління необхідно розбиратися в умовах своїх дій, в об'єктивних можливостях, своїх власних потребах і зовнішніх зв'язках предметів, які треба змінити або створити. Все це разом із раціональними можливостями і складає зміст інтелектуального чинника суспільного розвитку. Об'єктивні чинники реалізації ІП – це фактори економічні, екологічні, соціально-політичні, психофізіологічні, етико-естетичні, юридичні, ідеологічні та ін. Треба підкреслити, що і тут існує «кільце» залежностей: накопичення і реалізація ІП залежать від світогляду суспільства, наявного рівня розвитку суспільного виробництва і всіх потреб, фінансів, техніки, політики, права, моралі, системи цінностей, освіти, наукової картини світу, об'єктивних фактів особистої біографії – і навпаки. Найважливішим проявом ІП є конструювання принципово нового. Логіка процесу перетворення ІП на інтелектуальний капітал, який забезпечує стаке економічне зростання, передбачає використання таких процесів [12] (рис.3.2).

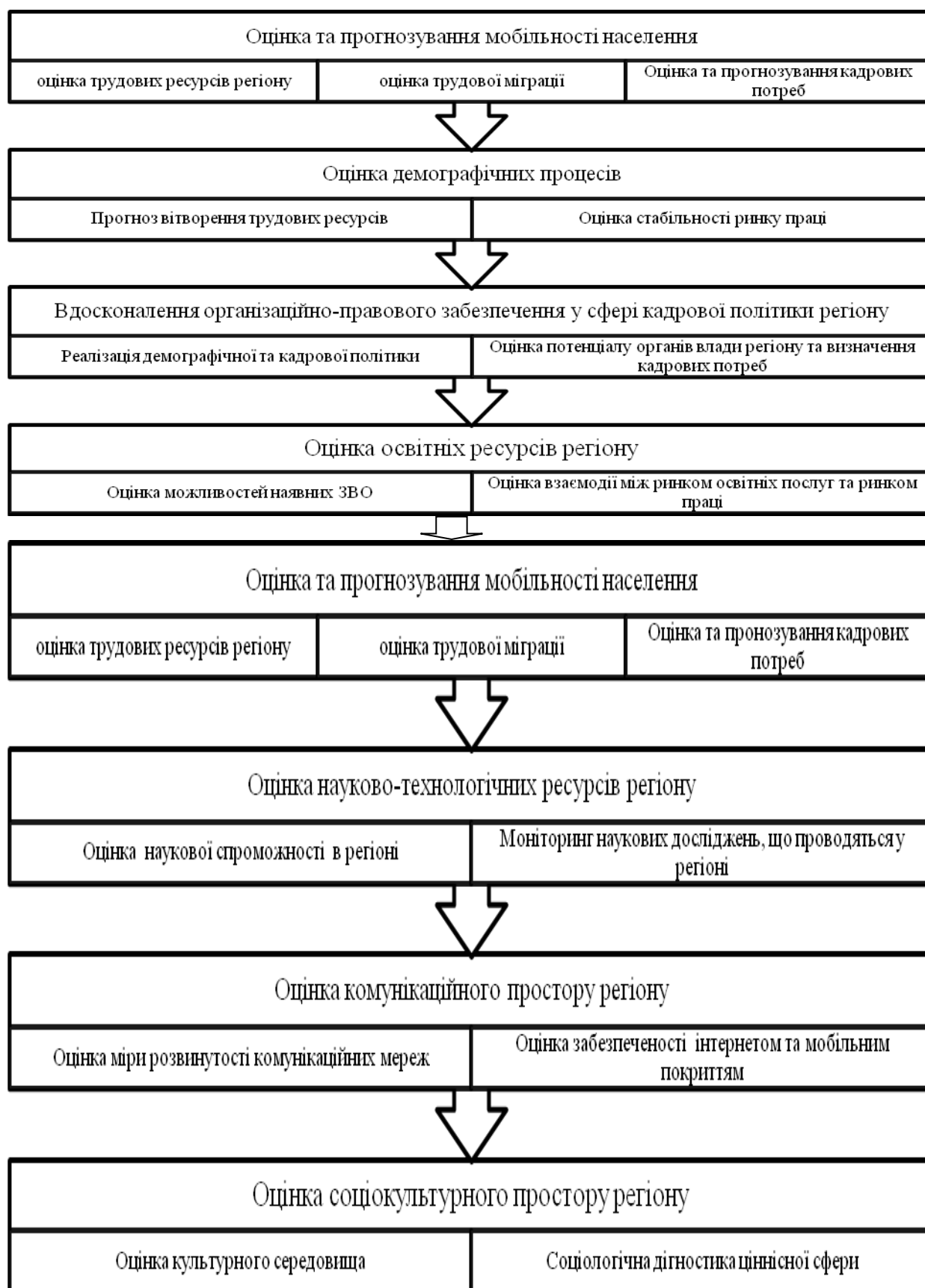

Рис. 3.1. Алгоритм формування системи публічного управління інтелектуальним потенціалом регіону

Таблиця 3.1

Порівняльна характеристика термінів, які відображають динаміку інтелектуального потенціалу

Термін	Визначення
Формування ІП	Процес створення, агрегування та концентрування знання, інноваційно-наукових технологій та інтелектуальних продуктів в певному просторово-часовому об'єкті, у результаті чого відбуваються кількісні зміни ІП
Розвиток ІП	Процес підвищення якісних та кількісних характеристик сформованого ІП в певному просторово-часовому об'єкті, у результаті чого відбуваються якісні зміни ІП
Відтворення ІП	Перманентний процес виробництва інтелектуальних продуктів, що представляє собою єдність відтворення інтелектуальної власності, кадрів інтелектуальної сфери суспільної праці та інтелектуальної діяльності, що відбувається в певному просторово-часовому об'єкті, у результаті чого відновлюються кількісні та якісні параметри ІП
Ініціалізація ІП	Процес активації ІП з урахуванням його латентних можливостей шляхом інтеграції процесів його перманентного формування, розвитку та відтворення, що відбувається в певному просторово-часовому об'єкті

Прим. Розроблено автором

Рис. 3.2. Стадії ініціалізації інтелектуального потенціалу регіону

У зв'язку з проблемою еволюції такої системи як інтелектуальний потенціал можна виділити дві тенденції: саморозвиток та управління. У періоди стабільного розвитку визначальну роль відіграє остання, і ціна управлінських помилок при цьому невелика, оскільки управління проводиться в основному в

традиційних межах, а надто різкі осциляції легко гасяться загальною інерцією руху системи.

У кризовий період, який, наприклад, переживаємо ми на сьогодні, керованість різко падає за рахунок ослаблення зв'язків між елементами системи, процеси ж саморегулювання хоча і слабшають, але значно меншою мірою. Випереджаюче зниження керованості відносно саморегуляції – адаптивний механізм захисту складних систем від помилок, здатних привести до самознищення. У кризовий момент життєздатність системи в найбільшій мірою визначається її структурними характеристиками, що формують стійкість. Після проходження моменту основної структурної перебудови роль процесів управління починає зростати, але аж до виходу на нову траєкторію сталого розвитку ціна управлінських помилок залишається високою.

Як вже зазначено, публічне управління ІПР – це сукупність багатьох соціальних процесів, першим з яких є його формування.

Таблиця 3.2

Середовище формування інтелектуального потенціалу

Назва потенціалу	Середовище формування	Супроводжувальні умови формування
Потенціал людини	Сім'я, дитячі дошкільні заклади, школа, школи, технікуми, вищі навчальні заклади, аспірантура, докторантура, підприємства, організації тощо, культура	Інтелектуальний рівень сім'ї і усіх інститутів, через які проходить життєвий шлях людини
Потенціал соціальних груп	Села, міста, галузей, інноваційної сфери діяльності, спільний потенціал членів суспільних груп, умови соціального і культурного розвитку, державні і місцеві умови розвитку інноваційності, корпоративна культура	Соціально-економічний розвиток відповідних осередків
Потенціал регіону	Наукові установи, інноваційні інституції, освітні установи, заклади культури, інституціональне середовище	Сприятливий клімат для інноваційної та творчої діяльності

Процес управління ІПР залежить від пріоритетів регіонального розвитку, які слугують стратегічними орієнтирами руху та інституціонального дизайну конкретного суспільства, яких формується у результаті суспільних трансформацій.

Інституціональний дизайн – усталене поняття в англійській науковій літературі (Ostrom, 1990, pp. 149-153).

Загальним для англійської літератури розумінням інституціонального дизайну можна вважати розгляд його як «навмисної спроби зміни зводу формальних та неформальних правил» (Klijn & Korpenjan, 2006, p. 149),

цілеспрямований та усвідомлений вплив на процеси трансформації інститутів та інституційного середовища [13].

Інституційне середовище – це сукупність функціонуючих інститутів – економічних (власність, ціноутворення, конкуренція); політичних (держава, публічне управління); соціальних (особливості взаємодії влади і суспільства, керівника та підлеглого, ставлення до праці, особливості управління, неформальних відносин т.ін.) та духовних (особливості національного характеру, моральність, духовність, патріотизм тощо) [14].

Інституціональний дизайн – це результат інтелектуальної діяльності людей, суспільств і держав, який формує відповідні трансакційні відносини, які в підсумку впливають на трансакційні витрати життєдіяльності людей. Високий рівень людських, демократичних відносин в суспільстві передбачає наявність розвинених, обґрунтованих і погоджених з законами трансакційних відносин і витрат. Важливим є те, що вони мають зростаючу за своєю складністю інтелектуальну природу, але матеріалізуються в кінцевому підсумку в добробуті і тривалості життя громадян, безпеки їх суспільної життєдіяльності та створенні основ сталого розвитку.

Формування інституційного середовища, що забезпечує економічний розвиток – завдання, рішення якого сприяє сталому розвитку економіки регіону. Воно визначає основний напрямок розвитку системи, а також ті орієнтири, на основі яких відбувається формування та відбір найбільш ефективних економічних і соціальних інститутів [14].

Створення єдиного простору цінностей – базова характеристика інституційного дизайну. Ціннісно-нормативні орієнтири у різних груп кардинально розходяться. Тому формування морально-етичного середовища як системи єдиних цінностей, які виступають джерелами формування основ поведінки, стає пріоритетним напрямком публічного управління ІПР.

Інституціональний дизайн обумовлює інтеріоризацію усталених зразків соціальної поведінки, яка базується на соціокультурних нормах та цінностях. Внаслідок цього, з метою підтримки і розвитку ІПР виникає необхідність у створенні (захисті) соціально-культурних установ державного значення як осередків формування та трансляції цих цінностей.

Механізм публічного управління ІПР формується у конкретному просторово-часовому континуумі та напряму залежить від конфігурації інституціонального дизайну.

Для подальшого викладу слід визначити суб'єкт та об'єкт публічного управління ІПР. Як було зазначено у розділі 1, ми розглядаємо ІП як сукупність трьох компонентів: ІП регіональних органів влади та ОМС, ІП кадрів інтелектуальної сфери суспільної праці, ІП, закладений в знаннях, інноваційних процесах, технологіях, видах інноваційної продукції, які існують на території регіону. Отже, спробуємо візуалізувати зв'язки системи ІП з оточуючим середовищем, сформованим у регіоні (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Взаємозв'язки між суб'єктом та об'єктом публічного управління інтелектуальним потенціалом

Властивість взаємозамінності складових, що утворюють ІП, дозволяє забезпечувати конкурентоспроможність економіки різними способами. Наприклад, для забезпечення конкурентоспроможності можна скористатися наявними можливостями поліпшення якості продукції, що випускається, для чого, в свою чергу, слід орієнтуватися на розвиток компетентностей працівників шляхом освіти. З іншого боку, можна використовувати можливості зниження витрат отримання інформації шляхом розвитку інформаційно-комунікаційного простору.

Властивість взаємодоповнюваності складових, що формують ІП, проявляється в їх здатності до інтегрованого використання.

Крім того, для правильного формулювання цілей і завдань управління, а також вибору інструментів управління необхідно враховувати основні функції, які здійснює об'єкт управління (вони були нами описані у розділі 1), оскільки від їх різноманіття і різноплановості залежить набір інструментів управління.

Виходячи з виявлених істотних характеристик ІПР, сформулюємо закономірності його розвитку.

Розвиток ІПР залежить від наявності умов для плідної наукової діяльності та отримання якісної освіти, в тому числі зниження адміністративних бар'єрів вступу в сферу вищої освіти, скорочення трансакційних витрат, чому сприятиме і розвиток інформаційно-комунікаційного простору регіону, всеосяжна діджиталізація.

Ініціалізація ІПР може здійснюватися за однією з трьох траєкторій – розширеній, простій або звуженій – залежно від сформованих у регіоні соціально-економічних умов. Розширена ініціалізація ІПР як основи сталого розвитку за інтенсивною, наукомісткою траєкторією можлива при цілеспрямованих діях держави, в тому числі при збільшенні фінансування сфер наукової діяльності, освіти і необхідної інформаційно-комунікаційної інфраструктури [15].

Третьою закономірністю ініціалізації ІПР є його постійна матеріалізація, що втілюється в наукомістській продукції. Чим вище розвиток ІПР, тим вища кваліфікація, досвід, навички кадрів інтелектуальної сфери суспільної праці. Специфікація прав на об'єкти інтелектуальної власності, зниження трансакційних витрат в їх оформленні дозволить розширити можливості реалізації ІПР [16; 17].

Розширення ініціалізації ІПР передбачає найбільш повну його реалізацію, а також підвищення рівня його якісних характеристик та внеску в економічне зростання країни та її регіонів.

Виходячи з важливості функцій ІПР, до змісту публічного управління ініціалізацією ІПР можна віднести:

- визначення потреби регіону в ЗВО, НДІ, КБ, інших установах наукового обслуговування з урахуванням стратегії розвитку регіону, обсягу і структури виробництва продукції, послуг;
- систему загальної та професійної підготовки кадрів;
- кадрову політику (взаємозв'язок із зовнішнім і внутрішнім ринком праці, вивільнення, перерозподіл та перепідготовка кадрів);
- оцінку діяльності та атестацію кадрів, орієнтація на її заохочення та просування персоналу за результатами праці;
- міжособистісні відносини між різними суб'єктами суспільства, в тому числі між працівниками і роботодавцями, органами влади та управління, адміністрацією та громадськими організаціями.

Регіони, зосереджуючи на своїй території центри управління потоками товарів, фінансів, інформації і людей, центри розробки та обігу інновацій; стають джерелом інновацій для інших регіонів під час розміщення в них замовлення для своїх підприємств, передачі виконання окремих виробничих функцій на аутсорсінг; розвитку високотехнологічних та наукомістких галузей, забезпечують найбільш ефективну з точки зору капіталізації регіону інтеграцію до глобального ринку [18].

Модернізація української науки та освіти обумовлена низкою чинників, головними серед яких є реформа системи публічного управління. Результати цих перетворень, безумовно, сформували інститут повноважень і відповідальності органів державної влади та місцевого самоврядування в сфері освіти. Регіональним органам державної влади, місцевого самоврядування та ЗВО відводиться велика роль по формуванню єдиної нормативно-правової бази з ключових питань реструктуризації – розробки та встановлення освітніх стандартів. Сформована єдина система стандартів, ліцензування та акредитації діяльності закладів вищої освіти та освітньо-професійних програм, що дозволяє впливати на процеси реструктуризації на регіональному рівні.

На регіональному рівні створюються умови для підвищення ролі органів державного управління та місцевого самоврядування в плануванні діяльності ЗВО, адже залучення стейкхолдерів та роботодавців до розробки та реалізації навчальних програм є однією з умов її акредитації.

В умовах децентралізації державної влади та реалізації адміністративно-територіальної реформи розширюються можливості для концентрації наукової та інноваційної діяльності на рівні регіону.

Провідні підприємства регіону визначають потреби регіону у випускниках ЗВО, а також розробляють систему професійних стандартів, яка забезпечить вимоги до професійного рівня працівників, з урахуванням забезпечення якості та продуктивності виконуваних робіт.

У цілому необхідно відзначити, що, розмежування повноважень між центральними та регіональними органами державної влади, провідними підприємствами регіону та закладами вищої освіти змінює систему управління ІПР. Таким чином, створення в регіоні науково-освітнього центру державного значення забезпечить відтворення ІПР.

Стратегічне партнерство влади, громадянського суспільства та бізнесу з метою розвитку ІПР забезпечить збалансованість професійно-кваліфікаційної структури попиту та пропозиції робочої сили на регіональних ринках праці з урахуванням потреби галузей економіки у відповідних категоріях працівників і коректування структури освітньо-професійних програм.

Процес управління полягає в послідовній і комплексній реалізації функцій планування, організації, мотивації і контролю, необхідних для формулювання і досягнення поставлених цілей. Ці функції взаємопов'язані між собою, формуючи єдиний безперервний процес управління. В цьому випадку процес прийняття рішень являє собою сукупність послідовно виконуваних робіт: вивчення ситуації, пошук альтернативних варіантів, саме прийняття рішення, контроль виконання рішення, оцінка результатів і (в порядку зворотного зв'язку) коригування завдань управління [19] (табл.3.3).

Таблиця 3.3

Компоненти публічного управління інтелектуальним потенціалом регіону (ПУІПР)

Об'єкт управління	Функції управління			
	Планування	Організація	Мотивація	Контроль
I гр.	визначення концепції ПУІПР, розробка стратегії управління ПУІПР, визначення цілей і завдань ПУІПР	Організація заходів з ПУІПР поєднує в собі комплекс дій, спрямованих на підвищення використання ІП, і як наслідок, підвищення конкурентоспроможності регіону в цілому	Створення системи мотивації до інтелектуальної діяльності, підвищення престижу інтелектуальних професій, захист інтелектуальної власності.	Моніторинг стану ІП шляхом перевірки основних показників та якісних досліджень – фокус-груп, вивчення громадської думки, експертів-стейкхолдерів
II гр.	Планування тематики наукових досліджень, орієнтованої на задоволення потреб регіонального розвитку, розвитку наукових компетенцій та розширення тематики науково-прикладних досліджень, планування підготовки фахівців відповідно до потреб регіону	формування кадрового потенціалу науки і освіти в управлінні науково-технічним розвитком регіонів	Стимулювання найбільш повного використання ІП, виявлення та поширення наявної інформації і досвіду, створення передумов для поширення і передачі (трансферу) знань.	Використання інструментів внутрішнього аудиту та оцінювання ступеня задоволеності роботодавців, працівників, відповідності рівня знань фахівців сучасним вимогам розвитку економіки регіону
III гр.	Формування інфраструктури економіки знань	залучення науково-виробничих ресурсів регіону для збільшення ІПР	Податкові пільги для підприємств, які проваджують інновації та випускають наукомістку продукцію	оцінювання ступінь впровадження інновацій та використання знань в економіці регіону

Кінцевими цілями управління ІПР є: збільшення ІПР та адаптація його до ринкової економіки; підвищення конкурентоспроможності регіону в ринкових умовах; підвищення якості вищої освіти; формування нового мислення в постіндустріальному суспільстві. Успішне виконання поставлених цілей вимагає вирішення таких завдань: забезпечення потреби регіону в робочій силі в необхідних обсягах і необхідної кваліфікації; забезпечення потреби регіону в наукових знаннях, відкриттях, розробках тощо; досягнення обґрунтованого співвідношення між організаційно-технічною структурою науково-технічного, інноваційного потенціалів і структурою освітнього потенціалу; повне і ефективне використання освітнього потенціалу регіону в цілому; оптимізація структури ІПР, дотримання балансу між різними його елементами і їх групами, встановлення міжелементних взаємозв'язків; забезпечення безперервності процесу нарощування ІПР, інтеграції всіх його складових в єдину систему, усунення бар'єрів між ними; забезпечення максимального результату при оптимальних затратах ІПР; підвищення цінності ІПР для організацій та регіону в цілому.

3.2. Модель публічного управління інтелектуальним потенціалом регіону

Ефективне управління і досягнення поставлених цілей і завдань можливо тільки шляхом використання спеціальних інструментів управління. Принципи, покладені в основу ефективного публічного управління ІПР досить різноманітні (рис. 3.4).

На сьогодні необхідно враховувати різноманітність демографічних та соціально-економічних умов з метою створення оптимальної системи управління інтелектуальним потенціалом регіону і забезпечення ефективності взаємодії управлінських підсистем. Для несировинних регіонів інтелектуальний потенціал є, по суті, єдиною основою розвитку наукомістких виробництв і наукових організацій як джерел знань, які є товаром в ринковій економіці та створює основу для економічного зростання регіону.

Взаємодія і врахування особливостей регіону дозволить найбільш ефективно використовувати ресурси регіону і підвищити ефективність регіонального і національного виробництва.

Ефективність публічного управління ІПР, найбільш повна реалізація поставлених цілей, багато в чому залежать від вибору варіантів побудови самої системи публічного управління ІПР, пізнання механізму його функціонування, вибору найбільш оптимальних технологій і методів роботи.

Таким чином, публічне управління ІПР – це сукупність цілеспрямованих впливів на міру його здатності при даному рівні свого розвитку в конкретному просторово-часовому континуумі реалізовувати можливості, що містяться в його наявних інтелектуальних ресурсах, з метою забезпечення пріоритетів регіонального розвитку на основі сукупності знань, інформації, інноваційних технологій, інтелектуальної власності та здатності до цілепокладання та ціледосягнення, яка перманентно відтворюється.

Рис. 3.4. Модель публічного управління інтелектуальним потенціалом регіону

У процесі публічного управління ІПР слід брати до уваги відмінності між регіонами та враховувати внутрішні та зовнішні чинники, які впливають на цей процес (рис.3.5) [20]. Внутрішні чинники визначаються індивідуальністю регіону. Внутрішнє середовище включає цілі механізму публічного управління ІПР, ресурси, розмір, горизонтальний і вертикальний розподіл праці.

Ці чинники різною мірою контрольовані. Рішення, що приймаються керівництвом щодо внутрішніх чинників, визначають, наскільки буде результативним, ефективним і продуктивним інтегрований механізм публічного управління ІПР.

Зовнішні змінні є факторами середовища, що знаходиться поза регіоном, які суттєво впливають на його розвиток. До зовнішніх змінних слід віднести інші регіони, соціальні фактори, державне регулювання та інші. При цьому простого виявлення того, які чинники сильніше впливають на розвиток регіону, а які менше, недостатньо для визначення найкращого рішення для підвищення конкурентоспроможності регіону.

Важливим елементом публічного управління ІПР є виявлення та усунення чинників та бар'єрів, що перешкоджають його нарощуванню та реалізації, зокрема:

- низька запитаність результатів наукової діяльності;
- відсутність зв'язку між попитом та пропозицією робочої сили, відтік кваліфікованого персоналу в інші регіони, маргіналізація соціальної групи виробників інтелектуального продукту;
- корупція в сфері управління соціально-економічною та освітньо-науковою системами регіону;
- складна демографічна ситуація;
- низький рівень початкової підготовки абітурієнта, недостатність практикоорієнтованої підготовки;
- порушення зв'язку проходження продукту всередині інноваційного циклу [21].

Перешкоди нарощування ІПР можуть виникати в результаті управлінської діяльності некомпетентними фахівцями, які розробляють концепцію діяльності ЗВО, формування пріоритетних напрямів розвитку економіки регіону і країни в цілому. В даному випадку однією з головних функцій управління стає функція контролю виконуваних дій.

Алгоритм реалізації зазначеного процесу містить послідовність кроків (рис.3.6), спрямовану на створення сприятливого інноваційного клімату, захист інтелектуальної власності та її виробників, розвиток економіки знань та досягнення пріоритетів сталого регіонального розвитку.

Включення до переліку основних цілей і завдань соціально-економічного розвитку регіону проблематики публічного управління ІПР розширює завдання управління, змінює функції і структуру відповідних служб. Так, однією з найважливіших функцій публічного управління ІПР у зв'язку із зростанням ролі людського фактора в сучасному виробництві стає управління розвитком ІП ЗВО, які здійснюють підготовку висококваліфікованих кадрів для наукоємних виробництв.

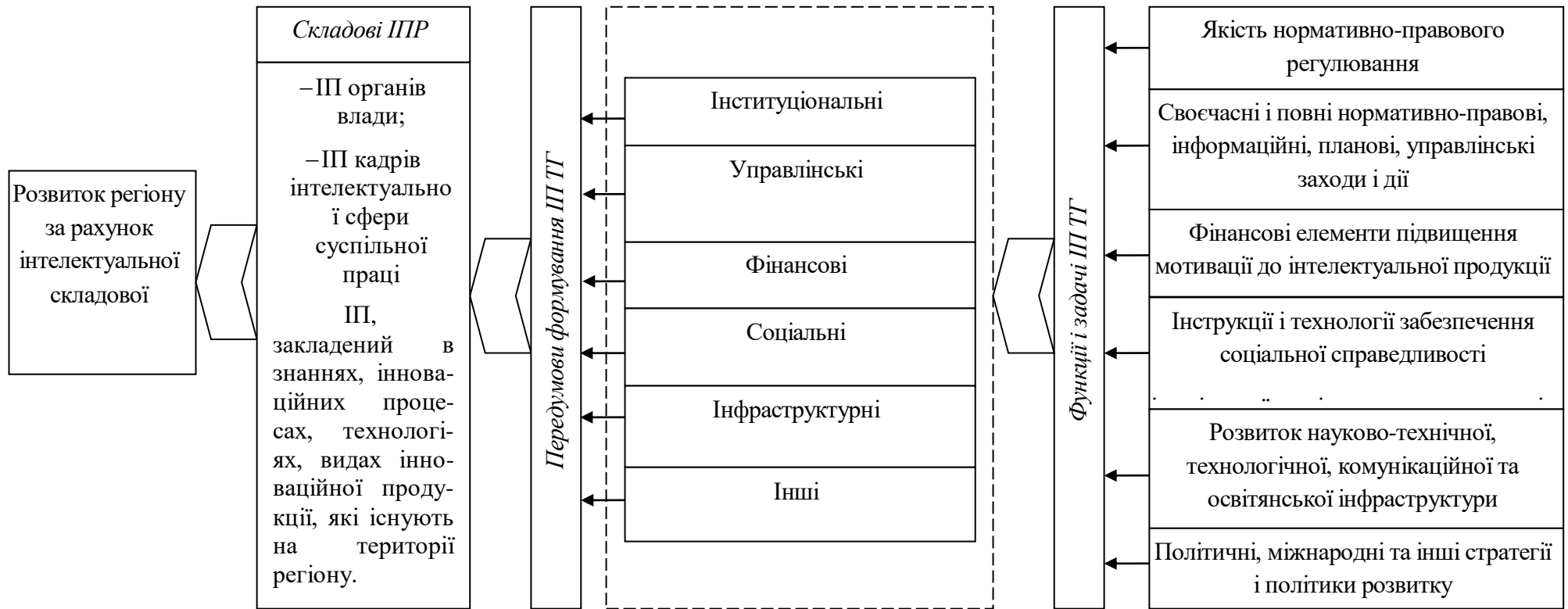

Рис. 3.5. Модель зв'язку умов і чинників публічного управління ІПР

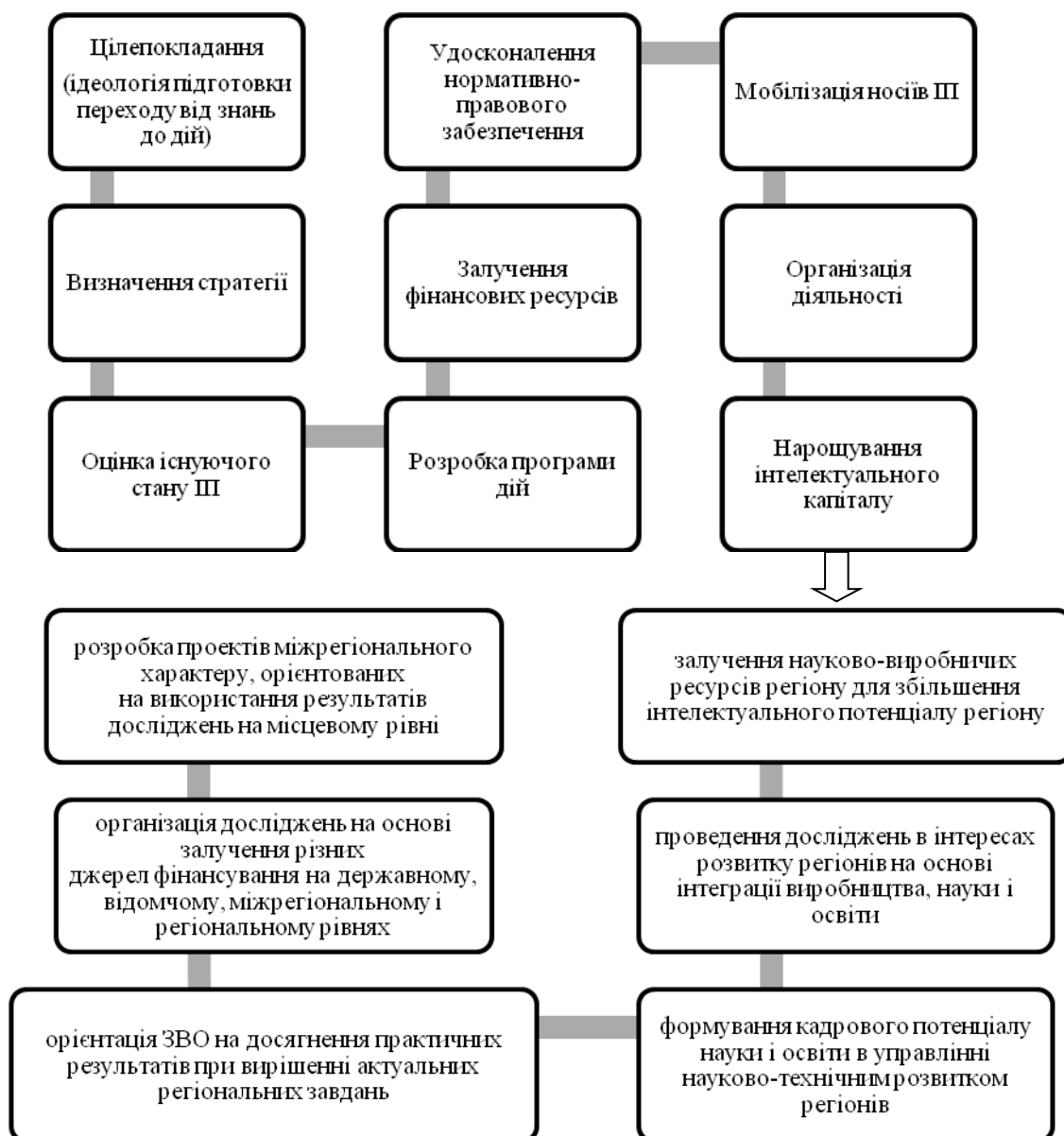

Рис. 3.6. Алгоритм публічного управління інтелектуальним потенціалом регіону

На підставі вищевикладеного, головне й найбільш складне питання, що постає перед регіональними органами влади, полягає в тому, щоб визначити, яким має бути публічне управління ІІР, для збереження і розвитку знань та ІІР. Успішна реалізація процесу публічного управління ІІР дозволяє досягти його якісно нового рівня.

Спробуємо визначити завдання, що постають перед кожним з суб'єктів публічного управління ІІР.

Як вже було зазначено, суб'єктами публічного управління ІІР стають не тільки регіональні органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а й провідні підприємства регіону та ЗВО, а також структури публічного управління. Це пов'язано з інтеграцією освіти, науки і виробництва. У результаті узгоджених дій усіх суб'єктів управління ІІР в суспільстві докорінно змінюється ставлення до системи освіти, до підготовки фахівців,

змінюється свідомість керівників промислових підприємств і установ наукового обслуговування, підвищується культурний рівень населення регіону. На наш погляд, це – взаємообумовлений вплив. Розвинуте громадянське суспільство не можливе без залучення духовної енергії інтелектуальних груп населення, які створюють та транслюють національні та культурні цінності, зразки поведінки, систему морально-етичних настанов. Безумовно, ключовим «гравцем» є регіональні органи державної влади та органи місцевого самоврядування, адже вони визначають пріоритетні напрями розвитку усіх сфер життєдіяльності регіону, у тому числі економіки, сфери наукових досліджень, інноваційної та освітньої політики тощо.

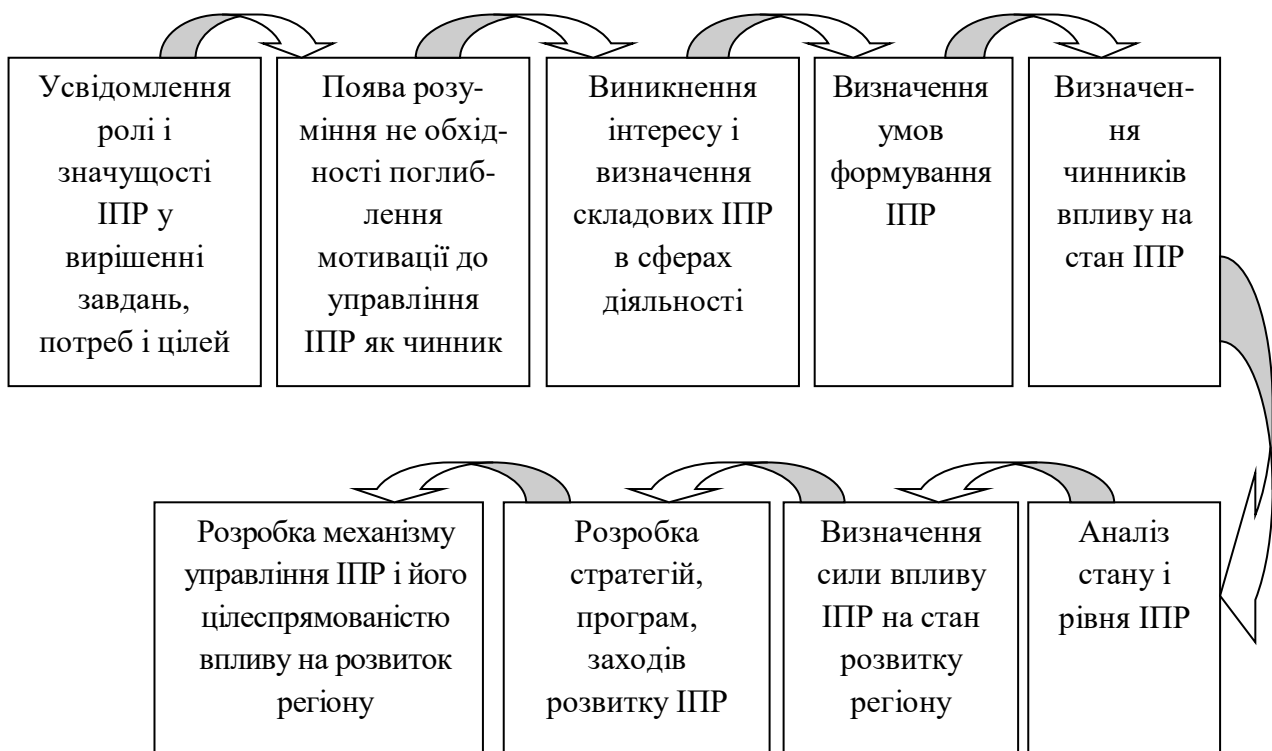

Рис. 3.7. Логічна модель усвідомлення ключової ролі і значущості впливу інтелектуального потенціалу регіону у його сталому розвитку

Як вже зазначалося у попередньому розділі, діяльність ОДВ та ОМС щодо публічного управління ІПР полягає у реалізації соціального планування, соціального прогнозування, соціального проектування та соціального програмування.

Відповідно Державній стратегії регіонального розвитку до 2020 р. [22], регіональні і місцеві органи влади, органи місцевого самоврядування визначають пріоритети соціально-економічного розвитку, потреби у підготовці спеціалістів (відповідно напрями та форми розвитку освіти), орієнтацію та форми наукових досліджень, сфери впровадження інновацій та композицію організаційних структур, які забезпечують цю діяльність.

Згідно ст. 6 зазначеного Закону, пріоритетами державної регіональної політики є:

1) стимулювання та підтримка місцевих ініціатив щодо ефективного використання внутрішнього потенціалу регіонів для створення та підтримання повноцінного життєвого середовища, підвищення якості життя людей;

2) зменшення територіальної диференціації за індексом регіонального людського розвитку;

Таблиця 3.4

Реалізація органами державної влади та органами місцевого самоврядування функцій публічного управління ІПР

Напрями діяльності	Функції			
	Планування	Організація	Мотивація	Контроль
Соціальне планування	Соціального-економічного розвитку	Структури та напрямів реалізації наукової, інноваційної та освітньої політики	Створення та визначення стимулів до інтелектуальної діяльності	Моніторинг стану виконання показників соціально-економічного розвитку
Соціальне прогнозування	Візія майбутнього стану регіону	Візія організаційного середовища інтелектуальної діяльності	Бачення переваг інвестицій в інтелектуальну діяльність	Моніторинг темпів зростання регіону
	Прогнозування майбутнього передбачає врахування багатокomпонентних факторів, так як саме їх взаємодія визначить історичні перспективи науково-технічного прогресу і його соціальні наслідки, їх людський вимір. У майбутньому суспільстві повинні домінувати не тільки завдання придбання нового знання і оволодіння їм в процесі безперервної освіти, а й його людське і технологічне застосування (в тому числі в медицині і охороні здоров'я, у вихованні підростаючого покоління і соціальному забезпеченні, культурній і духовній сферах).			
Соціальне проектування	Створення моделей конструювання життєвого простору регіону	Реалізація соціальних технологій для відтворення І.П.	Проектування мотиваційного клімату, підвищення престижу інтелектуальної діяльності	Визначення ризиків та бар'єрів розвитку інтелектуальної сфери
Соціальне програмування	Визначення пріоритетів розвитку	Розробка регіональних програм	Програма підтримки обдарованої молоді	Моніторинг реалізації програм розвитку

3) формування конкурентоспроможності регіонів шляхом розроблення та реалізації програм і проектів підвищення конкурентоспроможності територій;

4) стимулювання міжрегіональної інтеграції, інтеграції регіональних економічних, інформаційних, освітніх просторів у єдиний загальноукраїнський простір, подолання міжрегіонального відчуження;

5) визначення проблемних територій у регіонах та реалізація державних заходів щодо вирішення проблем;

6) створення ефективної системи охорони навколишнього природного середовища шляхом врахування екологічної складової у стратегіях

регіонального розвитку, оцінювання, вирівнювання та зниження техногенно-екологічного навантаження на довкілля у регіонах;

7) запровадження дієвих інструментів державної підтримки міжрегіональної інтеграції, виконання міжрегіональних програм і проектів;

8) формування з урахуванням документів Ради Європи та Європейського Союзу нормативно-правової бази, необхідної для реалізації державної регіональної політики, визначеної цим Законом;

9) поліпшення матеріального, фінансового, інформаційного, кадрового та іншого ресурсного забезпечення розвитку регіонів, сприяння здійсненню повноважень органами місцевого самоврядування;

10) створення ефективних механізмів представництва інтересів регіонів на загальнонаціональному рівні і територіальних громад – на регіональному рівні [22].

Регіональні органи влади, також як і центральні органи влади, спільно з провідними підприємствами та ЗВО регіону визначають пріоритетні напрямки економіки регіону (з урахуванням особливостей регіону, таких як розвиток промисловості регіону, сільського господарства, стан ресурсного потенціалу, в т.ч. ІПР), про що йшла мова у розділі 2.

При розробці принципів реалізації пріоритетів необхідно орієнтуватися на середньо- і довгострокові прогнози [23]. При цьому враховується сучасний стан ІІ та реально сформована система напрямів інноваційної, науково-дослідної та освітньої діяльності регіону.

Національні цілі і пріоритети соціально-економічного розвитку сформульовані в Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», а також конкретизовані в Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р., затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385 [22; 24].

Проект Стратегії сталого розвитку України до 2030 року є результатом аналітичної роботи, яка здійснена українськими експертами за підтримки Програми розвитку ООН в Україні та Глобального екологічного фонду в рамках проекту «Інтеграція положень Конвенцій Ріо в національну політику України» [25].

При формуванні системи регіональних пріоритетів необхідно виходити з того, що розвиток технологій має відповідати цілям соціально-економічного розвитку країни, сприяти підвищенню рівня життя населення.

Крім того, при формуванні пріоритетів повинна враховуватися сформована структура науково-технічної сфери регіону, наявні в розпорядженні ресурси, технологічні можливості для реалізації обраних напрямків та налагодження галузевих стратегій та перспективи розвитку тих чи інших напрямків науки і техніки. Перевага повинна віддаватися розвитку технологій, що дозволяють досягати найбільш високих наукових результатів, що мають широку сферу практичного застосування, що сприяють виробництву високотехнологічних товарів і послуг, що володіють конкурентними перевагами на регіональних, національних і глобальних ринках.

Це означає, що повинні бути створені передумови для залучення до фінансування відповідних напрямів приватних компаній для просування технологічного розвитку за обраними пріоритетними напрямами. При цьому, з огляду на обмеженість ресурсів, вибір пріоритетних технологій і проектів з їх розвитку повинен бути обмежений. Перевага повинна віддаватися розвитку тих напрямків, які можуть забезпечити максимальну віддачу.

Таким чином, вибір пріоритетів сталого розвитку є складним завданням, в основі якої знаходяться такі критерії [26]:

- відповідність довгостроковим пріоритетам соціально-економічного розвитку (національних цілей розвитку) і викликам;
- відповідність накопиченому ІП і науково-технологічним ресурсам;
- максимальна соціально-економічна ефективність.

Сформульовані цілі і завдання сталого розвитку повинні відповідати реальним пріоритетам суб'єктів економіки, перш за все держави, регіонів і громад. В іншому випадку набір пріоритетних технологій може виявитися незатребуваним учасниками науково-технологічного процесу.

Історично в Україні вибір орієнтирів науково-технічного розвитку відбувається на регулярній основі шляхом формування переліку пріоритетів і критичних технологій, згодом аналізуються і коригуються з урахуванням глобальних і середньострокових тенденцій соціально-економічного розвитку. На їх основі формуються Державні цільові програми, у межах яких фінансуються прикладні дослідження і розробки, що створюють основу технологічного розвитку країни.

В основі відбору пріоритетів регіонального розвитку повинні знаходитися принципи, визначені у Державній стратегії регіонального розвитку до 2020 р. [22]:

- зв'язок з державними пріоритетами, тобто спадкоємність методології вибору і використання державних переліків;
- врахування регіональної специфіки: наявні наукові розробки в регіоні, попит на інновації регіональними підприємствами, соціально-економічні потреби регіону;
- формування узгодженого бачення у стейкхолдерів регіону;
- розумна кількість виділених регіональних пріоритетів науково-технологічного розвитку (не більше 5 – 7);
- поєднання середньострокових і довгострокових завдань при формуванні переліку пріоритетів, орієнтовний термін реалізації яких може варіюватися від 5 – 10 до 20 і більше років.

Концентрація ІП на пріоритетних напрямах в регіоні стає найважливішою умовою успішної реалізації інноваційної політики держави, вносить вклад в соціально-економічні та науково-технічний розвиток, забезпечує вітчизняну промисловість передовими конкурентоспроможними технологіями.

Виконання цих завдань забезпечується формуванням та реалізацією кола політик у різних сферах життєзабезпечення регіону, мета та завдання яких мають кореспондувати з метою регіональної політики (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Цілі реалізації політик для забезпечення публічного управління
інтелектуальним потенціалом регіону

Назва політики	Цілі та завдання
Інноваційна політика	розвиток, раціональне розміщення та ефективне використання науки і техніки, збільшення їх впливу на розвиток економіки, підвищення якості життя населення, забезпечення прогресивних структурних перетворень у сфері матеріального виробництва, підвищення його ефективності і конкурентоспроможності продукції, поліпшення екологічної обстановки і захисту інформаційних ресурсів, зміцнення обороноздатності держави та безпеки особистості, суспільства і держави, зміцнення взаємозв'язку виробництва, науки і освіти.
Освітня політика	підготовка достатньої кількості кваліфікованих кадрів вчених, інженерів, техніків, управлінців високого рівня, що забезпечують ефективне застосування наукових знань на практиці, додаткове фінансування на підготовку фахівців, формування та надання власної матеріально-технічної бази для підготовки фахівців і виконання досліджень
Науково-технічна політика	концентрація наукового потенціалу, фінансових і матеріальних ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку науки і техніки. Пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки стають основні сфери досліджень і розробок, реалізація яких повинна забезпечити значних внесок у соціальний, науково-технічний та промисловий розвиток регіону і в досягнення за рахунок цього національних соціально-економічних цілей.
Молодіжна політика	Розвиток мотивації молоді до інтелектуальної діяльності через безперервність, наступність і привабливість системи освіти та та науки, орієнтованої на професійну діяльність, за допомогою інформаційного супроводу (регіональні програми для учнів), допомога молодим науковцям, бізнес-інкубатори
Інформаційна політика	Забезпечення відкритості комунікаційних каналів для обігу інформації та трансферу знань
Регіональна політика в галузі міжнародного науково-технічного співробітництва	забезпечення відповідності міжнародного науково-технічного співробітництва завданням розвитку і реформування науки з урахуванням інтересів національної безпеки, євро інтеграційного вектору розвитку.

У Цілі 3 Державної стратегії регіонального розвитку до 2020 р. [22] зазначено, що «ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку передбачає створення бази для реалізації ефективної державної регіональної політики ..., що сприятиме розв'язанню проблем регіонів... Для досягнення цієї цілі також необхідні значні інвестиції у розвиток людського капіталу – навчальні та практичні програми підвищення кваліфікації спеціалістів .... центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого

самоврядування, які відповідають за формування і реалізацію державної регіональної політики та здійснення контролю за станом її реалізації» [22].

Не випадково ми виділили інтелектуальний потенціал органів державної влади та місцевого самоврядування як окремих компонентів ІПР, адже від їх компетентності та рівня знань залежить якість реалізації механізмів управління регіональним розвитком.

Яскравим прикладом того, як чутливо економіка реагує на некомпетентне управління, є поточна економічна ситуація в країні. У 2019 р. відбулося перезавантаження органів державної влади. У результаті парламентських виборів радикально оновлений законодавчий орган, при цьому 11 з депутатів не мають вищої освіти, а від домінуючої партії до Ради пройшли 98 підприємців, 40 юристів та адвокатів, 23 викладача, 18 керівників підприємств та їхніх заступників, 11 громадських діячів, 10 помічників посадових осіб, 9 журналістів, 7 економістів, фінансистів і бухгалтерів, 2 політологи, 6 лікарів. Крім того, є спортсмени, піарники, військові, правоохоронець, дипломат, прокурори, науковці, дизайнери, фотограф, сценарист, режисер, продюсери; 5 % депутатів Верховної Ради до обрання були безробітними (28 осіб) [27].

Молоді, нові, але часто випадкові люди на державних посадах, очевидно, не справились з викликами, компетенція кожного з них виявилась дуже сегментарною, в результаті чого Уряд, обраний 29 серпня 2019 р., 4 березня 2020 р. був відправлений у відставку, адже за перший місяць 2020 року падіння промисловості склало 5,1% [28].

Аналогічна ситуація на місцевому рівні, особливо у сільських ОТГ. В умовах децентралізації виникає потреба у таких фахівцях, які б були здатні працювати в умовах розширення повноважень місцевого самоврядування і вирішувати завдання, які раніше не виконувалися органами місцевого самоврядування сіл, селищ, міст (а саме міст районного значення) [29].

Якщо обсяг фінансових ресурсів чи стан об'єктів інфраструктури може бути заздалегідь прорахований, то формування управлінських ресурсів у сільській місцевості є практично непередбачуваним процесом. Натомість сильна управлінська команда є значною мірою запорукою успіху громади. Не менш важливим у діяльності ОТГ є і якісний склад депутатського корпусу та ефективна робота старост. Відсутність необхідних фахівців в ОТГ, недостатність кваліфікації наявних посадових осіб для виконання нових функцій призводить до неефективного використання фінансових ресурсів територіальних громад, неспроможності освоїти кошти державних субвенцій на розвиток громад. Органи місцевого самоврядування сільських ОТГ часто неспроможні підготувати якісні інвестиційні проекти для отримання коштів державної підтримки та коштів міжнародної допомоги, не готові до запровадження стратегічного планування та програмування розвитку громад. Таким чином, у багатьох ОТГ наявна проблема із недостатнім рівнем професіоналізму посадових осіб місцевого самоврядування. Крім того, актуальною для ОТГ є проблема добору управлінців внаслідок низької конкурентоспроможності органів місцевого самоврядування на ринку праці, зниження рівня престижності роботи в органах місцевого самоврядування. За

даними Державної служби зайнятості, станом на 01 вересня 2018 р. налічувалося 9 тис. вакансій до ОТГ [30].

На наш погляд, підготовкою кадрів для місцевих та регіональних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування має опікуватися регіональна влада. Ми пропонуємо наступний алгоритм цього процесу (рис.3.8) [31].

Рівень життя людей, в основному, визначається зростанням середньої тривалості активного життя і зростання інтелектуальних і професійних здібностей. Для підвищення ефективності інвестицій в інноваційний розвиток необхідно широко впроваджувати концепції «розумний бізнесмен», «розумна дитина», «розумна сім'я», «розумний маленький регіон», «розумна освіта», «розумна медицина», «розумні технології», «розумний будинок», «розумне і безпечне місто», «розумний регіон», «розумна економіка» на всіх рівнях.

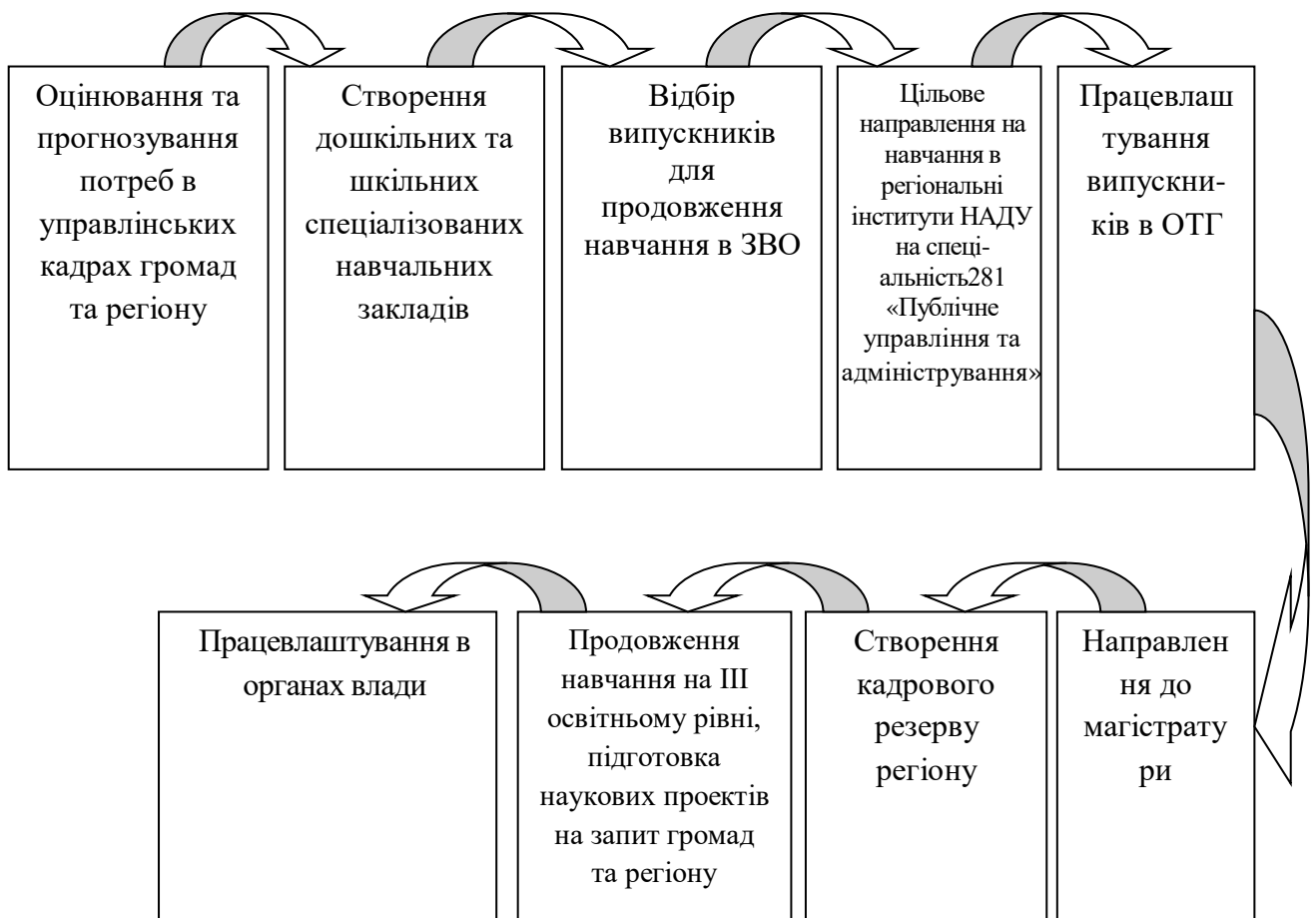

Рис. 3.8. Алгоритм цільової підготовки управлінських кадрів у регіоні

Наприклад, створення кафедр і центрів по вдосконаленню пам'яті і розумових здібностей (як в школах SNB), а також зменшення латентного голоду в системі громадського харчування освітніх установ. Рівень розвитку інноваційної економіки визначається ступенем використання ІКТ та інформаційного суспільства в цілому. З усіх показників людського капіталу з використанням ІКТ (зокрема, частка користувачів Інтернету серед населення)

такий показник, як частка наукових дослідників, є важливим фактором розподілу і використання високих технологій в регіонах. Роль науки в інноваційному суспільстві не повинна зводитися лише до ролі постачальника нових знань і технологій, наукова організація виступає в ролі кристалізації і трансляції широкого спектра соціально-технологічних інновацій і найважливішим фактором розвитку інформаційного суспільства [32].

Наукові дослідження активно впливають розвиток регіону і всієї держави в цілому, зокрема, на рішення проблем розвитку освіти, реального сектора економіки, соціально-економічних і науково-технічних проблем регіонів. Наукова діяльність забезпечує широку участь вчених системи освіти в міжнародних наукових і освітніх програмах і активізує зовнішньоекономічну діяльність ЗВО регіону.

Не можна обійти увагою той факт, що за 26 років існування, наприклад, Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України було захищено 142 кандидатських та докторських дисертацій з актуальних проблем державного управління та місцевого самоврядування [33]. Систематичне впровадження результатів наукових досліджень є потужним підґрунтям для формування управлінської інтелектуальної еліти регіону.

Цілеспрямована увага органів влади до наукових досліджень з можливістю їх реального впровадження є драйвером підвищення значимості, статусу наукової діяльності. Крім того, важлива причетність до наукової школи, що володіє глибиною досліджень, їх результативністю, що закладає принципи, яких будуть дотримуватися майбутні дослідники в подальшій діяльності. Крім того, важливим є факт цільової матеріальної підтримки молодих вчених, оскільки невеликий розмір стипендії сприяє подвійній зайнятості і часто залучає молодого дослідника до інших сфер господарської діяльності. У результаті державні витрати на підготовку потенційного наукового кадру не досягають своєї цілі.

Вирішення цього завдання пов'язане з розвитком власних високотехнологічних виробництв, які забезпечують виробництво конкурентоспроможної продукції, що мають попит на результати наукової діяльності, а також надають високооплачувані робочі місця. Переорієнтація діяльності підприємств на розробку і виробництво нових товарів і послуг, конкурентоспроможних, що приносять більший дохід, дозволить залучати та утримувати висококваліфікованих фахівців [34].

Оскільки реалізація наукової праці знаходить вираження в інноваціях, необхідно активізувати взаємозв'язку «наука» «виробництво». Зацікавленості підприємств у виробництві інноваційної продукції можна досягти реалізацією програм, спрямованих на формування цінностей, що сприяють інноваціям і заохочують реалізацію творчої, підприємницької та громадської активності населення регіону [35, 36].

Не випадково ми визначили структури громадянського суспільства як суб'єкта публічного управління інтелектуальним потенціалом.

Діяльність структур громадянського суспільства, яка сприяє ініціалізації ІПР, досить різноманітна. Мету цієї діяльності можна визначити наступним чином: «щоб на території регіону на одиницю площі було якомога більше розумних людей і щоб вони мали всі умови для реалізації свого потенціалу».

Громадські організації та інші структури громадянського суспільства мають стати потужним каталізатором ініціалізації ІПР [37].

Широко відомі науково-освітні платформи, які сприяють розповсюдженню знань та інновацій, створюють можливості до залучення до наукових та соціальних проєктів молоді, приймають підвищенню соціальної активності, такі як «Ресурсний центр «Гурт» [38], «Громадянська світа в Україні» (ВУМ-онлайн) [39], спільноти практиків, асоціації науковців та освітян, Асоціація міст України [40], Асоціація місцевого самоврядування [41] тощо. Видається доцільним створення в регіоні Інтелектуального Центру як осередку консолідації громадянської активності щодо інтелектуалізації соціально-економічного розвитку регіону.

Дуже корисним у контексті пошуку можливостей відтворення І.П. проведення конкурсів проєктів регіонального та місцевого розвитку для молоді, що вже кілька років практикується у деяких регіонах, зокрема, у Дніпропетровській області [42].

Управління регіонами характеризується поєднанням державних, регіональних і місцевих інтересів.

На сьогоднішній день однією з причин, яка стримує економічний розвиток, називають недовіру бізнесу і суспільства до держави [43]. Це обумовлено тим, що сучасна державна регіональна політика спрямована не стільки на розвиток регіонів, скільки на їх підтримку, на вирішення поточних завдань, а не довгострокових.

Крім того, дії органів влади нерідко не відповідають потребам економіки регіону. Загальнонаціональні доктрини, концепції, сценарії, спрямовані на реалізацію однотипних заходів реформування української економіки. Наслідком у багатьох випадках є нездійсненність макроекономічного сценарію внаслідок неоднорідності економічного простору і регіонального різноманіття.

На думку ряду фахівців [44 – 46], достатня велика роль в процесі створення економічної бази сталого розвитку України, а відповідно участь в управлінні інтелектуальними ресурсами, сьогодні повинна належати бізнесу.

І в цьому сенсі бізнес є макроекономічним фактором, що впливає на суспільні процеси.

Бізнес – один з небагатьох громадських інститутів, здатних ефективно працювати з особистою і громадською енергетикою, здатних виконувати соціальну роль. Незважаючи на те, що спонукальним мотивом для підприємців в ринкових умовах залишається приватна вигода, досягнення її можливо тільки в результаті використання зростаючого ІПР. Тому ефективне управління ІП стає стратегічною функцією бізнесу [47; 48].

Ефективне залучення зацікавлених суб'єктів у вироблення і реалізацію соціально-економічної політики пов'язано з:

- наявністю процедур і правил, що гарантують виявлення і врахування

інтересів кожної соціальної групи при прийнятті рішень на всіх рівнях державної влади і місцевого самоврядування, відповідальність за результати і наслідки прийнятих і реалізованих рішень;

– рівноправним діалогом громадських організацій, бізнесу та держави з ключових питань суспільного розвитку, результати якого стають основою прийнятих нормативних рішень;

– широким громадським консенсусом з основних питань розвитку України.

Для підвищення ефективності внеску бізнесу в суспільний розвиток і поліпшення діалогу між бізнесом і державою необхідно прагнути до створення постійно діючих та інституційно оформлених практичних механізмів такої взаємодії.

Завдяки виявленню перспективних технологій стає можливим встановити професійні запити до майбутніх працівників, відповідно до освіти і наукових досліджень.

3.3. Шляхи удосконалення механізмів публічного управління інтелектуальним потенціалом регіону

Інтегрований механізм публічного управління інтелектуальним потенціалом регіону передбачає взаємозв'язок і взаємовплив внутрішнього і зовнішнього середовища регіону, в результаті яких забезпечується зростання добробуту населення, рівень впровадження знань та інновацій в економіку; збільшується ІПР (рис. 3.9).

Розглянемо детально цей інтегрований механізм, який об'єднує інституціональний, фінансовий, соціальний та інфраструктурний механізми.

Як вже зазначалося, інституціональний механізм публічного управління ІПР полягає у розробці нормативно-правового забезпечення діяльності по управлінню інноваціями, розвитку науки та освіти, інформаційно-комунікаційного простору. На наш погляд, основу цього механізму складає адекватний інституційний дизайн регіону, який базується на реалізації взаємозв'язків у таких тріадах : «влада – бізнес – громадянське суспільство», «освіта – наука – інновації», «освіта – наука – виробництво».

Реалізація Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [50] відкриває можливості для впровадження «євроінтеграції без членства» та розбудувати «Європу в Україні» [51]. Одним з можливих сценаріїв такого впровадження є надходження України до європейського інтелектуального простору. Стратегії сталого розвитку «Європа – 2020» та «Європа – 2030» є дороговказом на цьому шляху. У цьому контексті доцільно під час ініціалізації ІІ використовувати інструменти, рекомендовані ЄС для країн-членів та третіх країн [52-54].

Публічне управління ІПР

Мета: Підвищення сталого розвитку регіону, створення конкурентних переваг регіону, посилення його інтелектуальної спроможності до адаптації в умовах соціально-економічної та політичної турбулентності, забезпечення зростання добробуту населення

Принципи:
концептуальні
 (інтегративності, системності, безперервності, раціональності, наступності);
організаційно-технологічні
 (плановості, соціальної спрямованості, послідовності, нормативності, економічності, практико-орієнтованості)

Функції:
 планування,
 організація,
 мотивування,
 регулювання,
 моніторинг,
 контроль

Пріоритети сталого регіонального розвитку:

розумне зростання: розвиток економіки, заснованої на знаннях і інноваціях;

стійке зростання: стимулювання більш ефективного використання ресурсів, екологічної і більш конкурентоспроможної економіки;

інклюзивне зростання: сприяння формуванню економіки з високою зайнятістю, яке забезпечує **соціальну і територіальну згуртованість**;

Механізми:
 інституціональний
 фінансовий
 соціальний;
 інфраструктурний

Інструменти:

нормативи і стандарти у сфері інтелектуальної діяльності;
 цільові програми та соціальні проекти;
 державні замовлення; конкурси, контракти;
 форсайт, бенчмаркінг, краудсорсінг

Середовище формування І.П.:

наукові установи,
 інноваційні інституції, ЗВО,
 заклади культури,
 інституційне середовище;

стимулювання
 інноваційного
 розвитку;

збалансованість
 професійно-кваліфікаційної
 структури попиту
 та пропозиції
 робочої сили на
 регіональних
 ринках праці;

забезпечення
 безперервності
 інноваційного
 процесу,
 пов'язаного з
 розвитком науки,
 впровадженням її
 результатів в
 інноваційне
 виробництво

Рис. 3.9. Механізми публічного управління інтелектуальним потенціалом регіону (Складено на основі [22; 49])

Стосовно удосконалення інституціонального механізму мова може йти, перш за все, про модернізацію патентного, авторського права і товарних знаків, поліпшення захисту інтелектуальної власності. Підґрунтям цього механізму має бути регіональна Програма розвитку ІП.

Фінансовий механізм публічного управління ІП базується, передусім, на реалізації цілей сталого розвитку (рис. 3.10).

Європейська Комісія, якою 03 березня 2010 р. було прийнято Стратегію розумного, стійкого і всеосяжного зростання, висуває сім ключових ініціатив для стимулювання прогресу за кожною пріоритетною темою, серед яких визначимо ті, що стосуються публічного управління інтелектуальним потенціалом:

«Інноваційний союз» для поліпшення рамкових умов і доступу до фінансування наукових досліджень і інновацій, з тим щоб гарантувати, що інноваційні ідеї можуть бути перетворені в продукти і послуги, які створюють зростання і робочі місця;

– «Молодь в русі» для підвищення ефективності систем освіти і сприяння вступу молодих людей на ринок праці;

– «Цифровий порядок денний для Європи», щоб прискорити розгортання високошвидкісного Інтернету і скористатися перевагами цифрового єдиного ринку для домашніх господарств і фірм;

– «Порядок денний для нових навичок і робочих місць» на модернізацію ринків праці та розширення прав і можливостей людей шляхом розвитку їх навичок протягом усього життєвого циклу з метою розширення трудових можливостей, в тому числі за рахунок мобільності робочої сили [53].

Ці цілі взаємопов'язані. Наприклад, кращі освітні рівні допомагають зайнятості і прогрес у підвищенні рівня зайнятості сприяє скороченню бідності. Більший потенціал для досліджень і розробок, а також інновацій у всіх секторах економіки, в поєднанні з підвищенням ефективності використання ресурсів дозволить підвищити конкурентоспроможність і створення робочих місць. Інвестиції в екологічно чисті, низьковуглецеві технології допоможуть зробити внесок у боротьбу зі зміною клімату та створити нові бізнес-можливості і можливості працевлаштування.

Для того, щоб реформувати національні (і регіональні) інноваційні системи зі сприяння передовому досвіду та інтелектуальній спеціалізації, важливим кроком є зміцнення співпраці між університетами, науково-дослідними установами та бізнесом, реалізацією спільних програм і підвищенням транскордонного співробітництва з ЄС [58].

Для наближення економіки до європейських стандартів, слід розробити стратегічну програму досліджень, спрямовану на такі проблеми, як енергетична безпека, транспорт, зміни клімату та ефективність використання ресурсів, здоров'я і старіння, екологічно чисті методи виробництва і управління земельними ресурсами.

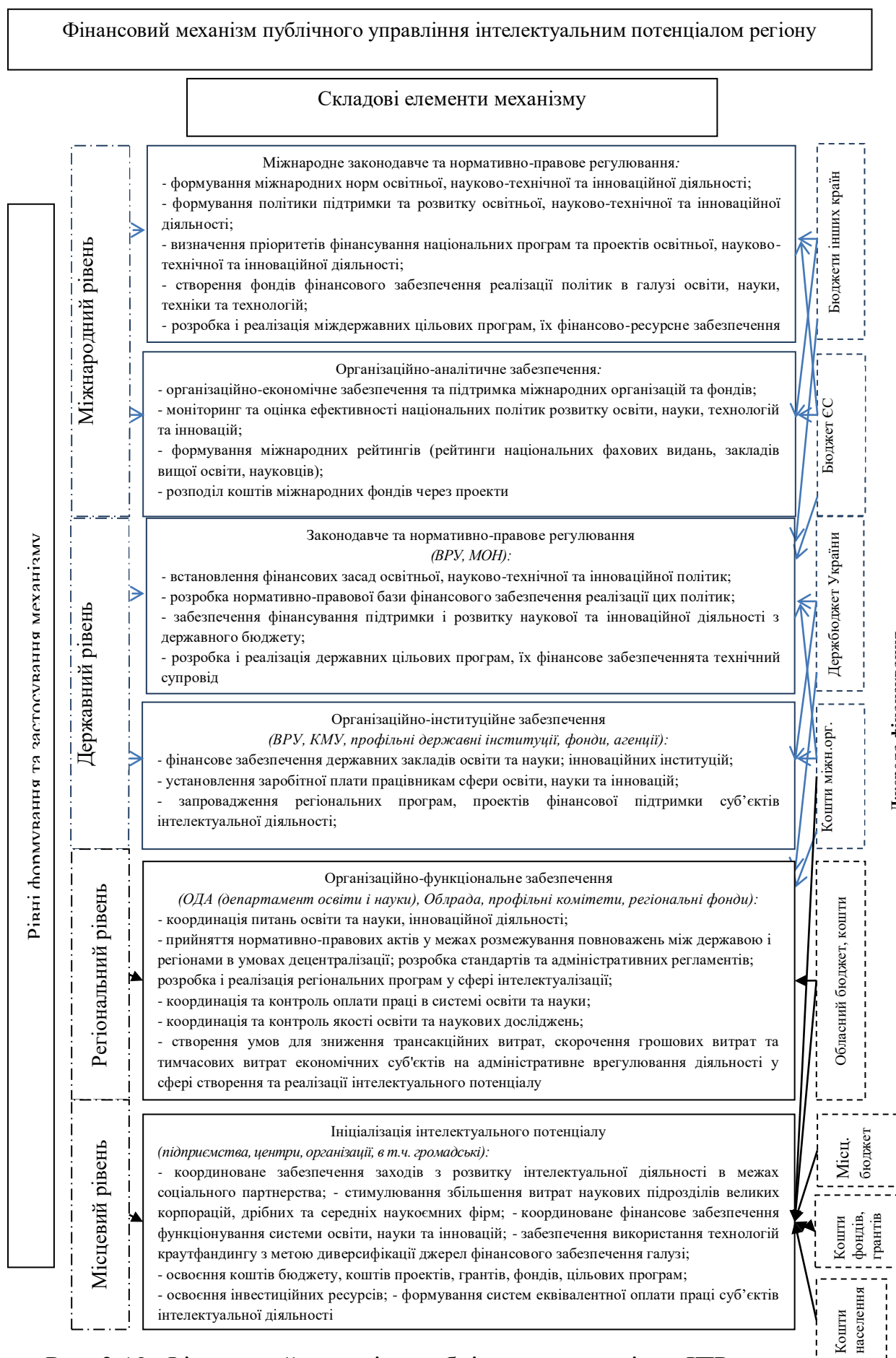

Рис. 3.10. Фінансовий механізм публічного управління ІПР
[складено за 55; 56; 57]

В контексті цілей сталого розвитку, потужним стимулом ініціалізації ІПР може стати реформування промислової політики у режимі циркулярної економіки шляхом:

- розробки горизонтального підходу до промислової політики об'єднання різних інструментів політики (наприклад, «розумне» регулювання, модернізовані державні закупівлі, правила конкуренції та встановлення стандартів);
- поліпшення бізнес-середовища, особливо для малих і середніх підприємств, в тому числі за рахунок зниження трансакційних витрат ведення бізнесу в Європі, просування кластерів і поліпшення прийняттого доступу до фінансування; для інноваційних малих та середніх підприємств, в тому числі шляхом закупівлі державного сектора для підтримки інноваційних стимулів;
- сприяння реструктуризації занепадаючих секторів, в тому числі за рахунок швидкого перерозподілу навичок нових високотехнологічних секторів і підтримки з боку держави;
- сприяння поширенню технологій та методи виробництва, які зменшують використання природних ресурсів, а також збільшення інвестицій в існуючих природних активах ЄС;
- перегляду правил для підтримки переходу послуг і виробництва для підвищення ефективності використання ресурсів, в тому числі більш ефективної переробки.

Дієвим інструментом може стати створення бази з питань зайнятості молоді з викладом політики, спрямованої на зниження рівня безробіття серед молоді: це повинно заохочувати вступ молоді на ринок праці через учнівство або інший досвід роботи, в тому числі схеми («Ваша перша робота») спрямована на розширення можливостей працевлаштування для молодих людей. Слід вивчити шляхи розвитку підприємництва в межах програм мобільності для молодих фахівців.

При цьому державна регіональна політика має спонукати та підтримувати ініціативи, спрямовані на більш інноваційні, ефективні та екологічно безпечні технології, зокрема полегшення доступу до державної підтримки інвестицій, ризикового капіталу і фінансування наукових досліджень і розробок, «розумні технології», виважене споживання, ресурсозбереження та енергоефективність.

Позитивну роль може виконувати використання фінансових важелів і стимулів, наприклад:

- фінансування інноваційних проектів з коштів бюджету, конкурсний відбір інноваційних проектів;
- бюджетні гарантії приватним інвесторам;
- стимулюючі субвенції для підприємств, які перебувають у складних економічних умовах;
- надання цільових бюджетних дотацій підприємствам, що здійснюють перспективні розробки та виробництво наукоємної продукції.

Важливу роль має вдосконалення податкових важелів і стимулів для організацій, що здійснюють наукові дослідження, таких як: надання податкових кредитів; прискорена амортизація основного капіталу; надання податкових пільг і спеціальних податкових режимів інвесторам (що не носять

індивідуального характеру); виключення з оподаткованої бази тієї частини доходів, яка йде на інвестиції у власний технологічний розвиток, тобто на нові розробки і технічне переозброєння.

Підтримка сфери науки може здійснюватися за допомогою кредитних важелів, наприклад, застосовуючи цільове кредитування, страхування кредитів та ін.

Важливе місце в інтегрованому механізмі публічного управління інтелектуальним потенціалом посідає соціальний механізм.

Компетентна громадська думка, організована на матеріалі продуктивної наукової та виробничої діяльності з демонстрацією в засобах масової інформації її результатів в розвитку підприємства, науковців, регіону в цілому сприяє формуванню мотиваційного клімату для розвитку інтелектуальної активності.

Джерелом підвищення інтелектуальної активності може стати презентація нових технологій інформаційного забезпечення пошукової наукової діяльності, а також уключеність в мережу Інтернету. Тут передбачається поєднання інформаційних потоків і «творчих провокацій» на особистісну наукову самостійність.

Необхідно виховувати почуття гордості і впевненості в своїх лідерах всіх рівнів, в кожному з учасників наукового, освітнього, соціального прогресу [59]. Ця смислова установка є однією з основних ознак способу життя сучасного регіону. Творча ініціатива – це прерогатива всієї інтелектуальної програми його розвитку – від школярів до наукової еліти [60]. У ній закладено той об'єктивний сенс, яким пронизана вся багаторівнева діяльність активних суб'єктів самопозиціонування регіону, що стає оригінальним і неповторним соціальним суб'єктом інтеграційного типу.

Соціальна мотивація і стимулювання розвитку інтелектуального потенціалу регіону – важливий чинник його ініціалізації. Мотив і стимул як дві соціально-психологічні категорії органічні в своєму функціонально-рольовому підживленні. Якщо мотивація пов'язана з привабливістю об'єкта, процесу, результату цілеспрямованої діяльності, то стимулювання незмінно виступає в якості визнання і підтримки спрямованості та ефективності цієї діяльності. Соціальна ситуативність проявів мотиву і стимулу завжди адресна, більш того, векторна [61]. А рушійна сила цієї адресності – особистість. Йдеться про широкий спектр особистісного наповнення як мотивації, так і стимулювання всякого роду творчої діяльності, зокрема інтелектуальної [62]. І вже якщо ми ведемо мову про ініціалізацію ІІ особистості, то ці якості аж ніяк не самоцінні. Вони проявляються за місцем соціального замовлення. У контексті нашої базової концептуальної ідеї це і є регіон.

Важливим напрямом публічного управління ІІР є оздоровлення населення сучасного регіону засобами інтелектуальної, в першу чергу наукової, діяльності. Оздоровлення це – духовного типу. І справа не тільки і не стільки в тому, щоб всіх жителів міст захопити науковою професійною діяльністю, традиційною інтелектуальною працею. Але – пробудити інтерес до ідей наукового осмислення статусу і перспектив розвитку свого рідного регіону, викликати довіру до фахівців,

які займаються цією справою, до позитивних результатів їх діяльності і впливу таких результатів на власну життєву долю [63].

Одним з потужних інструментів реалізації соціального механізму є забезпечення тісного контакту із зацікавленими сторонами в різних секторах (бізнесу, профспілок, наукових кіл, громадських організацій, споживчих організацій) для виявлення вузьких місць під час розробки загального аналізу шляхів збереження потужних виробничих баз та баз знань; заохочення та здійснення контролю за ефективною реалізацією результатів соціального діалогу.

Важливою складовою соціального механізму є сприяння розвитку корпоративної соціальної відповідальності в якості ключового елемента в забезпеченні довгострокового працівника і довіри споживачів [64; 65].

Ще одним механізмом публічного управління ІПР є інфраструктурний. Серед напрямів його удосконалення можна виділити розвиток науково-освітнього середовища регіону.

Однією із складових публічного управління інтелектуальним потенціалом, як вже зазначалось, є його відтворення, що не можливо від подальшого реформування системи освіти, зокрема через низку таких заходів:

- забезпечення ефективного інвестування в системи освіти і підготовки кадрів на всіх рівнях (від дошкільної до вищої);
- поліпшення освітніх результатів у кожному сегменті (дошкільна, первинна, вторинна, третинна і професійна освіта) у межах комплексного підходу, що охоплює ключові компетенції;
- підвищення відкритості та актуальності системи освіти шляхом забезпечення спрямованості результатів навчання на потреби ринку праці;
- поліпшення виходу на ринок праці молодих людей на основі комплексної дії наставництва, консультування та учнівства;
- забезпечення достатнього запасу науки, математики та інженерних спеціальностей шляхом зосередження шкільних програм на творчості, інноваціях та підприємстві;
- реалізації Європейської структури кваліфікацій, шляхом створення національних кваліфікаційних рамок;
- забезпечення гарантій, що компетенції, необхідні для забезпечення подальшого навчання й запитані на ринку праці, визнані в усій загальній, професійно-технічній, вищій освіті та освіті дорослих, в тому числі неформального навчання;
- розвитку партнерських відносин між сферою освіти / навчання та роботи, зокрема, із залученням соціальних партнерів в плануванні забезпечення освіти та професійної підготовки.

ЗВО як «виробник» і підприємство як «споживач» працівників інтелектуальної праці пов'язані законами попиту та пропозиції, тобто підкоряються загальним економічним закономірностям. Основним завданням співпраці ЗВО та підприємства є приведення у відповідність пропозиції і попиту.

Оскільки величина попиту підприємства на працівників інтелектуальної праці невідома, першим кроком на шляху взаємодії ЗВО та підприємства буде визначення ЗВО кількісних і якісних параметрів попиту. Другим кроком буде

приведення пропозиції працівників інтелектуальної праці у відповідність з кількісними і якісними параметрами попиту. При цьому слід зазначити, що пропонований процес взаємодії ЗВО та підприємства є довготривалим (5 і більше років) в силу тривалості виробничого циклу вищої школи і інерційності систем підготовки кадрів у ЗВО та управління виробництвом на підприємстві.

Роль вищої школи, як елемента інноваційної системи, полягає у сприянні формуванню інноваційного шляху розвитку вітчизняної промисловості, розвитку системи освіти і просвіти, науки, культури, професійним якостям особистості [66].

Залучення регіональних органів влади та великих підприємств регіону в процес обстеження діяльності та контролю ЗВО здатне полегшувати розстановку пріоритетів у формуванні та розвитку факторів ІПР, виходячи з наявних ресурсів; сприяти розвитку провідних навчальних закладів регіону, країни і вищих світових досягнень. Так як саме ці суб'єкти управління можуть врахувати специфіку регіону, а також потреби у фахівцях, які формують галузеву економіку регіону. В результаті ефективного управління інтелектуальним потенціалом регіону формується такий фахівець, який володіє якостями, відповідними вимогам, що пред'являються сучасним суспільством в інноваційній економіці. До таких якостей можна віднести: конкурентоспроможність, креативність, самоактуалізацію, самореалізацію.

Все це вимагає пильної уваги до оцінки рівня розвитку освітнього потенціалу, а також можливості оцінки його динаміки, порівняння з іншими країнами, прогнозування розвитку [66].

Науковий потенціал регіону визначає сформовану структуру наукових і освітніх показників і концентрації інтелектуальних ресурсів на ряді найбільш перспективних наукових напрямів, розвиток яких здатний принести найбільший соціально-економічний ефект. Висновок про доцільність переважного розвитку тих чи інших напрямків науки крім об'єктивної результативності та перспективності проведених досліджень повинен формуватися з урахуванням всього набору спеціалізацій наукового сектора ЗВО, породжених необхідністю виконання освітньої підготовки фахівців для галузей життєдіяльності регіону і країни. При цьому оцінка діяльності наукових колективів в кожному конкретному випадку повинна будуватися з урахуванням всього комплексу параметрів, що виражають територіальну прив'язку інтересів регіону, розвиненість його кадрової, матеріальної, фінансової, інформаційної та інших складових [67].

Політику підтримки наукової діяльності студентів та молодих вчених ЗВО держава проводить на центральному, регіональному та місцевому рівнях, сприяючи розвитку різних шляхів, форм і методів її реалізації.

Культурний потенціал незалежно від майбутнього виробляє особистісні якості, розвиває здібності та формує вміння (Soft Skill), які носять позачасовий характер і можуть бути реалізовані в будь-якій соціально-економічній системі регіону [68; 69].

Перспективним інструментом для ініціалізації ІПР на наш погляд, є бенчмаркінг (далі – Б.), зміст якого полягає у перманентному пошуку та

інкорпоруванні найкращих практик, що приведуть організацію до більш досконалої форми [70].

У результаті застосування бенчмаркінгу регіональна влада зможе оцінювати успішність процесу ініціалізації ІПР, завдяки як порівнянню власних результатів із кращими зовнішніми практиками (зовнішній Б.), так і порівнюючи внутрішні елементи (підприємства, організації) інноваційного простору регіону (внутрішній Б.).

Рис. 3.11. Зміст бенчмаркінгу [складено за 70; 71]

При цьому культура інтелектуальної діяльності в органах влади буде орієнтована на такі цінності, як здатність робітників до навчання, підвищення власного потенціалу, що, у свою чергу, слугує поштовхом для розвитку І.П. Використання Б. дає можливість органам влади сформувати власну команду внутрішніх консультантів, напрацювати досвід проведення організаційних змін і, таким чином, створити базу для подальшого вдосконалення організації і управління, розраховуючи на власні сили [70].

Корисним може бути спільний (асоціативний) Б. та створення бенчмаркінгового альянсу споживачів інтелектуального продукту та інноваційних технологій. Операційний Б. передбачає пошук відповідей на запитання про ефективність основних і допоміжних (функціональних) процесів та поділяється на Б. на процесному рівні та Б. на рівні видів діяльності [70].

В існуючій системі публічного управління інтелектуальним потенціалом регіону моніторинг і контроль стану ІП дозволяє відстежувати стан підсистем об'єкта управління і підвищувати ефективність взаємодії освітнього, наукового, інноваційного та культурного потенціалів. Не можна залишати без уваги і самооцінку, самообстеження стану ІП, підсумком яких є експертна думка або судження керівництва регіону про результативність та ефективність організації

та рівні розвитку, організованості, впорядкованості і досконалості процесів публічного управління інтелектуальним потенціалом регіону [72]. Самообстеження може застосовуватися для оцінки ІПР (у випадку комплексної оцінки) або його частини, наприклад, для оцінки освітнього, наукового, інноваційного або культурного потенціалів окремо. За цих умов представляється доцільним використовувати результати самооцінки, які наводяться ЗВО регіону під час ліцензування та акредитації освітніх програм.

У формуванні інфраструктурного механізму необхідним є розвиток комунікацій. Комунікації можуть забезпечити як соціальний, так і економічний поступ. Інформаційно-комунікаційна сфера відкриває нові можливості акумуляції та вироблення принципово нових знань і технологій шляхом множинних перетинів цифрових і концептуальних даних, далеко віддалених галузей і сфер наукової і практичної діяльності.

На наш погляд, важливим інструментом публічного управління ІПР може стати краутсорсинг – залучення до вирішення проблем інноваційної діяльності широкого кола осіб для використання їх креативних компетенцій за типом субпідрядної роботи на добровільних засадах з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [73].

За рахунок формування організаційного та інституційного середовища взаємодії різних зацікавлених спільнот виявляється можливим не тільки створити умови для реалізації ІПР, розвиваючи інноваційний сектор економіки регіону, але за рахунок організації взаємодії системи освіти і виробництва впливати на процес його формування.

Розвивається інфраструктура регіону, бізнес-структури, бізнес-інкубатори, технопарки НДІ, КБ, культурно-дозвільні установи [74]. Надалі розвиток організаційних структур здійснюється через взаємодію установ освіти, науки, бізнесу і економіки в цілому, що відповідає публічному управлінню інтелектуальним потенціалом регіону як найважливішого елементу економіки знань.

В основі реалізації комплексу механізмів публічного управління інтелектуальним потенціалом регіону лежить цілеспрямоване використання соціального планування, соціального проектування, соціального прогнозування та соціального програмування.

Вибір напряму розвитку передбачає постановку конкретної мети і її подальшу реалізацію. Однак формування цілей є одним із складних завдань в процесі управління ІПР.

У сучасних умовах управління соціально-економічними системами, що спирається на традиційні методи прогнозування, не здатне забезпечити необхідну ефективність. Традиційне прогнозування являє собою визначення майбутніх тенденцій розвитку досліджуваної системи на основі аналізу її стану в минулому і сьогодні. Прогнозування – це конкретні припущення про майбутнє, зроблені на підставі поточної ситуації, яка визначається факторами, на які неможливо вплинути особам, які приймають рішення. Таким чином, отримання прогнозів не дає змоги впливати на реальний перебіг подій.

На сучасній стадії прискорених технологічних і соціальних змін найбільше значення набувають такі аспекти реальності, як невизначеність і нестабільність, які знаходять вираз у тому, що: навколишня дійсність змінюється дуже швидко; регіони є відкритими системами, і непередбачувані зовнішні події можуть вимагати змінити прийняті плани; дії, вжиті для досягнення певних цілей на основі простого причинно-наслідкового зв'язку, часто ведуть до несподіваних наслідків.

Відповідно в економічній і соціальній сферах часто виникають кризи, руйнування, що неминуче формує потребу в таких прогнозах, які створюють передумови для забезпечення визначеності і передбачуваності суспільних процесів. У такій ситуації прогнозувати події в інноваційній економіці практично неможливо. Тому процес управління різко ускладнюється і виникає необхідність переходу від управління на основі минулого досвіду до стратегічного управління, виявлення зовнішніх тенденцій, ризиків, небезпек, шансів, які здатні не тільки змінити ситуацію, що склалася, а й викликати нові напрямки розвитку в майбутньому. Це дозволяє істотно скоротити ризики і зменшити ймовірність прийняття неправильних рішень [75].

За таких умов важлива роль відводиться процесу цілепокладання, пов'язаному з участю активних господарюючих суб'єктів у формуванні цілей розвитку через реалізацію своїх інтересів.

Як відомо, в будь-який момент часу будь-яка складна система має чимало різних варіантів розвитку, які не завжди прогнозуються, навіть в найзагальніших рисах. У той же час підвищення ролі людського фактора на етапі визначення мети обумовлено тим, що кожній людині властиві свої внутрішні уявлення і знання (картини, моделі світу) про ситуацію. Різні уявлення і точки зору, переконання та інтереси призводять до різного бачення напрямків розвитку. Управління будь-якою соціально-економічною системою вимагає наявності в інтегрованій свідомості групи керуючих суб'єктів моделі об'єкта управління, майбутній стан якого необхідно досягти, а також моделі його навколишнього середовища, щоб переконатися в тому, що змінний або новостворюваний об'єкт може бути реалізованим, зможе існувати і буде оптимальним.

Таким чином, сутність процесу управління полягає в створенні суб'єктами управління образів бажаного майбутнього або планів, в яких описується, як буде змінюватися регіон/територіальна громада, як має змінитися його положення в навколишньому світі тощо. При цьому важливо не тільки виявлення бажаного майбутнього, але і аналіз ризиків, системи викликів, пов'язаних з наміченими змінами умов розвитку. Це дозволить цілеспрямовано досягати віддалених, різноманітних і складних цілей. У зв'язку з цим виникає потреба в новій методології колективного передбачення майбутнього, формування його образу і координації кроків по його досягненню.

З цією метою в даний час в провідних країнах світу активно застосовується методологія Форсайт (від англ. Foresight – передбачення).

Форсайт – це систематичний, спільний процес побудови бачення майбутнього, націлений на підвищення якості прийнятих зараз рішень і прискорення спільних дій [76].

Таблиця 3.6.

Алгоритм покрокової реалізації технології Форсайту

Номер етапу	Мета	Зміст
I етап	Виявлення бачення майбутнього регіону різними суб'єктами управління,	Аналіз всіх пріоритетів, сфер, які можуть стати предметом Форсайту
II етап	Розробка методики виявлення пріоритетів	Визначення принципів і формування критеріїв відбору регіональних пріоритетів, а також вибір інноваційних методів
III етап	Здійснення аналізу стану економіки регіону і його науково-інноваційної сфери	Моніторинг за визначеними кількісними показниками та опитування стейкхолдерів
IV етап	Вибір інноваційних пріоритетів регіону	Експертне опитування стейкхолдерів
V етап	Обговорення обраних пріоритетів інноваційного розвитку, зокрема впровадження нових технологій	Вибір ключових технологічних рішень, які повинні бути покладені в основу інноваційної політики регіону, виробництва інноваційної продукції на ринку

Завданням Форсайту є виявлення перспективних наукових і технологічних напрямків, які можуть стати основою довгострокової наукової та інноваційної політики розвитку регіонів, підвищення конкурентоспроможності регіональної економіки та досягнення високих соціально-економічних показників. На думку М. Портера, «нововведення не обмежуються досягненнями науки і технології, а включають в себе виявлення та задоволення потреб споживачів, поліпшення моніторингу, розподілу і послуги, що не менш важливо, ніж нововведення, що виникають в наукових лабораторіях» [77].

Застосування Форсайту дозволяє принциповим чином змінити зміст регіональної інноваційної політики. При цьому зусилля повинні спрямовуватися не на підтримку окремих підприємств, а на розвиток взаємин: між постачальниками ресурсів і виробниками товарів і послуг, між кінцевими споживачами і виробниками, між виробниками і виробничими інститутами.

Відповідно до даної методології розробка образу майбутнього полягає в обґрунтуванні списку пріоритетів, обмеженого набору цілей, послідовна реалізація яких призведе до його формування.

Таким чином, довгостроковий прогноз – це фактично передбачення впливу на економічний розвиток нових факторів і тенденцій.

Форсайт може служити основою для конструктивного діалогу між основними суб'єктами, зацікавленими в переході до інноваційної соціально-орієнтованій економіки, до яких відносяться не тільки зайняті в економіці знань і високих технологій, а й широкі верстви бізнесу, що зіштовхуються з

інтенсивною глобальною конкуренцією і потребують активного технологічного переоснащення, управлінських і соціальних інновацій, а також держава.

Форсайт дозволяє змінити сформовану тенденцію, враховувати зміни в усіх сферах суспільної діяльності регіону: науці і технологіях, економіці, суспільних відносинах, культурі. Це забезпечується участю в Форсайті всіх зацікавлених осіб (органів місцевого самоврядування, виконавчої і законодавчої влади, організацій бізнесу, наукових організацій, провідних експертів) і досягненням консенсусу між ними при прийнятті остаточних рішень, що дозволяє забезпечити валідність прогнозів і ефективне використання їх результатів [78].

Кожен із суб'єктів управління інтелектуальним потенціалом, що спеціалізується в своїй сфері діяльності, виявляє якісь пріоритети, які залишаються неузгодженими з пріоритетами, що виявляються іншими суб'єктами.

Форсайт дозволяє передбачати можливі тенденції розвитку системи освіти під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, оцінювати траєкторії його динаміки, шляхи і наслідки впливу на ці траєкторії для вибору оптимального шляху розвитку регіону, а значить скоротити ризики інвестування, визначити напрямок активізації взаємодії.

Результати довгострокового прогнозування розвитку економіки регіону за допомогою розробки пакету нормативно-правових документів, що реалізують обрані пріоритети науково-технічного розвитку в конкретні управлінські дії, можуть бути інтегровані в єдину систему стратегічного управління економікою, в тому числі інтелектуальним потенціалом.

Отже, застосування Форсайту дозволяє:

- максимально задіяти інтелектуальний потенціал в регіональній економіці;
- сприяти розвитку системи горизонтальних зв'язків між освітою, наукою і виробництвом при реалізації пріоритетів технологічного розвитку;
- забезпечити залучення бізнесу в процес реалізації пріоритетів і полегшення умов його довгострокового позиціонування;
- сприяти формуванню організаційно-інформаційних «майданчиків» для розвитку приватно-державного партнерства, взаємодії підприємницького, наукового та експертного співтовариства в реалізації національних пріоритетів технологічного розвитку;
- забезпечити цілісну відкриту оцінку досягнутих результатів.

Таким чином, публічне управління інтелектуальним потенціалом регіону пов'язане з виконанням наступних умов:

1. Регіональна політика повинна бути спрямована на розвиток конкурентного ринку, підтримку конкуренції як рушійної сили, підвищення конкурентоспроможності компаній і виробленої ними продукції.
2. Необхідно приділяти ключову увагу аналізу місцевих ринків і компаній на основі не успадкованих, а, перш за все, створюваних факторів виробництва.
3. Необхідно стимулювання розвитку і підвищення інноваційної активності підприємств.
4. Необхідна ліквідація диспропорції у підготовці фахівців.

5. Необхідно впровадження механізмів взаємодії між органами державної влади та місцевим самоврядуванням, бізнесом і науково-освітніми установами для координації зусиль щодо підвищення інноваційного виробництва і сфери послуг.

Однак в умовах високої невизначеності щодо майбутнього виникає потреба суб'єктів української економіки в якісних прогнозах, в іншому випадку виявляються занадто великими потенційні ризики і втрати.

ІІІ здатний виробляти інтелектуальний капітал тільки за умови постановки таких цілей і завдань, які не схильні до соціального старіння [79].

Реалізований ІІІ стає інтелектуальним капіталом регіону, його багатством, його активом, який використовується, продається і обов'язково приносить вигоду у вигляді результатів інтелектуальної діяльності та інтелектуальної власності, а також в особі тих фахівців, які володіють універсальними знаннями і можуть вирішувати поставлені перед ними завдання. Підвищується якість і рівень життя населення, рівень доходів населення, поліпшується демографічна ситуація, розвивається ринок праці, знижується рівень безробіття, підвищується рівень культури населення регіону, знижується соціальна напруженість.

ВИСНОВКИ

1. Україна приєдналася до глобального прагнення до сталого розвитку шляхом вироблення відповідних механізмів задля розвитку економіки, заснованої на знаннях й інноваціях, що спонукає до пошуку шляхів забезпечення цього процесу. Публічне управління інтелектуальним потенціалом є необхідним інструментом цієї стратегії на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Узагальнення значної кількості інтерпретацій інтелектуального потенціалу дозволяє дійти висновку, що інтелектуальний потенціал є нерозривною єдністю кількісного та якісного аспектів, дійсного і можливого та відображає одночасно три рівні зв'язків і відносин: ретроспективні, репрезентативні, футурологічні, та становить не тільки сукупність ресурсів, резервів, можливостей, а й багатомірні здатності соціальної системи реалізувати свої можливості через інтелектуальну діяльність. Особливий інтерес до вивчення територіального розвитку, до проблеми відтворення на території, оцінки і реалізації потенціалу кожної територіальної одиниці, активного залучення до господарського обігу їх ресурсів обумовлений тим, що чимало тенденцій економічного і суспільного розвитку зароджуються саме в територіальних громадах та регіонах.

2. Застосування методологічної тріади дослідження на підставі інтеграції системної, універсалістської, діяльнісної парадигм дозволяє визначити структурно-функціональні характеристики інтелектуального потенціалу регіону, під яким авторка розуміє міру його здатності при даному рівні свого розвитку в конкретному просторово-часовому континуумі реалізовувати можливості, що містяться в його наявних інтелектуальних ресурсах, з метою забезпечення пріоритетів регіонального розвитку на основі сукупності знань, інформації, інноваційних технологій, інтелектуальної власності та здатності до цілепокладання та ціледосягнення, яка перманентно відтворюється.

Визначено складові інтелектуального потенціалу регіону – потенціал кадрів інтелектуальної сфери суспільної праці, зосереджений у сфері науки та освіти, потенціал регіональних органів державної влади та місцевого самоврядування, потенціал, закладений в знаннях, інноваційних процесах, технологіях, видах інноваційної продукції, які існують на території регіону.

Обґрунтовано системні функції інтелектуального потенціалу: системоутворююча; інтеграційна; конструктивна; розподільча; мотиваційно-мобілізаційна; відтворююча.

До структурних елементів регіону як сфери формування ІІ віднесено ті з них, що забезпечують виробництво, використання та поширення знань, що сформувалися і функціонують у певному регіоні, а саме: сфера наукових досліджень (науково-дослідні установи), що сформувалася та працює у регіоні; регіональна система освіти; регіональне інноваційне середовище; заклади культури регіону; підприємства та організації усіх форм власності, які

забезпечують капіталізацію знань та інновацій. Ці елементи визначають зміст ІПР, форми його прояву і вплив на сталий розвиток території.

3. Встановлено, що формування та розвиток інтелектуального потенціалу регіону залежить від низки умов та чинників, які авторка поділяє на зовнішні та внутрішні, розкрито їх сутність та особливості впливу. Запропоновано класифікувати означені умови на інституціональні; економічні; соціальні; інфраструктурні. Розкрито сутність механізмів публічного управління інтелектуальним потенціалом регіону, серед яких виділено інституціональний; фінансовий; соціальний; інфраструктурний.

Інституціональний механізм об'єднує нормативно-правове підґрунтя та організаційне забезпечення формування та розвитку інтелектуального потенціалу. Реалізація публічного управління формуванням та розвитком інтелектуального потенціалу відбувається також за допомогою фінансового механізму, до якого віднесено державне фінансування, небюджетне фінансування, оподаткування, платоспроможний попит, використання механізмів кредитування освіти та науки, проведення податкової, амортизаційної і кредитно-грошової політики, запровадження антимонопольного законодавства, розвитку державної системи науково-технічної інформації, стандартів і якості, проведенні патентно-ліцензійної політики. Зміст соціального механізму проявляється на рівні регіону у таких формах, як соціальне забезпечення інтелектуальної еліти, підвищення престижу інтелектуальної діяльності.

До інфраструктурного механізму належить технологічне і інформаційно-комунікативне забезпечення потреб населення, процесів життєдіяльності, розвиток засобів зв'язку, інформаційного обміну, організація патентної діяльності, стандартизація і уніфікація нових результатів досліджень, що реалізується через такі регіональні форми: діджиталізація, створення інтелектуальних мережевих платформ, хабів, інституціоналізація експертного середовища, впровадження стандартів інноваційної та інтелектуальної діяльності.

4. Наведено оцінку стану розвитку інтелектуального потенціалу в регіональному розрізі за кількісними показниками, до яких ми віднесли кількість ЗВО, кількість студентів на 10 000 ос. населення, середня кількість випускників на 1 ЗВО, кількість аспірантів та докторантів на 10 000 ос. населення, кількість захищених кандидатських та докторських дисертацій, кількість зайнятих дослідженнями та розробками на 10 000 населення, внутрішні витрати на дослідження та розробки, загальний обсяг витрат за напрямками інноваційної діяльності промислових підприємств, частка кількості інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств, частка кількості підприємств, що впроваджували інновації (продукцію та/або технологічні процеси), в загальній кількості промислових підприємств, кількість впроваджених нових технологічних процесів, кількість театрів, кількість глядачів театрів на 1000 ос. населення, кількість музеїв, кількість відвідувачів музеїв на 1000 ос., кількість бібліотек, розмір бібліотечного фонду, частка населення, що повідомила, що за останні 12

місяців користувалась послугами Інтернету, обсяг валового регіонального продукту.

5. Обґрунтовано, що успішне публічне управління інтелектуальним потенціалом, під яким авторка розуміє сукупність цілеспрямованих впливів на міру його здатності при даному рівні свого розвитку в конкретному просторово-часовому континуумі реалізовувати можливості, що містяться в його наявних інтелектуальних ресурсах, з метою забезпечення пріоритетів регіонального розвитку на основі сукупності знань, інформації, інноваційних технологій, інтелектуальної власності та здатності до цілепокладання та ціледосягнення, яка перманентно відтворюється, є одним з найважливіших чинників забезпечення сталого розвитку регіону і країни в цілому. Запропоновано алгоритм формування системи публічного управління інтелектуальним потенціалом регіону, що містить послідовність кроків, спрямовану на створення сприятливого інноваційного клімату, захист інтелектуальної власності та її виробників, розвиток економіки знань та досягнення пріоритетів сталого регіонального розвитку, охарактеризовано стадії цього процесу та основні принципи, які авторка дихотомізує на концептуальні (принципи інтегративності, системності, безперервності, раціональності, наступності) та організаційно-технологічні (принципи плановості, соціальної спрямованості, послідовності, нормативності, економічності, практикоорієнтованості).

6. Доведено, що процес публічного управління інтелектуальним потенціалом регіону залежить від пріоритетів регіонального розвитку, які слугують стратегічними орієнтирами руху та інституціонального дизайну конкретного суспільства, яких формується у результаті суспільних трансформацій.

Деталізовано характеристики суб'єкта та об'єкта публічного управління інтелектуальним потенціалом та визначено зв'язки цієї системи з інституційним середовищем, сформованим у регіоні.

Виходячи з виявлених істотних характеристик інтелектуального потенціалу регіону, сформульовано закономірності його розвитку: наявність умов для плідної наукової діяльності та отримання якісної освіти, в тому числі зниження адміністративних бар'єрів вступу в сферу вищої освіти, скорочення трансакційних витрат, чому сприятиме і розвиток інформаційно-комунікаційного простору регіону, всеосяжна діджиталізація, траєкторія ініціалізації інтелектуального потенціалу (розширена, проста або звужена) та його постійна матеріалізація, що втілюється в наукомістській продукції. Чим вище розвиток ІПР, тим вища кваліфікація, досвід, навички людей, які представляють собою нематеріальні інтелектуальні цінності. Специфікація прав на об'єкти інтелектуальної власності, зниження трансакційних витрат в їх оформленні дозволить розширити можливості реалізації інтелектуального потенціалу регіону.

Розкрито напрями діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування щодо публічного управління інтелектуальним потенціалом регіону, яка полягає у реалізації соціального планування, соціального прогнозування, соціального проектування та соціального програмування, з

урахуванням пріоритетів соціально-економічного розвитку, зокрема пріоритетів сталого розвитку; пріоритетів державного рівня; регіональних, ринкових та галузевих пріоритетів, а також пріоритетів, що відображають думку і погляди наукової та бізнес-спільнот та існують незалежно від того, як представлені пріоритети центрального або регіонального рівня. Охарактеризовано інструментарій застосування форсайту, краутсорсингу та бенчмаркінгу у процесі визначення напрямів реалізації інтелектуального потенціалу для забезпечення пріоритетів регіонального розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Список використаних джерел до розділу 1

1. Ахтямов М. К. Обоснование критерия эффективности использования интеллектуальных ресурсов / М. К. Ахтямов, Н. А. Кузнецова, Л. В. Саакова. *Креативная экономика*. 2011. Том 5, № 5. С. 17-25.
2. Веретенникова О. В. Методика оцінки інтелектуального потенціалу регіону / О. В. Веретенникова, Н. В. Крикун. *Інноваційна економіка*. 2012. № 7. С. 131-140.
3. Воронин Ю. М. Воспроизводство интеллектуального потенциала страны. URL : <http://www.mediatext.ru/docs/17488?paae=14>.
4. Головчанская Е. Э. Основные смысловые аспекты понятия «интеллектуальные ресурсы». URL : <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/92009/1/Основные%20смысловые%20аспекты%20понятия%20интеллектуальны%20ресурсы.pdf>
5. Гунько В. І. Вплив чинників зовнішнього середовища на формування інтелектуального потенціалу як чинника людського розвитку явищ. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. № 8 (110). С. 224-228.
6. Гунько В. І. Інтелектуальний потенціал регіону: сутність, структура, проблеми формування та використання. *Вісник Черкаського університету. Серія : Економічні науки*. 2009. № 153. С. 95-100.
7. Диба Л. М. Сутність понять інтелектуальний потенціал та інтелектуальний капітал як економічних категорій. *Економічний вісник університету*. 2011. Вип. 17. URL : http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_1/Dyba.pdf
8. Дикань О. В. Концепція формування інтелектуального потенціалу регіону для активізації інноваційного розвитку промислових підприємств. *Науковий огляд*. 2015. Том 11, № 21. – URL : <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/647>
9. Журавлев В. А. Интеллектуальный потенциал креативного общества – элементы и характеристика / В. А. Журавлев // *Креативная экономика*. – 2009. – № 8 (32). – С. 3–14.
10. Драчук Ю.З. Інтелектуальний потенціал в Україні: проблеми та напрями розвитку / Ю.З. Драчук, Н.В. Трушкіна // *Економічний вісник Донбасу*. – 2016. – № 3 (45). – С. 207–212.
11. Філософський енциклопедичний словник / під кер. В. І. Шинкарука. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
12. Анохин П. К. Принципиальные вопросы общей теории функциональных систем. М. : Наука, 1971. 386 с.
13. Machlup F.. Knowledge: Its Creation, Distribution, and Economic Significance. Vol. 3. Princeton, 1984
14. Drucker P.F. Post-Capitalist Society. N.Y. : Harper-CollinsPubl, 1995. 192 р.
15. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. М. : Academia, 1999. 944 с.

16. Аристотель. Сочинения : в 4-х т. / ред. И. Д. Рожанский. Том 1. 383 с. URL : <http://www.philosophy.ru/library/sobranie-sochineniy-v-4-tomakh-tom-1>.
17. Бэкон Ф. Сочинения : в 2 т. / АН СССР, Ин-т философии ; сост. и общ. ред. А. Л. Субботина. М. : Мысль, 1971.
18. Гоббс Т. Сочинения : в 2 т. / пер. с лат. и англ. Н. Федорова, А. Гутермана. М. : Мысль, 1991. 736 с.
19. Декарт Р. Избранные произведения : пер. с фр. и латин. / АН СССР, Ин-т философии ; ред. и вступ. ст. В. В. Соколова. М. : Политиздат, 1950. 710 с.
20. Моисеев Н. Н. Универсум. Информация. Общество. М. : Устойчивый мир, 2001. 200 с.
21. Gottfredson L. S. The General Intelligence Factor. *Scientific American Presents*. 1998. Winter. P. 24-29.
22. Стернберг Р. Практический интеллект = Practical Intelligence in Everyday Life. СПб. : Питер, 2002. 272 с.
23. Пиаже Ж. Избранные психологические труды : пер. с фр. М. : Просвещение, 1969. 659 с.
24. Удосконалення наукових підходів до забезпечення конкурентоспроможності регіонів в контексті активізації економічного розвитку : наук. розроб. / О. Ю. Бобровська, Т. О. Савостенко, І. Е. Польська [та ін.] ; за заг. ред. О. Ю. Бобровської. Київ : НАДУ, 2014. 48 с.
25. Інтелектуалізація діяльності підприємства – умова сталого економічного розвитку / З. М. Бурик, Н. М. Андрєєва, Б. М. Данилишина, Л. А. Квятковська. *Стійкий розвиток національної економіки: актуальні проблеми та механізми забезпечення* : матеріали II міжнар. конф. URL : http://elibrary.donnuet.edu.ua/632/1/2%20Kolodyazna_conf_2018.pdf#page=187
26. Геєць В. Характер перехідних процесів до економіки знань. *Економіка України*. 2004. № 5. С. 4-13.
27. Геєць В. М. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України : монографія : в 3 т. / за ред. В. М. Гейця, В. П. Семиноженка, Б. Є. Кваснюка. Київ : Фенікс, 2007. Т. 1 : Економіка знань – модернізаційний проект України. 544 с.
28. Андрощук Г. О. Національні інноваційні системи: еволюція, детермінанти результативності : монографія / Г. О. Андрощук, С. А. Давимука, Л. І. Федулова. Київ : Парлам. вид-во, 2015. 512 с.
29. Каленюк І. С. Розвиток вищої освіти та економіка знань : монографія / І. С. Каленюк, О. В. Куклін. Київ : Знання, 2012. 343 с.
30. Кастельс М. Інформаційна епоха: економіка, общество и культура / пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана. М. : ГУ ВШЭ. 2000. 606 с.
31. Беккер Г. Человеческий капитал (главы из книги). Воздействие на заработки инвестиций в человеческий капитал. *США: экономика, политика, идеология*. 1993. № 11-12. С. 109-119.
32. Schultz T.W. Investment in Human Capital: The Role of Education and of Research, — New York: Free Press, 1971.

33. Потенціал. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
34. Вовканич С. Й. Духовно-інтелектуальний потенціал України та її національна ідея. Львів : Вид-во ЛБА, 2001. 540 с.
35. Потенціал розвитку територій: методологічні засади формування і нарощення : монографія / О. Ю. Бобровська, Т. А. Крушельницька, М. А. Латинін [та ін.] ; за заг. ред. О. Ю. Бобровської. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 320 с.
36. Интеллектуальный потенциал XXI века: ступени познания : материалы V Регион. студенч. науч.-практ. конф. (23 апр. 2014 г.). Казань : КНИТУ, 2014. 410 с.
37. Акулов М. Г. Економіка праці та соціально-трудова відносина : навч. посіб. / М. Г. Акулов, А. В. Драбаніч, Т. В. Євась. Київ : Центр учбов. літ., 2012. 328 с.
38. Пономаренко В. С. Управління трудовим потенціалом / В. С. Пономаренко, В. М. Гриньова, М. М. Салун. Харків : ХНЕУ, 2006. 243 с.
39. Бобровська О. Ю. Інтелектуальні ресурси регіонів і їх використання в умовах децентралізації влади в Україні. *Сталий розвиток територій: проблеми та шляхи вирішення* : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф., Дніпропетровськ, 9 жовт. 2015 р. / за заг. ред. О. Ю. Бобровської. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2015. С. 15-18.
40. Лакатос И. Избранные произведения по философии и методологии науки. М. : Академ. проект, 2008. 335 с.
41. Тоффлер Э. Третья волна = The Third Wave, 1980. М. : АСТ, 2010. 784 с.
42. Bell D. The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting. N.Y. : Basic Books. 1973. 840 p.
43. Fourastie G. Les 40 000 heures : préface. Paris, 1965. URL : <https://www.fourastie-sauvy.org/reference/etudes-et-temoignages/85-ef/10-40000heures?highlight=WyJqZWFuIiwZm91cmFzdGllIiwiamVhbiBmb3VyYXN0aWUixQ==>
44. Manheim K. Essays on the sociology of Culture. Leiden, 1956. 804 p.
45. Научно-технический потенциал: структура, динамика, эффективность / Г. М. Добров, В. Е. Тонкаль, А. А. Савельев [и др.]. Киев : «Наукова думка», 1987. 289 с.
46. Липовська К.О. «Інтелектуальний потенціал» у контексті управління суспільним розвитком: поняття та сутність. *Державне управління та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. / редкол. : С. М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. 2017. Вип. 4 (35). С. 21-27. URL : [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2017/2017_04\(35\)/5.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2017/2017_04(35)/5.pdf).
47. Сохань Л. В. Життєвий потенціал – інноваційний ресурс особистості як суб'єкта життя. *Українське суспільство 1994–2005. Динаміка соціальних змін*. Київ : ІС НАНУ, 2005. С. 322-331.
48. Сохань Л. В. Особистість на політичному Олімпі: інтелектуальні виклики XXI століття. *Проблеми розвитку соціологічної теорії. Трансформація*

соціальних інститутів та інституціональної структури суспільства : наук. доп. і повідомл. III Всеукр. соціолог. конф. / САУ, ІС НАНУ; за ред. М. О. Шульги, В. М. Ворони. Київ : САУ, ІС НАНУ, 2003. С. 159-162.

49. Сохань Л. В. Потенциал молодёжи как личностный ресурс регулирования событийной насыщенности жизни. *Молодь в умовах нової соціальної перспективи* : матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 17-18 трав. 2005 р.) : в 3 ч. Житомир, 2005. Ч. 1. С. 150-152.

50. Каньгин Ю. М. Загадки интеллектуального бытия. М. : Педагогика, 1977. 460 с.

51. О простом и сложном профессионально : спец. вып. уч. зап. Харьков. гуманитар. ун-та «Народная украинская академия», посвящ. 20-лет. НУА / НУА. Харьков : Изд.-во НУА, 2011. 248 с.

52. Теория социального управления: социально-технологический подход. Энциклопедический словарь / под ред. В. Н. Иванова, В. И. Патрушева. М. : Муницип. мир, 2004. 654 с.

53. Левашов В. К. О понятии интеллектуального потенциала и способах его измерения / В. К. Левашов, М. Н. Руткевич. *Науковедение*. 2000. № 1. С. 49-65.

54. Келле В. Ж. Проблемы реализации интеллектуального потенциала. *Человеческий потенциал России: интеллектуальное, социальное, культурное измерение* : сб. науч. работ. М. : Ин-т человека РАН, 2002. С. 41-54.

55. Pulic A. Measuring the Performance of Intellectual Potential in Knowledge Economy : (presented in 1998 at the 2nd McMaster World Congress on Measuring and Managing Intellectual Capital by the Austrian Team for Intellectual Potential). URL : <https://pdfs.semanticscholar.org/708b/ebbe69caebcd281c5e18425cc645cee9816d.pdf>.

56. Канигін Ю. Інтелект народу. *Вісник Академії наук України*. 1993. № 7. С. 37-47.

57. Каньгин Ю. М. Научно-технический потенциал (Проблемы накопления и использования). Новосибирск : Наука, 1974. 252 с.

58. Каньгин Ю. М. Общественный интеллект / Ю. М. Каньгин, В. Н. Панченко. Киев, 1994. 131 с.

59. Каньгин Ю. М. Введение в когнитивную социологию / Ю. М. Каньгин, И. С. Яковенко. Киев, 1992. 107 с.

60. Каган М. С. Человеческая деятельность (Опыт системного анализа). М. : Наука, 1974. 232 с.

61. Зорин В. И. Евразийская мудрость от А до Я : философский толковый словарь. Алматы : Создик-Словарь, 2002. 407 с.

62. Никифорова С. В. Конкурентные преимущества предприятия на международном рынке : учеб. пособие / С. В. Никифорова, А. И. Мамров. СПб. : СПбГУЭФ, 2004. 173 с.

63. Татаркин А. И. Интеллектуальный ресурс общества: сущность, классификация и роль в социально-экономическом развитии. *Бизнес, менеджмент и право* : науч.-практ. эконом.-прав. журн. URL : http://bmpravo.ru/show_stat.php?stat=765.

64. Stewart T. A. Intellectual Capital. The New Wealth of Organizations. N.Y. : Currency Doubleday, 1997.

65. Каргинова М. А. Что в настоящее время следует относить к интеллектуальным ресурсам? *Современные проблемы науки и образования*. 2015. № 1. С. 277 – 285.

66. Edvinsson L. Some perspectives on intangibles and intellectual capital 2000. *Journal of Intellectual Capital*. 2000. Vol. 1, № 1. P. 12-16.

67. Гостева О. В. Интеллектуальные ресурсы как основа интеллектуального капитала организации / О. В. Гостева, Е. И. Акентьева. *Экономические науки*. 2015. № 6 (37), ч. 3. С. 34-35.

68. Организация Экономического Сотрудничества и Развития (ОЭСР). URL : www.oecd.org.

69. Вебер М. Наука как призвание и профессия. *Вебер М. Избранные произведения*. М., 1990. С 46 – 58.

70. Універсальність і спільнотність у системі етичних пріоритетів: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/10709/>.

71. Кант И. Критика чистого разума. М., 1994. 574 с.

72. Аглямова Г. Р. Интеллектуальный потенциал молодого города и факторы его развития : (На материалах г. Набережные Челны). М. : Вуз и шк. : Тип. Чуваш. ун-та, 2003. 383 с.

73. Моліна О. В. Інтеллектуальний потенціал регіону як джерело та міра його інноваційності. *Проблеми науки*. 2012. № 5. С. 9-14.

74. The knowledge class vs. the factory class. *The Washington Post*. URL : https://www.washingtonpost.com/opinions/the-knowledge-class-vs-the-factory-class/2012/02/21/gIQAdBaZWR_story.html.

75. Тощенко Ж.Т. Социальное планирование. Красноярское книжное издательство, 1971. 312 с.

76. Ініціалізація. URL : <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>.

77. Мюллер В. Общество и сознание / В. Мюллер, Д. Улих. М., 1984. 346 с.

78. Функція системи. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%83%D0%BD%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F_%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B8.

79. Колтун В. С. Теоретико-методологічні підходи до розвитку територіальних громад. *Вісник НАДУ*. 2010. Вип. 2. С. 162-169.

80. Регіон. *Енциклопедія історії України*. URL : http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Rehion.

81. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05 лют. 2015 р. № 156-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>.

82. Зинов В. Инновационное развитие экономики и управление им. *Общество и экономика*. 2006. № 6. С. 43-103.

83. Максименко И. И. Управление интеллектуальным потенциалом региона : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05. Пермь, 2010. 16 с.
84. Инновационный менеджмент / О. Н. Дунаев, И. В. Ершова, А. В. Ершов, М. А. Прилуцкая ; под ред. О. Н. Дунаева. Екатеринбург : Изд-во ИПК УГТУ, 1999. 314 с.
85. Медынский В. Г. Инновационный менеджмент. М. : ИНФРА-М, 2007. 269 с.
86. Информационное общество: Информационные войны. Информационное управление. Информационная безопасность / под ред. М. А. Вуса. СПб. : Изд-во СПб Ун-та, 1999. 154 с.
87. Гапоненко А. Л. Стратегия социально-экономического развития: страна, регион, город. М. : Изд-во РАГС. 2001. 224 с.
88. Чичкало-Кондрацька І. Б. Наукові підходи до розуміння економічної сутності категорії «інтелектуальний потенціал регіону» / І. Б. Чичкало-Кондрацька, Н. Б. Теницька. *Ефективна економіка*. 2012. № 8. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1309>.
89. Носова Т. І. Економічна сутність категорії «інтелектуальний потенціал». *Механізм регулювання економіки*. 2014. № 2. С. 159-166.
90. Наумчук О. М. Інтелектуальний потенціал регіону як об'єкт суспільно-географічного дослідження. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2011. Вип. 587-588. С. 152-155. URL : https://collectedpapers.com.ua/wp-content/uploads/2013/09/028_152_154_Naumchuk.pdf.
91. Манів С. З. Організаційні, фінансово-економічні, соціальні проблеми реалізації інтелектуального потенціалу регіону. *Економіка та держава*. 2008. № 5. С. 60-63.
92. Осадчук С. В. Роль інноваційних технологій в забезпеченні стабільного розвитку регіону : матеріали щоріч. наук.-практ. конф., 25 трав. 2009 р. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2007. С. 12-16.
93. Швець Г. О. Особливості інтелектуального потенціалу підприємства. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності = Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property*. 2017. Вип. 16. С. 144-149.
94. Глізнуца І. О. Визначення складових та оцінка інноваційного потенціалу регіону. *Технологический аудит и резервы производства*. 2016. № 3/5 (29). С. 11-14.
95. Потенціал розвитку територій: методологічні засади формування і нарощення : монографія / О. Ю. Бобровська, Т. А. Крушельницька, М. А. Латинін [та ін.] ; за заг. ред. О. Ю. Бобровської. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 320 с.
96. Липовська К. О. Інтелектуальний потенціал територіальної громади: структурно-функціональний вимір. *Публічне адміністрування: теорія та практика* : електрон. зб. наук. пр. / редкол. : С. М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2016. № 2 (16). URL : [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2016-02\(16\)/26.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2016-02(16)/26.pdf).

97. Бобровська О. Ю. Інтелектуальні ресурси регіонів і їх використання в умовах децентралізації влади в Україні. *Сталий розвиток територій: проблеми та шляхи вирішення* : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф., Дніпропетровськ, 9 жовт. 2015 р. / за заг. ред. О. Ю. Бобровської. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2015. С. 15-18.

98. Липовська К. О. Інтелектуальний потенціал територіальної громади: структурно-функціональний вимір. *Публічне адміністрування: теорія та практика* : електрон. зб. наук. пр. / редкол. : С. М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2016. № 2 (16). URL : [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2016-02\(16\)/26.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2016-02(16)/26.pdf).

99. Липовська К.О. Інтелігенція як носій інтелектуального потенціалу суспільства. *Становлення публічного адміністрування в Україні* : матеріали VII Всеукр. міжвузівської конф. студентів та молодих учених, (м. Дніпро, 21 квіт. 2017 р.). Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. URL : http://www.dbuapa.dp.ua/konf/konf_dridu/2017_04_21_fsdu_stud.pdf.

Список використаних джерел до розділу 2

1. Умова. *Словник української мови*. URL : <http://sum.in.ua/s/umova>.
2. Моліна О. В. Інтелектуальний потенціал регіону як джерело та міра його інноваційності. *Проблеми науки*. 2012. № 5. С. 9-14.

---

3. Академічний словник. URL : <http://sum.in.ua>.
4. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / пер. с англ. Н. А. Нестеренко ; предисл. и науч. ред. Б. З. Мильнера. М. : Фонд экономической книги «Начала», 1997. 616 с.
5. Прошак В. В. Інтелектуальний потенціал України в умовах ринкової трансформації економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.01.01. Львів, 2002. 21 с.
6. Геєць В. Характер перехідних процесів до економіки знань. *Економіка України*. 2004. № 5. С. 4-13.
7. Геєць В. М. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України : монографія : в 3 т. / за ред. В. М. Гейця, В. П. Семиноженка, Б. Є. Кваснюка. Київ : Фенікс, 2007. Т. 1 : Економіка знань – модернізаційний проект України. 544 с.

---

8. Абаев А. Л. Организационно-экономический механизм формирования научно-инновационной политики на региональном уровне : автореф. дис. ... д-ра экон. наук : 08.00.05. М., 2008. 52 с.

---

9. Александрова Е. Н. Методические подходы к оценке эффективности функционирования инновационной сферы на макроуровне / Е. Н. Александрова, О. А. Салмина. *Фундаментальные исследования*. 2008. № 6. С. 120-123.
10. Державне та регіональне управління : навч. посіб. / О. Ю. Бобровська, Т. О. Савостенко, О. Ю. Матвеева, В. К. Лебедева ; під. ред. О. Ю. Бобровської, Т. О. Савостенко. 2-ге вид., допов. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. 202 с.

---

11. Державне регулювання інноваційного розвитку економіки України: стратегічні пріоритети : монографія / М. А. Латинін, С. В. Майстро, В. Ю. Бабаєв [та ін.] ; за заг. ред. М. А. Латиніна. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2014. 320 с.
12. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. : (зі змінами та доповненнями). URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
13. Цивільний кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV (зі змінами). URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

---

14. Цивільний процесуальний кодекс від 18 берез. 2004 р. № 1618. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
15. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

16. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 6 листоп. 1991 р. № 1798-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.
17. Кримінальний кодекс України : від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
18. Кримінальний процесуальний кодекс України : від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
19. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
20. Митний кодекс України : Закон України від 13 берез. 2012 р. № 4495-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
21. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 05 груд. 1993 р. № 3687-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text>.
22. Про охорону прав на промислові зразки : Закон України від 15 груд. 1993 р. № 3689-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12#Text>.
23. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15 груд. 1993 р. № 3689-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>.
24. Про охорону прав на сорти рослин : Закон України від 21 квіт. 1993 р. № 3116-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3116-12#Text>.
25. Про охорону прав на зазначення походження товарів : Закон України від 15 груд. 1993 р. № 3687-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text>.
26. Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем : Закон України від 05 листоп. 1997 р. № 621. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 8. Ст. 28.
27. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3792-XII. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/233>.
28. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07 черв. 1996 р. № 236. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
29. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січ. 2001 р. № 2210-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>.
30. Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм : Закон України від 23 берез. 2000 р. № 1587-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1587-14#Text>.
31. Про Національну доктрину розвитку освіти : указ Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 347. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>.
32. Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності : Закон України від 01 груд. 1998 р. № 284-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/284-14#Text>.

33. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04 лют. 1998 р. № 51. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text>.
34. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : указ Президента України від 25 черв. 2013 р. № 344. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>.
35. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 01 груд. 1998 р. № 284-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.
36. Про Концепцію Національної програми інформатизації : Закон України від 04 лют. 1998 р. № 75. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/98-%D0%B2%D1%80#Text>.
37. Про вищу освіту : Закон України від 01 лип. 2014 р. № 1556-VII. URL : <http://www.rada.gov.ua>.
38. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки : Закон України від 11 лип. 2001 р. № 2623-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-14#Text>.
39. Про затвердження Завдань Національної програми інформатизації на 1998-2000 роки : Закон України від 04 лют. 1998 р. № 76. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76/98-%D0%B2%D1%80#Text>.
40. Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 15 квіт. 2015 р. № 244. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2015-%D0%BF#Text>.
41. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 29 квіт. 2015 р. № 266. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npras/248149695>.
42. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04 лип. 2002 р. № 40-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.
43. Про інформацію : Закон України від 02 жовт. 1992 р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
44. Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України : постанова Верховної Ради України від 13 лип. 1999 р. № 916-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/916-14#Text>.
45. Про бібліотеки та бібліотечну справу : Закон України від 27 січ. 1995 р. № 33. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 7. Ст. 45.
46. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 30 груд. 2015 р. № 1187. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF#Text>.
47. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти» : постанова Кабінету Міністрів України від 10 трав. 2018 р. № 347. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347-2018-%D0%BF#Text>.

48. Про освіту : Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
49. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 08 верес. 2011 р. № 3715-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text>.
50. Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій : Закон України від 09 квіт. 2004 р. № 1676-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1676-IV#Text>.
51. Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків : Закон України від 16 лип. 1999 р. № 991-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-14#Text>.
52. Про науково-технічну інформацію : Закон України від 25 черв. 1993 р. № 3322-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text>.
53. Про наукову і науково-технічну експертизу : Закон України від 10 лют. 1995 р. № 51. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text>.
54. Концепція реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин : затверджено та взято за основу рішенням Урядової комісії з питань інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів виконавчої влади (Протокол № 7 від 06 жовт. 2000 р.). URL : http://ndcpi.org.ua/jurnal/16_12.htm.
55. Про затвердження Концепції формування системи національних електронних інформаційних ресурсів : розпорядження Кабінету Міністрів України від 05 трав. 2003 р. № 259-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/259-2003-%D1%80#Text>.
56. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки : Закон України від 09 січ. 2007 р. № 537-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 12. Ст. 102.
57. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 трав. 2013 р. № 386-р. *Офіційний вісник України*. 2013. № 44. Ст. 1581.
58. Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування : Закон України від 17 січ. 2002 р. № 2953-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>.
59. Нагорічна О. С. Законодавче забезпечення процесу державного регулювання наукової діяльності / О. С. Нагорічна, Ю. О. Коновалов. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 5. URL : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=724>.
60. Корзун В. М. Нормативно-правове регулювання інформаційних відносин в Україні. *Форум права*. 2010. № 1. С. 175-179. URL : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-1/10kvmvuu.pdf>.
61. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI ст.) : затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 03 листоп. 1993 р. № 896. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>.

62. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05 лют. 2015 р. № 156-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>.
63. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01 лип. 2010 р. № 2411-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>.
64. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : постанова Кабінету Міністрів України від 06 серп. 2014 р. № 385. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>.
65. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України від 8 верес. 2005 р. № 2850-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15#Text>.
66. Про місцеве самоврядування : Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280 : із змінами. URL : <http://zakon.rada.gov.ua>.
67. Про службу в органах місцевого самоврядування : проект Закону України. URL : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2>.
68. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09 квіт. 1999 р. № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>.
69. Про транскордонне співробітництво : Закон України від 24 черв. 2004 р. № 1861-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-15#Text>.
70. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17 лют. 2011 р. № 3038-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>.
71. Про державні цільові програми : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1621-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15#Text>.
72. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України від 23 берез. 2000 р. № 1602-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>.
73. Про Генеральну схему планування території України : Закон України від 07 лют. 2002 р. № 3059-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3059-14#Text>.
74. Європейська Хартія місцевого самоврядування від 15 жовт. 1985 р. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
75. Деякі питання надання освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам : постанова Кабінету Міністрів України від 14 січ. 2015 р. № 6. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/6-2015-%D0%BF>.
76. Огляд законодавства у сфері освіти щодо повноважень та обов'язків органів місцевого самоврядування. URL : <https://storage.decentralization.gov.ua/uploads/library/file/182/%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0.pdf>.
77. Децентралізація. URL : <http://www.minregion.gov.ua/decentralization/presentation>.
78. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу : аналіт. доп. / Я. А. Жаліло, О. В. Шевченко, В. В. Романова [та ін.] ; Нац. ін-т стратег. дослідж. Київ, 2019. 115 с.
79. Децентралізація освіти – один з реальних кроків до розвитку територій : інтерв'ю із Головою Асоціації об'єднаних територіальних громад О. Корінним. URL :

- <http://www.kirovograd.net/articles/%D0%B4%D0%B5%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BB%>.
80. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України : Закон України від 20 груд. 2016 р. №1789-VIII. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1789-19>.
81. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05 лют. 2015 р. № 157-VIII. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
82. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад : постанова Кабінету Міністрів України від 08 квіт. 2015 р. № 214. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF>.
83. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17 черв. 2014 р. № 1508-VII. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
84. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 01 квіт. 2014 р. № 333-р. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014>.
85. Про затвердження плану заходів з реалізації нового етапу реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на 2019-2021 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 січ. 2019 р. № 77-р. URL : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-z-realizaciyi-novogo-etapu-reformuvannya-miscevogo-samovryaduvannya-ta-teritorialnoyi-organizaciyi-vladi-v-ukrayini-na-20192021-roki>.
86. МОН: держава профінансує науку на 6 млрд. грн. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/2018-go-derzhava-profinansuye-nauku-na-6-milyardiv-griven>.
87. МОН vs Elsevier. Яка справжня причина припинення співпраці? // *Наука та метрика*. URL : <https://nim.media/articles/mon-vs-elsevier-yaka-spravzhnya-prichina-privipinennya-spivpratsi>.
88. Фінансування наукових досліджень в Україні та світі // *Економічний дискусійний клуб*. URL: <http://edclub.com.ua/analitika/finansuvannya-naukovyh-doslidzen-v-ukrayini-ta-sviti>.
89. Иванова Н. Инновационная сфера: контуры будущего. *МЭиМО*. 2000. № 8. С. 54-60.
90. Рекомендації парламентських слухань на тему: «Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України». URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1073-19>.
91. Савченко В. А. Механізм формування державного замовлення на підготовку фахівців і робітників. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 83-88. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2014_1_12.
92. Ткачук О. В. Фінансове забезпечення вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи. URL : http://economyandsociety.in.ua/journal/12_ukr/105.pdf.

93. Касич А. О. Особливості фінансування вищої освіти в Україні та інших країнах світу / А. О. Касич, В. А. Циган. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2587>.
94. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо неприбуткового статусу закладів вищої освіти та наукових установ: Проект Закону України від 24 верес. 2019 р. № 2169. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ЛІ00530А>.
95. Податковий кодекс України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
96. ПРООН в Україні : офіційний сайт. URL : <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/ourwork/overview.html>.
97. Список країн за ІЛР. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA_%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD_%D0%B7%D0%B0_%D0%86%D0%9B%D0%A0#%D0%9D%D0%B8%D0%B7%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%86%D0%9B%D0%A0.
98. Доклад о человеческом развитии 2016: человеческое развитие для всех и каждого / ПРООН ; The United Nations Development Programme. URL : http://hdr.undp.org/sites/default/files/HDR2016_RU_Overview_Web.pdf.
99. Гапоненко А. Контуры наукоёмкой экономики. *Экономист*. 2005. № 10. С. 56-66.
100. Репіна І. М. Інтелектуальний потенціал інноваційного розвитку України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2017. № 875. С. 342-347.
101. World Data Atlas. URL : <https://knoema.com/atlas/topics/WorldRankings/KnowledgeEconomyIndex/KnowledgeIndex>.
102. Державна економічна політика регіонального розвитку : монографія / М. А. Латинін, С. В. Майстро, Н. В. Статівка [та ін.] ; за заг. ред. М. А. Латиніна. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2017. 329 с.
103. Knowledge Economy Index. URL : https://en.wikipedia.org/wiki/Knowledge_Economic_Index.
104. EBRD *Knowledge Economy Index*. URL : <https://www.ebrd.com/news/publications/brochures/ebrd-knowledge-economy-index.html>.
105. Кухарская Н. А. Украина в международных рейтингах конкурентоспособности и инновационного развития. *Экономист*. 2017. № 1. С. 5-13.
106. INSEAD WIPO. URL : <http://www.globalinnovationindex.org; https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/GII-2009-2010-Report.pdf>
107. Веретенникова О. В. Методика оцінки інтелектуального потенціалу регіону / О. В. Веретенникова, Н. В. Крикун. *Інноваційна економіка*. 2012. №7. С. 131-140.

108. Глізнуца І. О. Визначення складових та оцінка інноваційного потенціалу регіону. *Технологический аудит и резервы производства*. 2016. №3/5 (29). С. 11-14.
109. Чумаченко Г. В. Методи оцінки інтелектуального потенціалу в умовах трансформаційної економіки. URL : <https://www.hozpravo.snu.edu.ua/chumachenko.doc>.
110. Перерва П. Г. Бенчмаркінг як метод оцінювання інтелектуального потенціалу регіонів / П. Г. Перерва, М. Ю. Глізнуца. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2015. № 4. С. 11-19.
111. Вища освіта в Україні // Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
112. Максименко І. І. Управление интеллектуальным потенциалом региона : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05. Пермь, 2010. 16 с.
113. Україна ввійшла до ТОП-50 рейтингу держав за якістю вищої освіти. *Вища освіта* : інформ.-аналіт. портал. URL : <http://vnz.org.ua/statti/9231-top-50-rejtyng-jakist-vyschoyi-osvity>.
114. Науково-технічна діяльність / Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
115. Інноваційна діяльність / Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
116. Чисельність населення України. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2562079-naselenna-ukraini-skorotilosa-do-422-miljona-derzstat.html>.
117. Проект концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років. URL : http://tnpu.edu.ua/EKTS/proekt_koncept.pdf.
118. Липовська К. О. Інтелектуальний потенціал територіальної громади: структурно-функціональний вимір. *Публічне адміністрування: теорія та практика* : електрон. зб. наук. пр. / редкол. : С. М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2016. № 2 (16). URL : [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2016-02\(16\)/26.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2016-02(16)/26.pdf).
119. Липовська К. Чинники розвитку інтелектуального потенціалу територіальної громади. *Державне управління та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. / редкол. : С. М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. Вип. 3 (38). С. 142-148. URL : [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2018/2018_03\(38\)/19.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2018/2018_03(38)/19.pdf).
120. Сахарова К. О. Відтворення інтелектуального потенціалу громади. *Становлення публічного адміністрування в Україні* : матеріали ІХ Всеукр. міжвуз. конф. студентів та молодих учених (м. Дніпро, 10 трав. 2019 р.). Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019. С. 292-295.
121. Липовська К. О. Умови формування і чинники розвитку інтелектуального потенціалу територіальних громад. *Децентралізація публічного адміністрування в умовах інтеграції України до Європейської спільноти: проблеми та перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ.

- конф. викл., співробітників ВНЗ і наук. орг. та ін. установ, Сєверодонецьк (Україна), 6-7 жовт. 2017 р. Сєверодонецьк : СНУ ім. В. Даля, 2017. С. 78-80.
122. Липовська К. О. Оцінювання інтелектуального потенціалу територіальної громади. *Взаємозв'язок політики і управління: теоретичний і прикладний аспект* : зб. матеріалів круглого столу (м. Дніпро, 02 черв. 2017 р.). Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. URL : http://www.dbuapa.dp.ua/konf/konf_dridu/2017_06_02_fsdu_round_table_material.pdf.
123. Липовська К. О. Умови формування і чинники розвитку інтелектуального потенціалу територіальних громад. *Децентралізація публічного адміністрування в умовах інтеграції України до Європейської спільноти: проблеми та перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. викл., співробітників ВНЗ і наук. орг. та ін. установ, Сєверодонецьк (Україна), 6-7 жовт. 2017 р. Сєверодонецьк : СНУ ім. В. Даля, 2017. С. 78-80.
124. Сахарова К. О. Правові механізми забезпечення розвитку інтелектуального потенціалу територіальних громад. *Правові аспекти публічного управління: теорія та практика* : матеріали X наук.-практ. конф., Дніпро, 13 груд. 2018 р. / за заг. ред. Л. Л. Прокопенка. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. С. 36-38.
125. Сахарова К. Оцінка інтелектуального потенціалу громади як складова оцінки людського розвитку: методичні підходи. *Організаційно-правові аспекти публічного управління в Україні* : матеріали Всеукр. наук.-пр. конф. за міжнар. участю, Полтава, 22 квіт. 2019 р. Полтава, 2019. С. 173-175.
-

Список використаних джерел до розділу 3:

1. Данилишин Б. Відтворення інтелектуального потенціалу у контексті розвитку знаннєвої економіки / Б. Данилишин, В. Куценко. *Вісник НАН України*. 2004. № 7. С. 15-24.
2. Докторович А. Б. Методология анализа развития интеллектуального потенциала. *Труд и социальные отношения*. 2012. № 1. С. 3-11.
3. Антошкина Л. И., Висящев В. А. Интеллектуальный потенциал и прогресс : монография. Донецк ; Бердянск : Норд-Пресс, 2010. 564 с.
4. Матусевич К. М. Інтелектуальний потенціал як інституціональний чинник формування економіки постіндустріального типу : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.01.01. Київ, 2010. 24 с.
5. Мойсеєнко І. П. Управління інтелектуальним потенціалом суб'єктів господарювання в національній економіці : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2010. 35 с.
6. Моліна О. В. Інтелектуальний потенціал регіону як джерело та міра його інноваційності. *Проблеми науки*. 2012. № 5. С. 9-14.
7. Мурашко В. В. Організаційно-економічне регулювання використання та розвитку інтелектуального потенціалу : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.09.01 / Донецьк. нац. ун-т. Донецьк, 2006. 20 с.
8. Наумчук О. М. Інтелектуальний потенціал регіону як об'єкт суспільно-географічного дослідження. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2011. Вип. 587-588. С. 152-155. URL : https://collectedpapers.com.ua/wp-content/uploads/2013/09/028_152_154_Naumchuk.pdf.
9. Омельченко В. Соціальний механізм відтворення наукової еліти в умовах сучасної України : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04. Харків, 2008. 20 с.
10. Рудь Н. Т. Інтелектуальний потенціал: фактори формування і реалізації / Н. Т. Рудь, Ю. М. Гаврилюк. *Економічні науки. Сер. : Економіка та менеджмент*. 2011. Вип. 8. С. 283-297.
11. Чичкало-Кондрацька І. Б. Наукові підходи до розуміння економічної сутності категорії «інтелектуальний потенціал регіону» / І. Б. Чичкало-Кондрацька, Н. Б. Теницька. *Ефективна економіка*. 2012. № 8. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1309>.
12. Диба Л. М. Сутність понять інтелектуальний потенціал та інтелектуальний капітал як економічних категорій. *Економічний вісник університету*. 2011. Вип. 17. URL : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_1/Dyba.pdf.
13. Волынский А. И. Институциональный дизайн и теория реформ в российском экономическом дискурсе. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/institutsionalnyu-dizayn-i-teoriya-reform-v-rossiyskom-ekonomicheskom-diskurse>.
14. Максименко И. И. Управление интеллектуальным потенциалом региона : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05. Пермь, 2010. 16 с.

15. Веретенникова О. В. Методика оцінки інтелектуального потенціалу регіону / О. В. Веретенникова, Н. В. Крикун. *Інноваційна економіка*. 2012. №7. С. 131-140.
16. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність: креативи метафізичного пошуку: монографія / В. Базилевич, В. Ільїн. Київ : Знання, 2008. 687 с.
17. Васильців Т. Г. Формування інституційного середовища як передумова зниження рівня трансакційних витрат підприємництва в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. Вип. 1. С. 117-121.
18. Глізнуца І. О. Визначення складових та оцінка інноваційного потенціалу регіону. *Технологический аудит и резервы производства*. 2016. № 3/5 (29). С. 11-14.
19. Функції управління. Управління процесом прийняття рішень. URL : http://intranet.tdmu.edu.ua/data/kafedra/internal/pharma_3/lectures_stud/%D0.
20. Гунько В. І. Вплив чинників зовнішнього середовища на формування інтелектуального потенціалу як чинника людського розвитку явищ. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. № 8 (110). С. 224-228.
21. Петренко В. П. Управління процесами інтелектокористування в соціально-економічних системах : наук. моногр. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2006. 352 с.
22. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : постанова Кабінету Міністрів України від 06 серп. 2014 р. № 385. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>.
23. Небава М. І. Управління регіональним розвитком : електрон. навч. посіб. / М. І. Небава, Л. М. Ткачук. URL : https://web.posibnyku.vntu.edu.ua/fmib/25nebava_upravlinnya_regionalnym_rozvytkom/01.html.
24. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів : проект. URL : <http://www.kno.rada.gov.ua/331>.
25. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року : (Проект-2017). URL : https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf.
26. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів : нац. доп. / за ред. Е. М. Лібанової, М. А. Хвесика. Київ : ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. 776 с.
27. Обитель Зе! 11 фактів про новий парламент. *Українська правда*. 2019. 23 лип. URL : <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/07/23/7221624>.
28. Мусаєва С., Романюк Р. Зеленський на порозі кризи влади / *Українська правда*. URL : <https://www.pravda.com.ua/articles/2020/03/3/7242294>.
29. Балдич Н., Гнидюк Н., Трутковськи Ц. Дослідження навчальних потреб представників органів місцевого самоврядування України : аналіт. звіт. 2019. Квітень. URL : http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/TNA_Ukraine-2018-2019-Final-Report_ukr_F.pdf.
30. Децентралізація зайнятості. Яких фахівців потребують громади, чи є вони на ринку праці та як поєднати попит і пропозицію? URL :

<https://www.ukrinform.ua/rubric-preshall/2542639-decentralizacia-zajnatosti-akih-fahivcivpotrebuut-gromadi.html>.

31. Липовська К. О. Інтелектуальний потенціал міських громад як чинник підвищення їх конкурентоспроможності. *Аспекти публічного управління* = Public Administration Aspects. 2017. Т. 5, № 12. С. 59-66. URL : <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/385/378>.

32. Gulamov S. S. Role of intellectual potential in innovative development of economy of Uzbekistan. *Стратегія дійсвий Республіки Узбекистан: макроекономічна стабільність, інвестиційна активність і перспективи інноваційного розвитку*. URL : www.wc.tseu.uz.

33. Спеціалізовані вчені ради / ДРІДУ НАДУ : офіційний сайт. URL : <http://www.dridu.dp.ua/nauka>.

34. Інноваційна діяльність / Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

35. Ткаченко В. А. Інтелектуальний потенціал в основі розвитку виробничих сил і виробничих відносин : монографія. Дніпропетровськ : Моноліт, 2008. 274 с.

36. Ткаченко В. А. Концептуально-аналітична система компетенцій формування інновацій зростання інтелектуального потенціалу. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. 2012. № 1 (5), Т. 1. С. 404-428.

37. Діяльність громадських об'єднань в Україні. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

38. Ресурсний центр «Гурт». URL : <https://gurt.org.ua/news/popular/?page=266&order=comments>.

39. Громадянська освіта в Україні (ВУМ-онлайн). URL : https://vumononline.ua/?utm_source=sendpulse&utm_medium=email&utm_campaign=Digest_02042020&spush=bG5hODU3NzVAZ21haWwuY29t.

40. Асоціація міст України. URL : <https://www.auc.org.ua>.

41. Асоціація органів місцевого самоврядування. URL : [https://oblrada.dp.gov.ua/region/asoc%D1%9B%D0%BD%D1%9B%D0%BA%D1%9B%D0%BB%D1%9B%D0%BC%D1%9B%D0%BD%D1%9B%D0%BE%D1%9B%D0%BF%D1%9B%D0%CA%D1%9B%D0%CB%D1%9B%D0%CC%D1%9B%D0%CD%D1%9B%D0%CE%D1%9B%D0%CF%D1%9B%D0%DA%D1%9B%D0%DB%D1%9B%D0%DC%D1%9B%D0%DD%D1%9B%D0%DE%D1%9B%D0%DF](https://oblrada.dp.gov.ua/region/asoc%20%D1%9B%D0%BD%D1%9B%D0%BA%D1%9B%D0%BB%D1%9B%D0%BC%D1%9B%D0%BD%D1%9B%D0%BE%D1%9B%D0%BF%D1%9B%D0%CA%D1%9B%D0%CB%D1%9B%D0%CC%D1%9B%D0%CD%D1%9B%D0%CE%D1%9B%D0%CF%D1%9B%D0%DA%D1%9B%D0%DB%D1%9B%D0%DC%D1%9B%D0%DD%D1%9B%D0%DE%D1%9B%D0%DF%D1%9B%D0%EA%D1%9B%D0%EB%D1%9B%D0%EC%D1%9B%D0%ED%D1%9B%D0%EE%D1%9B%D0%EF%D1%9B%D0%FA%D1%9B%D0%FB%D1%9B%D0%FC%D1%9B%D0%FD%D1%9B%D0%FE%D1%9B%D0%FF%D1%9B%D0%0A%D1%9B%D0%0B%D1%9B%D0%0C%D1%9B%D0%0D%D1%9B%D0%0E%D1%9B%D0%0F%D1%9B%D0%1A%D1%9B%D0%1B%D1%9B%D0%1C%D1%9B%D0%1D%D1%9B%D0%1E%D1%9B%D0%1F%D1%9B%D0%2A%D1%9B%D0%2B%D1%9B%D0%2C%D1%9B%D0%2D%D1%9B%D0%2E%D1%9B%D0%2F%D1%9B%D0%3A%D1%9B%D0%3B%D1%9B%D0%3C%D1%9B%D0%3D%D1%9B%D0%3E%D1%9B%D0%3F%D1%9B%D0%4A%D1%9B%D0%4B%D1%9B%D0%4C%D1%9B%D0%4D%D1%9B%D0%4E%D1%9B%D0%4F%D1%9B%D0%5A%D1%9B%D0%5B%D1%9B%D0%5C%D1%9B%D0%5D%D1%9B%D0%5E%D1%9B%D0%5F%D1%9B%D0%6A%D1%9B%D0%6B%D1%9B%D0%6C%D1%9B%D0%6D%D1%9B%D0%6E%D1%9B%D0%6F%D1%9B%D0%7A%D1%9B%D0%7B%D1%9B%D0%7C%D1%9B%D0%7D%D1%9B%D0%7E%D1%9B%D0%7F%D1%9B%D0%8A%D1%9B%D0%8B%D1%9B%D0%8C%D1%9B%D0%8D%D1%9B%D0%8E%D1%9B%D0%8F%D1%9B%D0%9A%D1%9B%D0%9B%D1%9B%D0%9C%D1%9B%D0%9D%D1%9B%D0%9E%D1%9B%D0%9F%D1%9B%D0%A0%D1%9B%D0%A1%D1%9B%D0%A2%D1%9B%D0%A3%D1%9B%D0%A4%D1%9B%D0%A5%D1%9B%D0%A6%D1%9B%D0%A7%D1%9B%D0%A8%D1%9B%D0%A9%D1%9B%D0%AA%D1%9B%D0%AB%D1%9B%D0%AC%D1%9B%D0%AD%D1%9B%D0%AE%D1%9B%D0%AF%D1%9B%D0%B0%D1%9B%D0%B1%D1%9B%D0%B2%D1%9B%D0%B3%D1%9B%D0%B4%D1%9B%D0%B5%D1%9B%D0%B6%D1%9B%D0%B7%D1%9B%D0%B8%D1%9B%D0%B9%D1%9B%D0%BA%D1%9B%D0%BB%D1%9B%D0%BC%D1%9B%D0%BD%D1%9B%D0%BE%D1%9B%D0%BF%D1%9B%D0%C0%D1%9B%D0%C1%D1%9B%D0%C2%D1%9B%D0%C3%D1%9B%D0%C4%D1%9B%D0%C5%D1%9B%D0%C6%D1%9B%D0%C7%D1%9B%D0%C8%D1%9B%D0%C9%D1%9B%D0%CA%D1%9B%D0%CB%D1%9B%D0%CC%D1%9B%D0%CD%D1%9B%D0%CE%D1%9B%D0%CF%D1%9B%D0%DA%D1%9B%D0%DB%D1%9B%D0%DC%D1%9B%D0%DD%D1%9B%D0%DE%D1%9B%D0%DF%D1%9B%D0%E0%D1%9B%D0%E1%D1%9B%D0%E2%D1%9B%D0%E3%D1%9B%D0%E4%D1%9B%D0%E5%D1%9B%D0%E6%D1%9B%D0%E7%D1%9B%D0%E8%D1%9B%D0%E9%D1%9B%D0%EA%D1%9B%D0%EB%D1%9B%D0%EC%D1%9B%D0%ED%D1%9B%D0%EE%D1%9B%D0%EF%D1%9B%D0%F0%D1%9B%D0%F1%D1%9B%D0%F2%D1%9B%D0%F3%D1%9B%D0%F4%D1%9B%D0%F5%D1%9B%D0%F6%D1%9B%D0%F7%D1%9B%D0%F8%D1%9B%D0%F9%D1%9B%D0%FA%D1%9B%D0%FB%D1%9B%D0%FC%D1%9B%D0%FD%D1%9B%D0%FE%D1%9B%D0%FF).

42. Про обласний конкурс проектів і програм розвитку місцевого самоврядування : розпорядження голови Дніпропетровської обласної ради від 07 лют. 2017 р. № 25-р. URL : <https://oblrada.dp.gov.ua/documents/rozp-general>.

43. Оцінка громадянами діяльності влади, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян (лютий 2020 р.). URL : <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-diialnosti-vlady-riven-doviry-do-sotsialnykh-instytutiv-ta-politykiv-elektoralni-oriiientatsii-gromadian-liutyi-2020r>

44. Ревак І. О. Інтелектуальний потенціал – основа інноваційного розвитку бізнесу. Роль вищої освіти у формуванні інтелектуального потенціалу. *Рушійні сили розвитку бізнесу в умовах ринкової взаємодії : кол. моногр. / під ред. Г. Г. Савіної*. Херсон : Вид-во «ПП Вишемирський В.С.», 2014. С. 125- 167.

45. Андрощук Г. О. Національні інноваційні системи: еволюція, детермінанти результативності : монографія / Г. О. Андрощук, С. А. Давимука, Л. І. Федулова. Київ : Парлам. вид-во, 2015. 512 с.
46. Другов О. О. Інвестиційне забезпечення інтелектуалізації економіки України : монографія / Ун-т банків. справи НБУ ; НАН України ; ІРД. Київ : УБС НБУ, 2010. 284 с.
47. Квітка С. А. Державне управління формуванням партнерських відносин між владою та бізнесом в умовах соціальних перетворень : монографія. Дніпро : Грані, 2017. 268 с.
48. Ревак І. О. Інтелектуальний потенціал у процесах структурної трансформації економіки України. *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*. 2013. № 6 (25). С. 106-110.
49. Гребя Р. В. Удосконалення механізму оцінювання якості соціальних послуг у сфері освіти: методологічний підхід. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2016. № 2 (16). URL : [http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2016-02\(16\)/10.pdf](http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2016-02(16)/10.pdf).
50. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 16 верес. 2014 р. № 1678-VII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
51. Іщенко Н. Євроінтеграція без членства. Чому Україні не треба впадати у відчай? URL : <https://glavcom.ua/publications/jevrointegraciya-bez-chlenstva-chomu-ukrajini-ne-treba-vpadati-u-vidchay-499213.html>.
52. Стратегія «Європа-2020»: у центрі – людина. URL : <http://dialog.lviv.ua/strategiya-yeuropa-2020-u-tsentri-lyudina>.
53. EUROPE – 2020. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. URL : <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>.
54. Towards a sustainable Europe by 2030 / European Commission. URL : https://ec.europa.eu/info/publications/towards-sustainable-europe-2030_en.
55. Гребя Р. В. Фінансовий механізм функціонування системи надання соціальних послуг населенню. *Становлення публічного адміністрування в Україні* : матеріали VIII Всеукр. міжвуз. конфер. студентів та молодих учених, Дніпропетровськ, 21 квіт. 2017 р. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2017. С. 164-166. URL : http://www.dbuara.dp.ua/konf/konf_dridu/2017_04_21_fsdu_stud.pdf.
56. Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики) : монографія. Львів : Вид. центр Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2002. 396 с.
57. Щодо фінансування науки в Україні. *Вісник НАН України*. 2012. № 5. С. 43-45.
58. Петренко В. П. До ідентифікації основних проблем інтелектуалізації та інтелектуально-інноваційного розвитку українського суспільства. URL : <http://gisap.eu/ru/node/1131>.

59. Вовканич С. Й. Духовно-інтелектуальний потенціал України та її національна ідея. Львів : Вид-во ЛБА, 2001. 540 с.
60. Келле В. Ж. Духовность и интеллектуальный потенциал. URL : http://anthropology.ru/ru/texts/kelle/kagan_03.html.
61. Мотивація персоналу (2002). URL: <https://library.if.ua/book/116/7758.html>.
62. Журавлев В. А. Интеллектуальный потенциал креативного общества – элементы и характеристика. *Креативная экономика*. 2009. № 8 (32). С. 3-14.
63. Андрос Є. І. Інтелект у структурі людського буття : монографія. Київ : Стилос, 2010. 358 с.
64. Бобровська О. Ю. Корпоративне управління в місцевому самоврядуванні : монографія. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2008. 284 с.
65. Концептуальні засади підвищення соціальної відповідальності органів місцевої влади. *Соціальна відповідальність влади, бізнесу, громадян* : монографія : у 2 т. / В. Я. Швець, О. Ю. Бобровська ; за заг. ред. Г. Г. Півняка ; М-во освіти і науки України ; Нац. гірн. ун-т. Дніпропетровськ : НГУ, 2014. Т. 2. С. 329-339.
66. Каленюк І. С. Розвиток вищої освіти та економіка знань : монографія / І. С. Каленюк, О. В. Куклін. Київ : Знання, 2012. 343 с.
67. Щодо державної підтримки науки та утворення єдиного органу управління наукою та інноваціями. URL : <http://mon.gov.ua/ua/pr-viddil/2866/1405005330>.
68. Ясна І. Soft skills: універсальні навички європейського рівня. URL : <https://studway.com.ua/soft-skills>.
69. Десять (10) ключевых навыков до 2020-го. URL : https://www.eduget.com/news/10_klyuchevykh_navykov_do_2020-go-909.
70. Бенчмаркінг як інструмент підвищення конкурентоспроможності компанії. URL : <http://www.management.com.ua/ct/ct003.html>.
71. Перерва П. Г. Бенчмаркінг як метод оцінювання інтелектуального потенціалу регіонів / П. Г. Перерва, М. Ю. Глізнуца. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2015. № 4. С. 11-19.
72. Чумаченко Г. В. Методи оцінки інтелектуального потенціалу в умовах трансформаційної економіки. URL : <https://www.hozpravo.snu.edu.ua/chumachenko.doc>.
73. Краутсорсинг: использование ресурсов толпы. URL : <https://habr.com/ru/hub/crowdsourcing>.
74. Аглямова Г. Р. Интеллектуальный потенциал молодого города и факторы его развития : (На материалах г. Набережные Челны). М. : Вуз и шк. : Тип. Чуваш. ун-та, 2003. 383 с.
75. Ревак І. О. Інтелектуальний потенціал у системі економічної безпеки України: проблеми теорії та практики : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2015. 416 с.

76. Квітка С. Інноваційні механізми в публічному управлінні: форсайт. *Аспекти публічного управління*. 2019. Т. 7, № 4. С. 5-16. URL : <https://doi.org/10.15421/151918>.
77. Портер М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / пер. с англ. И. Минервина. М. : «Альпина Паблишер», 2011. 454 с.
78. Кравченко Т. Доцільність використання методів передбачення при розробці Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільського господарства на 2015-2020 роки. *Аспекти державного управління*. 2015. № 3 (4). С. 121-128. URL : <https://doi.org/10.15421/151541>.
79. Радіонова І. Ф. Інтелектуальний капітал та інтелектуальний потенціал економіки: розмежування понять і явищ / І. Ф. Радіонова, В. І. Усик. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 10. С. 56-66.
80. Липовская Е. А. Возможности развития интеллектуального потенциала украинского общества в контексте Соглашения об ассоциации между Украиной и Европейским союзом / Е. А. Липовская, Н. А. Липовская. *Association agreement: from partnership to cooperation : collective monograph / ed. by M. Dei, O. Rudenko*. Hamilton, Ontario : Accent Graphics Communications & Publishing, 2018. P. 28-30.
81. Сахарова К. О. Методичні підходи до оцінки інтелектуального потенціалу територіальної громади. *Державне управління та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. / редкол. : С. М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019. Вип. 1 (40). С. 150-157.
82. Сахарова К. Управління розвитком інтелектуального потенціалу територіальних громад. *Державне управління та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. / редкол. : С. М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. Вип. 4. С. 166-173.
83. Сахарова К. О. Інтелектуальна спроможність депутатів місцевих рад як складова їх інтегральної компетентності / К. О. Сахарова, В. І. Незяць. *Legea și viața*. 2019. № 10/2, Октябрь. С. 138-141. URL : <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2019/10-2/34.pdf>.
84. Липовська К. О. Інтелектуальний потенціал територіальних громад як чинник регіонального розвитку. *Публічне управління у забезпеченні сталого розвитку країни* : зб. тез наук.-практ. конф. за міжнар. участю (в межах III науково-освітньої виставки «Публічне управління XXI»), Харків, 24 листоп. 2016 р. Харків : Магістр, 2016. URL : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2016-5/doc/3/42.pdf>.
85. Липовська К. О. Інтелектуальний потенціал як чинник розвитку територій. *Сталий розвиток територій: проблеми та шляхи вирішення* : матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. (20 жовт. 2017 р. м. Дніпро) / за заг.ред. О. Ю. Бобровської. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. С. 207-211.
86. Липовська К. О. Інтелектуальні ресурси як джерело розвитку територій. *Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком* : матеріали XI регіон. наук.-практ. конф. за міжнар. участю / за заг. ред. О. Б. Кіреєвої, (м. Дніпро, 1 груд. 2017 р.). Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. С. 683-684.

87. Липовська К. О. Інтелектуальні ресурси як джерело розвитку території. *Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком* : матеріали XI регіон. наук.-практ. конф. за міжнар. участю / за заг. ред. О. Б. Кіреєвої, (м. Дніпро, 1 груд. 2017 р.). Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. С. 683-684.

88. Липовська К. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом як чинник розвитку інтелектуального потенціалу українського суспільства. *Актуальні проблеми європейської інтеграції та євроатлантичного співробітництва України* : матеріали 15-ї регіон. наук.-практ. конф., Дніпро, 17 трав. 2018 р. / за заг. ред. Л. Л. Прокопенка. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. С. 92-93.

89. Сахарова К. О. Інтелектуальний потенціал у контексті сталого розвитку. *Сталий розвиток територій: проблеми та шляхи вирішення* : матеріали IX міжнар. наук.-практ. конф. (20 жовт. 2018 р., м. Дніпро) / за заг. ред. О. Ю. Бобровської. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. С. 118-120.

90. Сахарова К. О. Соціальний інтелект як ресурс сталого розвитку. *Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком* : матеріали XII регіон. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (м. Дніпро, 30 листоп. 2018 р.) / за заг. ред. О. Б. Кіреєвої. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. С. 93-95.

91. Сахарова К. Розвиток інтелектуального ресурсу місцевого самоврядування в Україні. *Теорія та практика публічної служби* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 груд. 2018 р.) / за заг. ред. С. М. Серьогіна. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. С. 73-77.

92. Сахарова К. О. Відтворення інтелектуального потенціалу громади. *Становлення публічного адміністрування в Україні* : матеріали IX Всеукр. міжвуз. конф. студентів та молодих учених (м. Дніпро, 10 трав. 2019 р.). Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019. С. 292-295.

93. Сахарова К. О. Вплив Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом на розвиток інтелектуального потенціалу українського суспільства. *Актуальні проблеми європейської інтеграції та євроатлантичного співробітництва України* : матеріали 16-ї регіон. наук.-практ. конф. (16 трав. 2019 р., м. Дніпро). Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019. С. 131-133.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абаев А. Л. Организационно-экономический механизм формирования научно-инновационной политики на региональном уровне : автореф. дис. ... д-ра экон. наук : 08.00.05. М., 2008. 52 с.
2. Аглямова Г. Р. Интеллектуальный потенциал молодого города и факторы его развития : (На материалах г. Набережные Челны). М. : Вуз и шк. : Тип. Чуваш. ун-та, 2003. 383 с.
3. Академічний бізнес-інкубатор: організаційно-методичне забезпечення впровадження інновацій : практ. посіб. / С. М. Серьогін, Є. І. Бородін, М. Фітерніцька-Горзько [та ін.] ; за заг. і наук. ред. С. М. Серьогіна. Дніпропетровськ : Принта, 2013. 120 с.
4. Академічний словник. URL : <http://sum.in.ua>.
5. Актуальные проблемы социологии управления : материалы «круглого стола» кафедры социологии Российской академии государственной службы при Президенте Российской Федерации, 20 февраля 1997 г. *СОЦИС*. 1998. № 2. 99 с.
6. Акулов М. Г. Економіка праці та соціально-трудова відносини : навч. посіб. / М. Г. Акулов, А. В. Драбаніч, Т. В. Євась. Київ : Центр учбов. літ., 2012. 328 с.
7. Алаев Е. Б. Социально-экономическая география: понятийно-терминологический словарь. М. : Мысль, 1983. 350 с.
8. Александрова Е. Н. Методические подходы к оценке эффективности функционирования инновационной сферы на макроуровне / Е. Н. Александрова, О. А. Салмина. *Фундаментальные исследования*. 2008. № 6. С. 120-123.
9. Андрос Є. І. Інтелект у структурі людського буття : монографія. Київ : Стилос, 2010. 358 с.
10. Андросук Г. О. Національні інноваційні системи: еволюція, детермінанти результативності : монографія / Г. О. Андросук, С. А. Давимука, Л. І. Федулова. Київ : Парлам. вид-во, 2015. 512 с.
11. Анохин П. К. Принципиальные вопросы общей теории функциональных систем. М. : Наука, 1971. 386 с.
12. Антонюк Д. А. Оптимізація параметрів інституціональної інфраструктури підприємництва регіону на основі системно-динамічного моделювання. *Екологічний вектор модернізації економіки та освіти – європейський контент сталого розвитку регіонів* : монографія / за заг. ред. Н. Г. Метеленко. Тернопіль : ФОП Паляниця В.А., 2016. С. 72-84.
13. Антошкина Л. И., Висящев В. А. Интеллектуальный потенциал и прогресс : монография. Донецк ; Бердянск : Норд-Пресс, 2010. 564 с.

14. Аристотель. Сочинения : в 4-х т. / ред. И. Д. Рожанский. Том 1. 383 с. URL : <http://www.philosophy.ru/library/sobranie-sochineniy-v-4-tomakh-tom-1>.
15. Асоціація міст України. URL : <https://www.auc.org.ua>.
16. Асоціація органів місцевого самоврядування. URL : <https://oblrada.dp.gov.ua/region/asoc%d1%96ac%d1%96ja-organ%d1%96v-m%d1%96scevogo-samovrjaduvannja>.
17. Ахтямов М. К. Обоснование критерия эффективности использования интеллектуальных ресурсов / М. К. Ахтямов, Н. А. Кузнецова, Л. В. Саакова. *Креативная экономика*. 2011. Том 5, № 5. С. 17-25.
18. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність: креативи метафізичного пошуку : монографія / В. Базилевич, В. Ільїн. Київ : Знання, 2008. 687 с.
19. Балдич Н., Гнидюк Н., Трутковські Ц. Дослідження навчальних потреб представників органів місцевого самоврядування України : аналіт. звіт. 2019. Квітень. URL : http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/TNA_Ukraine-2018-2019-Final-Report_ukr_F.pdf.
20. Баштанник В. Адміністративно-правові особливості функціонування механізму державного управління сталим розвитком регіонів / В. Баштанник, Ф. Рагімов. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Т. 2, № 6. С. 243-247.
21. Баштанник В. Удосконалення системи регіонального управління в контексті реалізації концепції сталого розвитку «Україна-2020» / В. Баштанник, Ф. Рагімов. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Сер. «Управління»* : зб. наук. пр. 2016. № 1. С. 126-135.
22. Баштанник В. В. Адміністративно-правові засади функціонування механізмів управління сталим розвитком регіонів: досвід України та Республіки Польща / В. Баштанник, Ф. Рагімов. *European vector of contemporary jurisprudence: the experience of Ukraine and Republic of Poland* : Collective monograph. Sandomierz : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2018. Vol. 2. P. 235-256.
23. Беккер Г. Человеческий капитал (главы из книги). Воздействие на заработки инвестиций в человеческий капитал. *США: экономика, политика, идеология*. 1993. № 11-12. С. 109-119.
24. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. М. : Academia, 1999. 944 с.
25. Бенчмаркінг як інструмент підвищення конкурентоспроможності компанії. URL : <http://www.management.com.ua/ct/ct003.html>.

26. Бобровська О. Ю. Застосування корпоративного способу господарювання в територіальних громадах : навч. посіб. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2014. 236 с.

27. Бобровська О. Ю. Інтелектуальні ресурси регіонів і їх використання в умовах децентралізації влади в Україні. *Сталий розвиток територій: проблеми та шляхи вирішення* : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф., Дніпропетровськ, 9 жовт. 2015 р. / за заг. ред. О. Ю. Бобровської. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2015. С. 15-18.

28. Бобровська О. Ю. Інтелектуальні ресурси розвитку територій / О. Ю. Бобровська, К. О. Липовська // Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / редкол. : С. М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2017. – Вип. 3(34). – С. 135 – 142.

29. Бобровська О. Ю. Корпоративне управління в місцевому самоврядуванні : монографія. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2008. 284 с.

30. Бобровська О. Ю. Корпоративне управління соціальним розвитком територіальних громад : монографія / О. Ю. Бобровська, І. В. Шумік. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2014. 232 с.

31. Бобровська О. Ю. Методичні засади корпоративного управління соціальною сферою : навч. посіб. Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2010. 262 с.

32. Бобровська О. Ю. Політика комплексного економічного розвитку регіону: механізми формування і реалізації : монографія / О. Ю. Бобровська, С. В. Корнієвський. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 240 с.

33. Бобровська О. Ю. Формування моделей корпоративного управління в муніципальному менеджменті : навч. посіб. Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2010. 313 с.

34. Бобровський О. І. Запровадження управлінських смарт-технологій – як шлях підвищення ефективності публічного управління. *Evropský politický a právní diskurz*. 2020. Vol. 7, № 2. Р. 226-233.

35. Бурик З. М. Державне регулювання сталого розвитку України: теорія та практика : монографія. URL : <http://scholar.google.com/scholar?cluster=791846333021156505&hl=en&oi=scholar>.

36. Бурик З. Особливості забезпечення сталого розвитку в країнах ЄС (досвід для України). URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/tppd_2017_20_6.pdf.

37. Бурик З. М. Проблеми та потенціал розвитку об'єднаних територіальних громад у контексті досягнення цілей сталого розвитку. URL : http://www.lvivacademy.com/vidavniststvo_1/conferencii/Konf_2019_1.pdf#page=164.

38. Бурик З. М. Формування державної політики сталого розвитку: регіональний аспект. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2016. № 2. С. 75-78.

39. Бурик З. М. Формування концепції сталого розвитку регіону. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2014. № 1. URL : http://el-zbirn-du.at.ua/2014_1/22.pdf.

40. Бэкон Ф. Сочинения : в 2 т. / АН СССР, Ин-т философии ; сост. и общ. ред. А. Л. Субботина. М. : Мысль, 1971.
41. Васильців Т. Г. Формування інституційного середовища як передумова зниження рівня трансакційних витрат підприємництва в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. Вип. 1. С. 117-121.
42. Вебер М. Наука как призвание и профессия. *Вебер М. Избранные произведения*. М., 1990. С 46 – 58.
43. Веретенникова О. В. Методика оцінки інтелектуального потенціалу регіону / О. В. Веретенникова, Н. В. Крикун. *Інноваційна економіка*. 2012. № 7. С. 131-140.
44. Вища освіта в Україні / Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
45. Вовканич С. Й. Духовно-інтелектуальний потенціал України та її національна ідея. Львів : Вид-во ЛБА, 2001. 540 с.
46. Волынский А. И. Институциональный дизайн и теория реформ в российском экономическом дискурсе. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/institutsionalnyy-dizayn-i-teoriya-reform-v-rossiyskom-ekonomicheskom-diskurse>.
47. Воронин Ю. М. Воспроизводство интеллектуального потенциала страны. URL : <http://www.mediatext.ru/docs/17488?paae=14>.
48. Гапоненко А. Контуры наукоёмкой экономики. *Экономист*. 2005. № 10. С. 56-66.
49. Гапоненко А. Л. Стратегия социально-экономического развития: страна, регион, город. М. : Изд-во РАГС. 2001. 224 с.
50. Геєць В. Характер перехідних процесів до економіки знань. *Економіка України*. 2004. № 5. С. 4-13.
51. Геєць В. М. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України : монографія : в 3 т. / за ред. В. М. Гейця, В. П. Семиноженка, Б. Є. Кваснюка. Київ : Фенікс, 2007. Т. 1 : Економіка знань – модернізаційний проект України. 544 с.
52. Глізнуца І. О. Визначення складових та оцінка інноваційного потенціалу регіону. *Технологический аудит и резервы производства*. 2016. № 3/5 (29). С. 11-14.
53. Гоббс Т. Сочинения : в 2 т. / пер. с лат. и англ. Н. Федорова, А. Гутермана. М. : Мысль, 1991. 736 с.
54. Головчанская Е. Э. Основные смысловые аспекты понятия «интеллектуальные ресурсы». URL : <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/92009/1/Основные%20смысловые%20аспекты%20понятия%20интеллектуальные%20ресурсы.pdf>.

55. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
56. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 6 листоп. 1991 р. № 1798-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.
57. Гостева О. В. Интеллектуальные ресурсы как основа интеллектуального капитала организации / О. В. Гостева, Е. И. Акентьева. *Экономические науки*. 2015. № 6 (37), ч. 3. С. 34-35.
58. Гребя Р. В. Удосконалення механізму оцінювання якості соціальних послуг у сфері освіти: методологічний підхід. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2016. № 2 (16). URL : [http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2016-02\(16\)/10.pdf](http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2016-02(16)/10.pdf).
59. Гребя Р. В. Фінансовий механізм функціонування системи надання соціальних послуг населенню. *Становлення публічного адміністрування в Україні* : матеріали VIII Всеукр. міжвуз. конфер. студентів та молодих учених, Дніпропетровськ, 21 квіт. 2017 р. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2017. С. 164-166. URL : http://www.dbuara.dp.ua/konf/konf_dridu/2017_04_21_fsdu_stud.pdf.
60. Громадянська освіта в Україні (ВУМ-онлайн). URL : https://vumononline.ua/?utm_source=sendpulse&utm_medium=email&utm_campaign=Digest_02042020&spush=bG5hODU3NzVAZ21haWwuY29t.
61. Гулько В. І. Вплив чинників зовнішнього середовища на формування інтелектуального потенціалу як чинника людського розвитку явищ. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. № 8 (110). С. 224-228.
62. Гулько В. І. Інтелектуальний потенціал регіону: сутність, структура, проблеми формування та використання. *Вісник Черкаського університету. Серія : Економічні науки*. 2009. № 153. С. 95-100.
63. Данилишин Б. Відтворення інтелектуального потенціалу у контексті розвитку знанневої економіки / Б. Данилишин, В. Куценко. *Вісник НАН України*. 2004. № 7. С. 15-24.
64. Декарт Р. Избранные произведения : пер. с фр. и латин. / АН СССР, Ин-т философии ; ред. и вступ. ст. В. В. Соколова. М. : Политиздат, 1950. 710 с.
65. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI ст.) : затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 03 листоп. 1993 р. № 896. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>.
66. Державна економічна політика регіонального розвитку : монографія / М. А. Латинін, С. В. Майстро, Н. В. Статівка [та ін.] ; за заг. ред. М. А. Латиніна. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2017. 329 с.
67. Державна політика сталого регіонального розвитку : наук. розроб. / Т. О. Савостенко, В. І. Попруга, І. Е. Польська [та ін.] ; за заг. ред. Т. О. Савостенко. Київ : НАДУ, 2008. 40 с.

68. Державне регулювання інноваційного розвитку економіки України: стратегічні пріоритети : монографія / М. А. Латинін, С. В. Майстро, В. Ю. Бабаєв [та ін.] ; за заг. ред. М. А. Латиніна. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2014. 320 с.
69. Державне та регіональне управління : навч. посіб. / О. Ю. Бобровська, Т. О. Савостенко, О. Ю. Матвеева, В. К. Лебедева ; під. ред. О. Ю. Бобровської, Т. О. Савостенко. 2-ге вид., допов. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. 202 с.
70. Державне управління в соціально-гуманітарній сфері: теорія та практика : навч. посіб. / І. І. Хожило, О. Ю. Бобровська, Б. П. Колесніков [та ін.]. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2011. 211 с.
71. Десять (10) ключевых навыков до 2020-го. URL : https://www.eduget.com/news/10_klyuchevyx_navykov_do_2020-go-909.
72. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу : аналіт. доп. / Я. А. Жаліло, О. В. Шевченко, В. В. Романова [та ін.] ; Нац. ін-т стратег. дослідж. Київ, 2019. 115 с.
73. Децентралізація зайнятості. Яких фахівців потребують громади, чи є вони на ринку праці та як поєднати попит і пропозицію? URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2542639-decentralizacia-zajnatosti-akih-fahivcivpotrebuut-gromadi.html>.
74. Децентралізація освіти – один з реальних кроків до розвитку територій : інтерв'ю із Головою Асоціації об'єднаних територіальних громад О. Корінним. URL : <http://www.kirovograd.net/articles/%D0%B4%D0%B5%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BB%>.
75. Децентралізація. URL : <http://www.minregion.gov.ua/decentralization/presentation>.
76. Деякі питання надання освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам : постанова Кабінету Міністрів України від 14 січ. 2015 р. № 6. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/6-2015-%D0%BF>.
77. Дибя Л. М. Сутність понять інтелектуальний потенціал та інтелектуальний капітал як економічних категорій. *Економічний вісник університету*. 2011. Вип. 17. URL : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_1/Dyba.pdf.
78. Дикань О. В. Концепція формування інтелектуального потенціалу регіону для активізації інноваційного розвитку промислових підприємств. *Науковий огляд*. 2015. Том 11, № 21. – URL : <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/647>.
79. Діяльність громадських об'єднань в Україні. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
80. Доклад о человеческом развитии 2016: человеческое развитие для всех и каждого / ПРООН ; The United Nations Development Programme. URL : http://hdr.undp.org/sites/default/files/HDR2016_RU_Overview_Web.pdf.

81. Докторович А. Б. Методология анализа развития интеллектуального потенциала. *Труд и социальные отношения*. 2012. № 1. С. 3-11.
82. Драчук Ю. З. Интеллектуальний потенціал в Україні: проблеми та напрями розвитку / Ю. З. Драчук, Н. В. Трушкіна. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 3 (45). С. 207-212.
83. Другов О. О. Інвестиційне забезпечення інтелектуалізації економіки України : монографія / Ун-т банків. справи НБУ ; НАН України ; ІРД. Київ : УБС НБУ, 2010. 284 с.
84. Європейська Хартія місцевого самоврядування від 15 жовт. 1985 р. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
85. Журавлев В. А. Интеллектуальный потенциал креативного общества – элементы и характеристика. *Креативная экономика*. 2009. № 8 (32). С. 3-14.
86. Зинов В. Инновационное развитие экономики и управление им. *Общество и экономика*. 2006. № 6. С. 43-103.
87. Зорин В. И. Евразийская мудрость от А до Я : философский толковый словарь. Алматы : Создик-Словарь, 2002. 407 с.
88. Иванова Н. Инновационная сфера: контуры будущего. *МЭиМО*. 2000. № 8. С. 54-60.
89. Инновационный менеджмент / О. Н. Дунаев, И. В. Ершова, А. В. Ершов, М. А. Прилуцкая ; под ред. О. Н. Дунаева. Екатеринбург : Изд-во ИПК УГТУ, 1999. 314 с.
90. Интеллектуальный потенциал XXI века: ступени познания : материалы V Регион. студенч. науч.-практ. конф. (23 апр. 2014 г.). Казань : КНИТУ, 2014. 410 с.
91. Информационное общество: Информационные войны. Информационное управление. Информационная безопасность / под ред. М. А. Вуса. СПб. : Изд-во СПб Ун-та, 1999. 154 с.
92. Ініціалізація. URL : <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>.
93. Інноваційна діяльність / Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
94. Інноваційна діяльність промислових підприємств. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
95. Інтелектуалізація діяльності підприємства – умова сталого економічного розвитку / З. М. Бурик, Н. М. Андрєєва, Б. М. Данилишина, Л. А. Квятковська. *Стійкий розвиток національної економіки: актуальні проблеми та механізми забезпечення* : матеріали II міжнар. конф. URL : http://elibrary.donnue.edu.ua/632/1/2%20Kolodyazna_conf_2018.pdf#page=187

96. Інтелектуально-інноваційний розвиток регіону в контексті євроінтеграції / НАН України, Інститут регіональних досліджень ; наук. ред. Л. К. Семів. Львів, 2009. 483 с.
97. Інноваційні підходи до забезпечення конкурентоспроможності регіонів в контексті активізації економічного розвитку : монографія / О. Ю. Бобровська, С. М. Серьогін, Т. О. Савостенко [та ін.] ; за заг. ред. О. Ю. Бобровської, Т. О. Савостенко. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2013. 196 с. URL : http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/monografii/Monografiya_erep.pdf.
98. Іщенко Н. Євроінтеграція без членства. Чому Україні не треба впадати у відчай? URL : <https://glavcom.ua/publications/jevointegraciya-bez-chlenstva-chomu-ukrajini-ne-treba-vpadati-u-vidchay-499213.html>.
99. Каган М. С. Человеческая деятельность (Опыт системного анализа). М. : Наука, 1974. 232 с.
100. Каленюк І. С. Розвиток вищої освіти та економіка знань : монографія / І. С. Каленюк, О. В. Куклін. Київ : Знання, 2012. 343 с.
101. Канигін Ю. Інтелект народу. *Вісник Академії наук України*. 1993. № 7. С. 37-47.
102. Кант И. Критика чистого разума. М., 1994. 574 с.
103. Каныгин Ю. М. Загадки интеллектуального бытия. М. : Педагогика, 1977. 460 с.
104. Каныгин Ю. М. Научно-технический потенциал (Проблемы накопления и использования). Новосибирск : Наука, 1974. 252 с.
105. Каныгин Ю. М. Общественный интеллект / Ю. М. Каныгин, В. Н. Панченко. Киев, 1994. 131 с.
106. Каныгин Ю. М. Введение в когнитивную социологию / Ю. М. Каныгин, И. С. Яковенко. Киев, 1992. 107 с.
107. Каргинова М. А. Что в настоящее время следует относить к интеллектуальным ресурсам? *Современные проблемы науки и образования*. 2015. № 1. С. 277 – 285.
108. Касич А. О. Особливості фінансування вищої освіти в Україні та інших країнах світу / А. О. Касич, В. А. Циган. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2587>.
109. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана. М. : ГУ ВШЭ. 2000. 606 с.
110. Квітка С. А. Державне управління формуванням партнерських відносин між владою та бізнесом в умовах соціальних перетворень : монографія. Дніпро : Грані, 2017. 268 с.
111. Квітка С. Інноваційні механізми в публічному управлінні: форсайт. *Аспекти публічного управління*. 2019. Т. 7, № 4. С. 5-16. URL : <https://doi.org/10.15421/151918>.

112. Квітка С. А. Форсайт в публічному управлінні: методи і перспективи реалізації в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2018. Т. 6, № 8. С. 56-70. URL : <https://doi.org/10.15421/151847>.
113. Квітка С. А. Government relations та державне управління в Україні: новітні форми взаємодії влади та бізнесу. *Аспекти публічного управління*. 2017. Т. 5, № 11. С. 94-103.
114. Квітка С. А. Форсайт як технологія проектування майбутнього: новітні механізми взаємодії публічної влади, бізнесу та громадянського суспільства. *Аспекти публічного управління*. 2016. Т. 4, № 8. С. 5-15.
115. Квітка С. А. Державне управління та циклічні механізми соціально-економічного розвитку. *Аспекти публічного управління*. 2016. Т. 4, № 1-2. С. 18-25.
116. Келле В. Ж. Духовность и интеллектуальный потенциал. URL : http://anthropology.ru/ru/texts/kelle/kagan_03.html.
117. Келле В. Ж. Проблемы реализации интеллектуального потенциала. *Человеческий потенциал России: интеллектуальное, социальное, культурное измерение* : сб. науч. работ. М. : Ин-т человека РАН, 2002. С. 41-54.
118. Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики) : монографія. Львів : Вид. центр Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2002. 396 с.
119. Колтун В. С. Закономірності та тенденції розвитку місцевого самоврядування: комплементарний підхід : монографія. Київ : НАДУ : Фенікс, 2015. 360 с.
120. Колтун В. С. Теоретико-методологічні підходи до розвитку територіальних громад. *Вісник НАДУ*. 2010. Вип. 2. С. 162-169.
121. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
122. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. : (зі змінами та доповненнями). URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
123. Концептуальні засади підвищення соціальної відповідальності органів місцевої влади. *Соціальна відповідальність влади, бізнесу, громадян* : монографія : у 2 т. / В. Я. Швець, О. Ю. Бобровська ; за заг. ред. Г. Г. Півняка ; М-во освіти і науки України ; Нац. гірн. ун-т. Дніпропетровськ : НГУ, 2014. Т. 2. С. 329-339.
124. Концепція реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 черв. 2016 р. № 402-р. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/402-2016%D1%80/print1444629026318134>.

125. Концепція реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин : затверджено та взято за основу рішенням Урядової комісії з питань інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів виконавчої влади (Протокол № 7 від 06 жовт. 2000 р.). URL : http://ndcpi.org.ua/jurnal/16_12.htm.

126. Корзун В. М. Нормативно-правове регулювання інформаційних відносин в Україні. *Форум права*. 2010. № 1. С. 175-179. URL : <http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-1/10kvmvuu.pdf>.

127. Королюк Т. О. Державне управління кадровим потенціалом у новій економіці. URL : http://www.economy.in.ua/pdf/4_2017/18.pdf.

128. Корпоративне управління соціальною сферою: концептуальні засади : навч. посіб. / О. Ю. Бобровська, І. І. Хожило, І. В. Шумік. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2011. 216 с.

129. Кравченко Т. Доцільність використання методів передбачення при розробці Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільського господарства на 2015-2020 роки. *Аспекти державного управління*. 2015. № 3 (4). С. 121-128. URL : <https://doi.org/10.15421/151541>.

130. Краутсорсинг: использование ресурсов толпы. URL : <https://habr.com/ru/hub/crowdsourcing>.

131. Кримінальний кодекс України : від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

132. Кримінальний процесуальний кодекс України : від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua>.

133. Крушельницька Т. А. Формування фінансової основи територіальних громад України: теоретичне визначення і аналіз актуального стану : монографія / Piga : LAMBERT Academic Publishing RU, 2019. 71 с.

134. Кухарская Н. А. Украина в международных рейтингах конкурентоспособности и инновационного развития. *Економіст*. 2017. № 1. С. 5-13.

135. Лакатос И. Избранные произведения по философии и методологии науки. М. : Академ. проект, 2008. 335 с.

136. Левашов В. К. Интеллектуальный потенциал общества: социологическое измерение и прогнозирование. *Мониторинг общественного мнения*. 2008. № 3 (87). С. 17-30.

137. Левашов В. К. О понятии интеллектуального потенциала и способах его измерения / В. К. Левашов, М. Н. Руткевич. *Науковедение*. 2000. № 1. С. 49-65.

138. Липовская Е. А. Возможности развития интеллектуального потенциала украинского общества в контексте Соглашения об ассоциации между Украиной и Европейским союзом / Е. А. Липовская, Н. А. Липовская. *Association agreement: from partnership to cooperation : collective monograph / ed. by M. Dei, O. Rudenko*. Hamilton, Ontario : Accent Graphics Communications & Publishing, 2018. P. 28-30.

139. Липовська К.О. «Інтелектуальний потенціал» у контексті управління суспільним розвитком: поняття та сутність. *Державне управління та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. / редкол. : С. М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. 2017. Вип. 4 (35). С. 21-27. URL : [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2017/2017_04\(35\)/5.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2017/2017_04(35)/5.pdf).

140. Липовська К. О. Інтелектуальний потенціал міських громад як чинник підвищення їх конкурентоспроможності. *Аспекти публічного управління = Public Administration Aspects*. 2017. Т. 5, № 12. С. 59-66. URL : <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/385/378>.

141. Липовська К.О. Інтелектуальний потенціал територіальної громади. *Реформування публічного управління та адміністрування: теорія, практика, міжнародний досвід* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Одеса, 28 жовт. 2016 р. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2016. С. 34 – 35. URL: http://www.oridu.odessa.ua/9/buk/new_01_11_16.pdf

142. Липовська К. О. Інтелектуальний потенціал територіальної громади: структурно-функціональний вимір. *Публічне адміністрування: теорія та практика* : електрон. зб. наук. пр. / редкол. : С. М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2016. № 2 (16). URL : [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2016-02\(16\)/26.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2016-02(16)/26.pdf).

143. Липовська К. О. Інтелектуальний потенціал територіальних громад як чинник регіонального розвитку. *Публічне управління у забезпеченні сталого розвитку країни* : зб. тез наук.-практ. конф. за міжнар. участю (в межах III науково-освітньої виставки «Публічне управління XXI»), Харків, 24 листоп. 2016 р. Харків : Магістр, 2016. URL : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2016-5/doc/3/42.pdf>.

144. Липовська К. О. Інтелектуальний потенціал як чинник розвитку територій. *Сталий розвиток територій: проблеми та шляхи вирішення* : матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. (20 жовт. 2017 р. м. Дніпро) / за заг. ред. О. Ю. Бобровської. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. С. 207-211.

145. Липовська К. О. Інтелектуальні ресурси як джерело розвитку територій. *Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком* : матеріали XI регіон. наук.-практ. конф. за міжнар. участю / за заг. ред. О. Б. Кіреєвої, (м. Дніпро, 1 груд. 2017 р.). Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. С. 683-684.

146. Липовська К.О. Інтелігенція як носій інтелектуального потенціалу суспільства. *Становлення публічного адміністрування в Україні* : матеріали VII Всеукр. міжвузівської конф. студентів та молодих учених, (м. Дніпро, 21 квіт. 2017 р.). Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. URL : http://www.dbuara.dp.ua/konf/konf_dridu/2017_04_21_fsdu_stud.pdf.

147. Липовська К. О. Оцінювання інтелектуального потенціалу територіальної громади. *Взаємозв'язок політики і управління: теоретичний і прикладний аспект* : зб. матеріалів круглого столу (м. Дніпро, 02 черв. 2017 р.). Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. URL : http://www.dbuara.dp.ua/konf/konf_dridu/2017_06_02_fsdu_round_table_material.pdf.

148. Липовська К. О. Розвиток інтелектуального потенціалу міських громад. *Становлення публічного адміністрування в Україні* : матеріали ІХ Всеукр. міжвуз. конф. студентів та молодих вчених / за заг. ред. О. Б. Кіреєвої, (м. Дніпро, 27 квіт. 2018 р.). Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. С. 114-115.

149. Липовська К. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом як чинник розвитку інтелектуального потенціалу українського суспільства. *Актуальні проблеми європейської інтеграції та євроатлантичного співробітництва України* : матеріали 15-ї регіон. наук.-практ. конф., Дніпро, 17 трав. 2018 р. / за заг. ред. Л. Л. Прокопенка. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. С. 92-93.

150. Липовська К. О. Умови формування і чинники розвитку інтелектуального потенціалу територіальних громад. *Децентралізація публічного адміністрування в умовах інтеграції України до Європейської спільноти: проблеми та перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. викл., співробітників ВНЗ і наук. орг. та ін. установ, Сєверодонецьк (Україна), 6-7 жовт. 2017 р. Сєверодонецьк : СНУ ім. В. Даля, 2017. С. 78-80.

151. Липовська К. О. Умови формування інтелектуального потенціалу територіальних громад. *Сталий розвиток територій: проблеми та шляхи вирішення* : матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 жовт. 2016 р.) / за заг. ред. О. Ю. Бобровської. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2016. С. 225-228. URL : http://www.dridu.dp.ua/konf/konf_dridu/2016_11_21_material_erep.pdf.

152. Липовська К. Чинники розвитку інтелектуального потенціалу територіальної громади. *Державне управління та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. / редкол. : С. М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. Вип. 3 (38). С. 142-148. URL : [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2018/2018_03\(38\)/19.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2018/2018_03(38)/19.pdf).

153. Максименко И. И. Управление интеллектуальным потенциалом региона : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05. Пермь, 2010. 16 с.

154. Манів С. З. Організаційні, фінансово-економічні, соціальні проблеми реалізації інтелектуального потенціалу регіону. *Економіка та держава*. 2008. № 5. С. 60-63.

155. Матвеєва О. Ю. Вдосконалення фінансового забезпечення місцевого самоврядування в умовах децентралізації : автореф. дис. ... канд. держ. упр. : 25.00.04 / Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Дніпропетровськ, 2013. 20 с.

156. Матусевич К. М. Інтелектуальний потенціал як інституціональний чинник формування економіки постіндустріального типу : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.01.01. Київ, 2010. 24 с.

157. Медынский В. Г. Инновационный менеджмент. М. : ИНФРА-М, 2007. 269 с.

158. Методологічні засади державної політики сталого регіонального розвитку : монографія / Т. О. Савостенко, В. І. Попруга, І. Е.

Польська [та ін.] ; за заг. ред. Т. О. Савостенко. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2008. 160 с.

159. Митний кодекс України : Закон України від 13 берез. 2012 р. № 4495-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

160. Моисеев Н. Н. Универсум. Информация. Общество. М. : Устойчивый мир, 2001. 200 с.

161. Мойсеєнко І. П. Управління інтелектуальним потенціалом суб'єктів господарювання в національній економіці : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.03 / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2010. 35 с.

162. Моліна О. В. Інтелектуальний потенціал регіону як джерело та міра його інноваційності. *Проблеми науки*. 2012. № 5. С. 9-14.

163. МОН: держава профінансує науку на 6 млрд. грн. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/2018-go-derzhava-profinansuye-nauku-na-6-milyardiv-griven>.

164. Мотивація персоналу (2002). URL: <https://library.if.ua/book/116/7758.html>.

165. Муніципальний менеджмент : навч. посіб. / Ю. П. Шаров, І. А. Чикаренко, О. Ю. Бобровська [та ін.] ; за наук. та заг. ред. Ю. П. Шарова. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2009. 404 с.

166. Мурашко В. В. Організаційно-економічне регулювання використання та розвитку інтелектуального потенціалу : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.09.01 / Донецьк. нац. ун-т. Донецьк, 2006. 20 с.

167. Мусаєва С., Романюк Р. Зеленський на порозі кризи влади / *Українська правда*. URL : <https://www.pravda.com.ua/articles/2020/03/3/7242294>.

168. Мюллер В. Общество и сознание / В. Мюллер, Д. Улих. М., 1984. 346 с.

169. Нагорічна О. С. Законодавче забезпечення процесу державного регулювання наукової діяльності / О. С. Нагорічна, Ю. О. Коновалов. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 5. URL : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=724>.

170. Науково-технічна діяльність / Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

171. Наумчук О. М. Інтелектуальний потенціал регіону як об'єкт суспільно-географічного дослідження. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2011. Вип. 587-588. С. 152-155. URL : https://collectedpapers.com.ua/wp-content/uploads/2013/09/028_152_154_Naumchuk.pdf.

172. Научно-технический потенциал: структура, динамика, эффективность / Г. М. Добров, В. Е. Тонкаль, А. А. Савельев [и др.]. Киев : «Наукова думка», 1987. 289 с.

173. Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період до 2020 року : проект. URL : <http://www.sips.gov.ua/ua/project-ip-strategy28082014>.

174. Небава М. І. Управління регіональним розвитком : електрон. навч. посіб. / М. І. Небава, Л. М. Ткачук. URL : https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/fmib/25nebava_upravlinnya_regionalnym_rozvytkom/01.html.
175. Никифорова С. В. Конкурентные преимущества предприятия на международном рынке : учеб. пособие / С. В. Никифорова, А. И. Мамров. СПб. : СПбГУЭФ, 2004. 173 с.
176. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / пер. с англ. Н. А. Нестеренко ; предисл. и науч. ред. Б. З. Мильнера. М. : Фонд экономической книги «Начала», 1997. 616 с.
177. Носова Т. І. Економічна сутність категорії «інтелектуальний потенціал». *Механізм регулювання економіки*. 2014. № 2. С. 159-166.
178. О простом и сложном профессионально : спец. вып. уч. зап. Харьков. гуманитар. ун-та «Народная украинская академия», посвящ. 20-лет. НУА / НУА. Харьков : Изд.-во НУА, 2011. 248 с.
179. Обитель Зе! 11 фактів про новий парламент. *Українська правда*. 2019. 23 лип. URL : <https://www.prawda.com.ua/articles/2019/07/23/7221624>.
180. Огданський К. М. Державне управління суспільною динамікою: теорія, стан, нові підходи і перспективи : монографія. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2015. 460 с.
181. Огляд законодавства у сфері освіти щодо повноважень та обов'язків органів місцевого самоврядування. URL : <https://storage.decentralization.gov.ua/uploads/library/file/182/%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0.pdf>.
182. Омельченко В. Соціальний механізм відтворення наукової еліти в умовах сучасної України : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04. Харків, 2008. 20 с.
183. Организация Экономического Сотрудничества и Развития (ОЭСР). URL : www.oecd.org.
184. Осадчук С. В. Роль інноваційних технологій в забезпеченні стабільного розвитку регіону : матеріали щоріч. наук.-практ. конф., 25 трав. 2009 р. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2007. С. 12-16.
185. Основи упередження кризових явищ в управлінні територіальним розвитком : монографія / О. Ю. Бобровська, Є. І. Бородін, Т. О. Савостенко [та ін.] ; за заг. ред. О. Ю. Бобровської, Т. О. Савостенко. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2011. 296 с.
186. Оцінка громадянами діяльності влади, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян (лютий 2020 р.). URL : <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-diialnosti-vlady-riven-doviry-do-sotsialnykh-instytutiv-ta-politykiv-elektoralni-oriientsii-gromadian-liutyi-2020r>
187. Пашкова Г. Г. Державне управління регіональним розвитком в Україні у контексті підвищення конкурентоспроможності: теоретичний

аспект : автореф. дис. ... канд. держ. упр. : 25.00.01 / Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. Дніпропетровськ, 2016. 20 с.

188. Перерва П. Г. Бенчмаркінг як метод оцінювання інтелектуального потенціалу регіонів / П. Г. Перерва, М. Ю. Глізнуца. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2015. № 4. С. 11-19.

189. Петренко В. П. До ідентифікації основних проблем інтелектуалізації та інтелектуально-інноваційного розвитку українського суспільства. URL : <http://gisap.eu/ru/node/1131>.

190. Петренко В. П. Управління процесами інтелектокористування в соціально-економічних системах : наук. моногр. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2006. 352 с.

191. Пиаже Ж. Избранные психологические труды : пер. с фр. М. : Просвещение, 1969. 659 с.

192. Податковий кодекс України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

193. Пономаренко В. С. Управління трудовим потенціалом / В. С. Пономаренко, В. М. Гриньова, М. М. Салун. Харків : ХНЕУ, 2006. 243 с.

194. Портер М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / пер. с англ. И. Минервина. М. : «Альпина Паблицер», 2011. 454 с.

195. Потенціал. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

196. Потенціал розвитку територій: методологічні засади формування і нарощення : монографія / О. Ю. Бобровська, Т. А. Крушельницька, М. А. Латинін [та ін.] ; за заг. ред. О. Ю. Бобровської. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 320 с.

197. Практичний поради́ник з питань управління потенціалом сталого розвитку територій в умовах децентралізації. Вип. 4 : Курінний О. В. Соціальна безпека як чинник сталого розвитку територій / О. В. Курінний, Л. Г. Шевченко, Є. В. Жадан. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 36 с.

198. Практичний поради́ник з питань управління потенціалом сталого розвитку територій в умовах децентралізації влади. Вип. 5 : Бобровська О. Ю. Запровадження корпоративного способу організації і управління територіальними громадами в умовах реформування місцевого самоврядування. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 64 с.

199. Практичні рекомендації з питань управління потенціалом сталого розвитку території в умовах децентралізації. Вип. 1 : Бобровська О. Ю. Використання органами місцевого самоврядування інструментів управління фінансовими ресурсами територіальних громад / О. Ю. Бобровська, О. Ю. Матвеева, А. Ю. Мунько. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2016. 21 с.

200. Практичні рекомендації з питань управління потенціалом сталого розвитку території в умовах децентралізації. Вип. 2 : Бобровська О. Ю. Бюджетно-податкова політика як фінансова основа сталого розвитку

- регіонів /
- О. Ю. Бобровська, Т. А. Крушельницька. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2016. 38 с.
201. Практичні рекомендації з питань управління потенціалом сталого розвитку території в умовах децентралізації. Вип. 3 : Бобровська О. Ю. Напрями використання регіонального брендингу щодо нарощування конкурентного потенціалу сталого розвитку / О. Ю. Бобровська, Т. О. Савостенко, Г. Г. Пашкова. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2016. 33 с.
202. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3792-ХІІ. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/> 233.
203. Про бібліотеки та бібліотечну справу : Закон України від 27 січ. 1995 р. № 33. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 7. Ст. 45.
204. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України : Закон України від 20 груд. 2016 р. №1789-VІІІ. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1789-19>.
205. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти» : постанова Кабінету Міністрів України від 10 трав. 2018 р. № 347. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347-2018-%D0%BF#Text>.
206. Про вищу освіту : Закон України від 01 лип. 2014 р. № 1556-VІІ. URL : <http://www.rada.gov.ua>.
207. Про Генеральну схему планування території України : Закон України від 07 лют. 2002 р. № 3059-ІІІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3059-14#Text>.
208. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України від 23 берез. 2000 р. № 1602-ІІІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>.
209. Про державні цільові програми : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1621-ІV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15#Text>.
210. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05 лют. 2015 р. № 157-VІІІ. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
211. Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій : Закон України від 09 квіт. 2004 р. № 1676-ІV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1676-IV#Text>.
212. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01 лип. 2010 р. № 2411-VІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>.

213. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05 лют. 2015 р. № 156-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>.

214. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : постанова Кабінету Міністрів України від 06 серп. 2014 р. № 385. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>.

215. Про затвердження Завдань Національної програми інформатизації на 1998-2000 роки : Закон України від 04 лют. 1998 р. № 76. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76/98-%D0%B2%D1%80#Text>.

216. Про затвердження Концепції формування системи національних електронних інформаційних ресурсів : розпорядження Кабінету Міністрів України від 05 трав. 2003 р. № 259-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/259-2003-%D1%80#Text>.

217. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 30 груд. 2015 р. № 1187. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF#Text>.

218. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад : постанова Кабінету Міністрів України від 08 квіт. 2015 р. № 214. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF>.

219. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 29 квіт. 2015 р. № 266. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/248149695>.

220. Про затвердження плану заходів з реалізації нового етапу реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на 2019-2021 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 січ. 2019 р. № 77-р. URL : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/prozatverdzhennya-planu-zahodiv-z-realizaciyi-novogo-etapu-reformuvannya-miscevogo-samovryaduvannya-ta-teritorialnoyi-organizaciyi-vladi-v-ukrayini-na-20192021-roki>.

221. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07 черв. 1996 р. № 236. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

222. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січ. 2001 р. № 2210-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>.

223. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04 лип. 2002 р. № 40-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.

224. Про інформацію : Закон України від 02 жовт. 1992 р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.

225. Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України : постанова Верховної Ради України від 13 лип. 1999 р. № 916-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/916-14#Text>.

226. Про Концепцію Національної програми інформатизації : Закон України від 04 лют. 1998 р. № 75. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/98-%D0%B2%D1%80#Text>.
227. Про місцеве самоврядування : Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280 : із змінами. URL : <http://zakon.rada.gov.ua>.
228. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09 квіт. 1999 р. № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>.
229. Про науково-технічну інформацію : Закон України від 25 черв. 1993 р. № 3322-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text>.
230. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 01 груд. 1998 р. № 284-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.
231. Про наукову і науково-технічну експертизу : Закон України від 10 лют. 1995 р. № 51. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text>.
232. Про Національну доктрину розвитку освіти : указ Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 347. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>.
233. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04 лют. 1998 р. № 51. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text>.
234. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : указ Президента України від 25 черв. 2013 р. № 344. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>.
235. Про обласний конкурс проектів і програм розвитку місцевого самоврядування : розпорядження голови Дніпропетровської обласної ради від 07 лют. 2017 р. № 25-р. URL : <https://oblrada.dp.gov.ua/documents/rozp-general>.
236. Про освіту : Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
237. Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності : Закон України від 01 груд. 1998 р. № 284-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/284-14#Text>.
238. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки : Закон України від 09 січ. 2007 р. № 537-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 12. Ст. 102.
239. Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування : Закон України від 17 січ. 2002 р. № 2953-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>.
240. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 05 груд. 1993 р. № 3687-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text>.

241. Про охорону прав на зазначення походження товарів : Закон України від 15 груд. 1993 р. № 3687-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12#Text>.
242. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15 груд. 1993 р. № 3689-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>.
243. Про охорону прав на промислові зразки : Закон України від 15 груд. 1993 р. № 3689-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12#Text>.
244. Про охорону прав на сорти рослин : Закон України від 21 квіт. 1993 р. № 3116-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3116-12#Text>.
245. Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем : Закон України від 05 листоп. 1997 р. № 621. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 8. Ст. 28.
246. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 08 верес. 2011 р. № 3715-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text>.
247. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки : Закон України від 11 лип. 2001 р. № 2623-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-14#Text>.
248. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17 лют. 2011 р. № 3038-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>.
249. Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм : Закон України від 23 берез. 2000 р. № 1587-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1587-14#Text>.
250. Про службу в органах місцевого самоврядування : проект Закону України. URL : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2>.
251. Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків : Закон України від 16 лип. 1999 р. № 991-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-14#Text>.
252. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17 черв. 2014 р. № 1508-VII. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
253. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України від 8 верес. 2005 р. № 2850-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15#Text>.
254. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» : указ Президента України від 12 січ. 2015 р. № 5. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 6.
255. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 01 квіт. 2014 р. № 333-р. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014>.

256. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 трав. 2013 р. № 386-р. *Офіційний вісник України*. 2013. № 44. Ст. 1581.
257. Про транскордонне співробітництво : Закон України від 24 черв. 2004 р. № 1861-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-15#Text>.
258. Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 15 квіт. 2015 р. № 244. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2015-%D0%BF#Text>.
259. Прогнозування розвитку територій. Бенчмаркінг : навч. посіб. з компакт-диском / К. М. Бліщук, А. С. Крупнік, Є. Г. Матвіїшин [та ін.] ; за заг. наук. ред. М. М. Білинської. Київ : К.І.С., 2014. 120 с.
260. Прогнозування розвитку територій. Економічне прогнозування : навч. посіб. з компакт-диском / Ю. П. Шаров, О. Ю. Бобровська, М. А. Латинін [та ін.] ; за заг. наук. ред. М. М. Білинської. Київ : К.І.С., 2014. 128 с.
261. Проект концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років. URL : http://tnpu.edu.ua/EKTS/proekt_koncept.pdf.
262. ПРООН в Україні : офіційний сайт. URL : <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/ourwork/overview.html>.
263. Прошак В. В. Інтелектуальний потенціал України в умовах ринкової трансформації економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.01.01. Львів, 2002. 21 с.
264. Радіонова І. Ф. Інтелектуальний капітал та інтелектуальний потенціал економіки: розмежування понять і явищ / І. Ф. Радіонова, В. І. Усик. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 10. С. 56-66.
265. Репіна І. М. Інтелектуальний потенціал інноваційного розвитку України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2017. № 875. С. 342-347.
266. Ревак І. О. Інтелектуальний потенціал – основа інноваційного розвитку бізнесу. Роль вищої освіти у формуванні інтелектуального потенціалу. *Рушійні сили розвитку бізнесу в умовах ринкової взаємодії : кол. моногр.* / під ред. Г. Г. Савіної. Херсон : Вид-во «ПП Вишемирський В.С.», 2014. С. 125 – 167.
267. Ревак І. О. Інтелектуальний потенціал у процесах структурної трансформації економіки України. *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*. 2013. № 6 (25). С. 106-110.
268. Ревак І. О. Інтелектуальний потенціал у системі економічної безпеки України: проблеми теорії та практики : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2015. 416 с.
269. Ревак І. О. Наукові підходи до тлумачення сутності інтелектуального потенціалу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна*. 2013. Вип. 2. С. 132-146.

270. Ревак І. О. Функції інтелектуального потенціалу держави. *Проблеми економіки: нові ринки та нові напрямки розвитку* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 6-7 лют. 2015 р.). : у 3 ч. Дніпропетровськ : НО «Перспектива», 2015. Ч. 1. С. 20-22.

271. Регіон. *Енциклопедія історії України*. URL : http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Rehion.

272. Регіональне управління : навч. посіб. / С. М. Серьогін, Т. О. Савостенко, І. Е. Польська, О. Ю. Бобровська [та ін.]. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2009. 164 с.

273. Рекомендації парламентських слухань на тему: «Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України». URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1073-19>.

274. Ресурсний центр «Гурт». URL : <https://gurt.org.ua/news/popular/?page=266&order=comments>.

275. Рудь Н. Т. Інтелектуальний потенціал: фактори формування і реалізації / Н. Т. Рудь, Ю. М. Гаврилюк. *Економічні науки. Сер. : Економіка та менеджмент*. 2011. Вип. 8. С. 283-297.

276. Савостенко Т. О. Планування розвитку територій : навч. посіб. / Т. О. Савостенко, О. Г. Братута, І. Е. Польська. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2006. 78 с.

277. Савченко В. А. Механізм формування державного замовлення на підготовку фахівців і робітників. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 83-88. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2014_1_12.

278. Сахарова К. О. Відтворення інтелектуального потенціалу громади. *Становлення публічного адміністрування в Україні* : матеріали ІХ Всеукр. міжвуз. конф. студентів та молодих учених (м. Дніпро, 10 трав. 2019 р.). Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019. С. 292-295.

279. Сахарова К. О. Вплив Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом на розвиток інтелектуального потенціалу українського суспільства. *Актуальні проблеми європейської інтеграції та євроатлантичного співробітництва України* : матеріали 16-ї регіон. наук.-практ. конф. (16 трав. 2019 р., м. Дніпро). Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019. С. 131-133.

280. Сахарова К. О. Інтелектуальна спроможність депутатів місцевих рад як складова їх інтегральної компетентності / К. О. Сахарова, В. І. Незяць. *Legea și viața*. 2019. № 10/2, Октябрь. С. 138-141. URL : <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2019/10-2/34.pdf>.

281. Сахарова К. О. Інтелектуальний потенціал у контексті сталого розвитку. *Сталий розвиток територій: проблеми та шляхи вирішення* :

матеріали ІХ міжнар. наук.-практ. конф. (20 жовт. 2018 р., м. Дніпро) / за заг. ред.

О. Ю. Бобровської. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. С. 118-120.

282. Сахарова К. О. Концептуальні засади управління ініціалізацією інтелектуального потенціалу регіону. *Публічне урядування*. 2020. № 3 (23), червень. С. 266-278.

283. Сахарова К. О. Методичні підходи до оцінки інтелектуального потенціалу територіальної громади. *Державне управління та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. / редкол. : С. М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019. Вип. 1 (40). С. 150-157.

284. Сахарова К. О. Методологічні орієнтири дослідження інтелектуального потенціалу регіону. *Становлення публічного адміністрування в Україні* : матеріали ХІ Всеукр. міжвуз. конф. студентів та молодих вчених (м. Дніпро, 8 трав. 2020 р.) / за заг. ред. О. Б. Кіреєвої. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2020. С. 336-338.

285. Сахарова К. О. Методологічні підходи дослідження інтелектуального потенціалу регіону. *Публічне адміністрування та національна безпека*. 2020. Вип. 4 (квітень). URL : <https://www.inter-nauka.com/issues/administration2020/4>.

286. Сахарова К. О. Механізми публічного управління ініціалізацією інтелектуального потенціалу регіону. *Державне управління та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. / редкол. : В. В. Баштанник (голов. ред.) [та ін.]. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2020. Вип. 2. С. 154-160.

287. Сахарова К. О. Напрями діяльності суб'єктів управління ініціалізацією інтелектуального потенціалу регіону в контексті забезпечення сталого розвитку. *Evropský politický a právní diskurz*. 2020. Червень. С. 120-127. URL : https://eppd13.cz/?page_id=1563.

288. Сахарова К. Оцінка інтелектуального потенціалу громади як складова оцінки людського розвитку: методичні підходи. *Організаційно-правові аспекти публічного управління в Україні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Полтава, 22 квіт. 2019 р. Полтава, 2019. С. 173-175.

289. Сахарова К. О. Правові механізми забезпечення розвитку інтелектуального потенціалу територіальних громад. *Правові аспекти публічного управління: теорія та практика* : матеріали Х наук.-практ. конф., Дніпро, 13 груд. 2018 р. / за заг. ред. Л. Л. Прокопенка. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. С. 36-38.

290. Сахарова К. Розвиток інтелектуального ресурсу місцевого самоврядування в Україні. *Теорія та практика публічної служби* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 21 груд. 2018 р.) / за заг. ред. С. М. Серьогіна. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. С. 73-77.

291. Сахарова К. О. Соціальний інтелект як ресурс сталого розвитку. *Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком* : матеріали XII регіон. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (м. Дніпро, 30 листоп. 2018 р.) / за заг. ред. О. Б. Кіреєвої. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. С. 93-95.

292. Сахарова К.О. Управління інтелектуальним потенціалом регіону як інструмент сталого розвитку // *Україна 2030: публічне управління для сталого розвитку* : матеріали щоріч. міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 2020 р.) : у 3 т. / за заг. ред. А. П. Савкова, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2020. Т. 3. 284 с. С. 76-78.

293. Сахарова К. Управління розвитком інтелектуального потенціалу територіальних громад. *Державне управління та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. / редкол. : С. М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. Вип. 4. С. 166-173.

294. Сахарова К.О. Шляхи надходження України до європейського інтелектуального простору // *Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України*: мат-ли XVII Всеукр. наук.-пр. конф., (м. Дніпро, 14 трав. 2020 р.). Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2020. С. 304-306.

295. Сохань Л. В. Життєвий потенціал – інноваційний ресурс особистості як суб'єкта життя. *Українське суспільство 1994–2005. Динаміка соціальних змін*. Київ : ІС НАНУ, 2005. С. 322-331.

296. Сохань Л. В. Особистість на політичному Олімпі: інтелектуальні виклики ХХІ століття. *Проблеми розвитку соціологічної теорії. Трансформація соціальних інститутів та інституціональної структури суспільства* : наук. доп. і повідомл. III Всеукр. соціолог. конф. / САУ, ІС НАНУ ; за ред. М. О. Шульги, В. М. Ворони. Київ : САУ, ІС НАНУ, 2003. С. 159-162.

297. Сохань Л. В. Потенціал молодёжи как личностный ресурс регулювання подійної насиченості життя. *Молодь в умовах нової соціальної перспективи* : матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 17-18 трав. 2005 р.) : в 3 ч. Житомир, 2005. Ч. 1. С. 150-152.

298. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів : нац. доп. / за ред. Е. М. Лібанової, М. А. Хвесика. Київ : ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. 776 с.

299. Спеціалізовані вчені ради / ДРІДУ НАДУ : офіційний сайт. URL : <http://www.dridu.dp.ua/nauka>.

300. Список країн за ІЛР. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA_%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD_%D0%B7%D0%B0_%D0%86%D0%9B%D0%A0#%D0%9D%D0%B8%D0%B7%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%86%D0%9B%D0%A0.

301. Стан і нові можливості соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області : монографія / О. Ю. Бобровська, С. М. Серьогін,

О. В. Каховська [та ін.] ; за заг. ред. О. Ю. Бобровської. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019. 276 с.

302. Стан та перспективи розвитку регіонів України в умовах соціалізації економіки : монографія. Т. О. Савостенко, Н. М. Дєєва, І. Е. Польська [та ін.] ; за заг. ред. Т.О. Савостенко. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2006. 130 с.

303. Стернберг Р. Практический интеллект = Practical Intelligence in Everyday Life. СПб. : Питер, 2002. 272 с.

304. Стратегія «Європа-2020»: у центрі – людина. URL : <http://dialog.lviv.ua/strategiya-uevropa-2020-u-tsentri-lyudina>.

305. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів : проект. URL : <http://www.kno.rada.gov.ua/331>.

306. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року : (Проект-2017). URL : https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf.

307. Тарасенко Т. М. Визначення відповідальності в місцевому самоврядуванні в Україні: законодавчий аспект. *Аспекти публічного управління*. 2017. Том 5 (8-9). С. 56-65. URL : <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/341/343>.

308. Тарасенко Т. М. Соціальний розвиток молоді у сфері вищої освіти: державно-управлінський аспект : монографія / Т. М. Тарасенко, А. М. Пугач. Дніпро : Пороги, 2017. 244 с.

309. Тарасенко Т. Стан інноваційного розвитку аграрного ресурсного потенціалу України / Науково-методологічні засади розвитку менеджменту та публічного управління : кол. моногр. / за заг. ред. В. В. Сиченко. Дніпро : ФОП Обдимко О.С., 2019. С. 133 – 154.

310. Татаркин А. И. Интеллектуальный ресурс общества: сущность, классификация и роль в социально-экономическом развитии. *Бизнес, менеджмент и право* : науч.-практ. эконом.-прав. журн. URL : http://bmpravo.ru/show_stat.php?stat=765.

311. Теория социального управления: социально-технологический подход. Энциклопедический словарь / под ред. В. Н. Иванова, В. И. Патрушева. М. : Муницип. мир, 2004. 654 с.

312. Ткаченко В. А. Интеллектуальный потенциал в основе развития виробничих сил і виробничих відносин : монографія. Дніпропетровськ : Моноліт, 2008. 274 с.

313. Ткаченко В. А. Концептуально-аналітична система компетенцій формування інновацій зростання інтелектуального потенціалу. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. 2012. № 1 (5), Т. 1. С. 404-428.

314. Ткачук О. В. Фінансове забезпечення вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи. URL : http://economyandsociety.in.ua/journal/12_ukr/105.pdf.
315. Тощенко Ж.Т. Социальное планирование. Красноярское книжное издательство, 1971. 312 с.
316. Тоффлер Э. Третья волна = The Third Wave, 1980. М. : АСТ, 2010. 784 с.
317. Управління інноваційною діяльністю в умовах глобалізації : монографія / М. А. Латинін, С. В. Майстро В. Ю. Бабаєв [та ін.] ; за заг. ред. М. А. Латиніна. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2012. 311 с.
318. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 16 верес. 2014 р. № 1678-VII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
319. Удосконалення наукових підходів до забезпечення конкурентоспроможності регіонів в контексті активізації економічного розвитку : наук. розроб. / О. Ю. Бобровська, Т. О. Савостенко, І. Е. Польська [та ін.] ; за заг. ред. О. Ю. Бобровської. Київ : НАДУ, 2014. 48 с.
320. Україна ввійшла до ТОП-50 рейтингу держав за якістю вищої освіти. *Вища освіта* : інформ.-аналіт. портал. URL : <http://vnz.org.ua/statti/9231-top-50-rejtyng-jakist-vyschoyi-osvity>.
321. Умова. *Словник української мови*. URL : <http://sum.in.ua/s/umova>.
322. Універсальність і спільнотність у системі етичних пріоритетів. URL : <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/10709>.
323. Управління регіональним розвитком : навч. посіб. / С. М. Серьогін, Т. О. Савостенко, І. Е. Польська, В. М. Тарасевич, О. Ю. Бобровська [та ін.] ; за заг. ред. О. Ю. Бобровської, Т. О. Савостенко. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2010. 168 с.
324. Філософський енциклопедичний словник / під кер. В. І. Шинкарука. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
325. Формування та реалізація інноваційної соціально орієнтованої моделі розвитку територій в Україні : монографія / О. Ю. Бобровська, Т. О. Савостенко, О. В. Каховська [та ін.] ; за заг. ред. О. Ю. Бобровської, Т. О. Савостенко. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2016. 124 с.
326. Формування механізму організаційно-аналітичного забезпечення управління територіальним розвитком : наук. розроб. / авт. кол. : Т. О. Савостенко, В. І. Попруга, І. Е. Польська, О. Ю. Бобровська [та ін.] ; за заг. ред. Т. О. Савостенко. Київ : НАДУ, 2010. 44 с.
327. Функції управління. Управління процесом прийняття рішень. URL : http://intranet.tdmu.edu.ua/data/kafedra/internal/pharma_3/lectures_stud/%D0.

328. Функція системи. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%83%D0%BD%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F_%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B8.
329. Цивільний кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV (зі змінами). URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
330. Цивільний процесуальний кодекс від 18 берез. 2004 р. № 1618. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
331. Чисельність населення України. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2562079-naselenna-ukraini-skorotilosa-do-422-miljona-derzstat.html>.
332. Чичкало-Кондрацька І. Б. Наукові підходи до розуміння економічної сутності категорії «інтелектуальний потенціал регіону» / І. Б. Чичкало-Кондрацька, Н. Б. Теницька. *Ефективна економіка*. 2012. № 8. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1309>.
333. Чумаченко Г. В. Методи оцінки інтелектуального потенціалу в умовах трансформаційної економіки. URL : <https://www.hozpravo.snu.edu.ua/chumachenko.doc>.
334. Швець Г. О. Особливості інтелектуального потенціалу підприємства. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності = Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property*. 2017. Вип. 16. С. 144-149.
335. Шумік І. В. Організаційні засади корпоративного управління соціальним розвитком територіальних громад : автореф. дис. ... канд. держ. упр. : 25.00.04 / Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. Дніпропетровськ, 2013. 20 с.
336. Щетинин В. П. Человеческий капитал и неоднозначность его трактовки. *Мировая экономика и международные отношения*. 2001. № 12. С. 42-49.
337. Щодо державної підтримки науки та утворення єдиного органу управління наукою та інноваціями. URL : <http://mon.gov.ua/ua/pr-viddil/2866/1405005330>.
338. Щодо фінансування науки в Україні. *Вісник НАН України*. 2012. № 5. С. 43-45.
339. Ясна І. Soft skills: універсальні навички європейського рівня. URL : <https://studway.com.ua/soft-skills>.
340. Babenko V. Procedure of Identifying of the Parameters of the Model of Management of Technological Innovations in Economic Systems / V. Babenko, M. Latynin, L. Lomovskykh, O. Nakisko, S. Rudenko, O. Girzheva. *2019 IEEE International Scientific-Practical Conference Problems of Infocommunications, Science and Technology (PIC S&T)*, *October 8-11, 2019. URL : https://conferences.ieee.org/conferences_events/conferences/conferencedetails/47496.

341. Bell D. The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting. N.Y. : Basic Books. 1973. 840 p.
342. Buryk Z. Economic growth: macroeconomic effects of Public Borrowings at the global level / Z. Buryk, V. Bashtannyk, F. Ragimov. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. № 17 (3). P. 169-183.
343. Bobrovska O. Resource potential provision for regions in Ukraine as a term for promotion of cooperation with the European union. *Association agreement: from partnership to cooperation* : collective monograph / ed. by M. Dei, O. Rudenko, O. Bobrovska. Hamilton, Ontario : Accent Graphics Communications & Publishing, 2018. P. 17-22.
344. Borodin Y. Management of the social and humanitarian sphere of the territorial communities within the context of the human development: foreign experience for Ukraine / Y. Borodin, I. Khozhylo, T. Tarasenko, N. Sorokina. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas Zarządzanie*. 2016. № 17 (1). P. 195-204.
URL : http://www.sbc.org.pl/Content/227715/Borodin_Khozhylo_Tarasenko_Sorokina.pdf.
345. Drucker P.F. Post-Capitalist Society. N.Y. : Harper-CollinsPubl, 1995. 192 p.
346. Dunayev I. Renewing an economic policy for a rising Ukrainian region: smoothing discrete shifts and mastering new competencies / I. Dunayev, M. Latynin, Y. Uluanchenko, A. Kosenko. *Regional science inquiry*. 2019. Vol. X, № 2. P. 133-150. URL : http://www.rsijournal.eu/ARTICLES/December_2019/11.pdf.
347. EUROPE – 2020. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. URL : <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>.
348. EBRD *Knowledge Economy Index*. URL : <https://www.ebrd.com/news/publications/brochures/ebrd-knowledge-economy-index.html>.
349. Edvinsson L. Some perspectives on intangibles and intellectual capital 2000. *Journal of Intellectual Capital*. 2000. Vol. 1, № 1. P. 12-16.
350. Fourastie G. Les 40 000 heures : préface. Paris, 1965. URL : <https://www.fourastie-sauvy.org/reference/etudes-et-temoignages/85-ef/10-40000heures?highlight=WyJqZWFuIiwZm91cmFzdGllIiwiamVhbiBmb3VyYXN0aWUxXQ==>
351. Gottfredson L. S. The General Intelligence Factor. *Scientific American Presents*. 1998. Winter. P. 24-29.
352. Gulamov S. S. Role of intellectual potential in innovative development of economy of Uzbekistan. *Стратегия действий Республики Узбекистан: макроэкономическая стабильность, инвестиционная активность и перспективы инновационного развития*. URL : www.wc.tseu.uz.
353. INSEAD WIPO. URL : <http://www.globalinnovationindex.org>; <https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/GII-2009-2010-Report.pdf>
354. Knowledge Economy Index. URL : https://en.wikipedia.org/wiki/Knowledge_Economic_Index.

355. Kvitka S. The foresight of national economy's digital development / S. Kvitka, Ye. Borodin, V. Yemelyanov. *Revista inclusions*. 2020. № 7 (SI) P. 112-125. URL : <http://www.archivosrevistainclusiones.com/gallery/10%20vol%207%20num%20especialleabriljunio2020revinclusi.pdf>. Web of Science Core Collection.
356. Kvitka S. Marketing of Ukrainian higher educational institutions representation based on modeling of Webometrics Ranking / S. Kvitka, G. Starushenko, V. Koval, H. Deforz, O. Prokopenko. *Marketing and Management of Innovations*. 2019. № 3. P. 60-72. URL : <http://doi.org/10.21272/mmi.2019.3-05>.
357. Machlup F.. Knowledge: Its Creation, Distribution, and Economic Significance. Vol. 3. Princeton, 1984.
358. Manheim K. Essays on the sociology of Culture. Leiden, 1956. 804 p.
359. Pulic A. Measuring the Performance of Intellectual Potential in Knowledge Economy : (presented in 1998 at the 2nd McMaster World Congress on Measuring and Managing Intellectual Capital by the Austrian Team for Intellectual Potential). URL : <https://pdfs.semanticscholar.org/708b/ebbe69caebcd281c5e18425cc645cee9816d.pdf>.
360. Schultz T.W. Investment in Human Capital: The Role of Education and of Research, — New York: Free Press, 1971
361. Stewart T. A. Intellectual Capital. The New Wealth of Organizations. N.Y. : Currency Doubleday, 1997.
362. The knowledge class vs. the factory class. *The Washington Post*. URL : https://www.washingtonpost.com/opinions/the-knowledge-class-vs-the-factory-class/2012/02/21/gIQAdBaZWR_story.html.
363. Towards a sustainable Europe by 2030 / European Commission. URL : https://ec.europa.eu/info/publications/towards-sustainable-europe-2030_en.
364. World Data Atlas. URL : <https://knoema.com/atlas/topics/WorldRankings/KnowledgeEconomyIndex/KnowledgeIndex>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Основні показники діяльності докторантури в Україні						
	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Кількість наукових установ та закладів вищої освіти, які мають докторантуру, на кінець року, од	255	283	282	277	270	253
Кількість докторантів на кінець року, осіб	1 532	1 821	1 792	1 646	1 145	1 113
Кількість осіб, зарахованих до докторантури, за рік	589	650	584	493	544	511
Кількість осіб, які закінчили докторантуру, за рік	450	563	551	543	963	511
у тому числі із захистом дисертації						
осіб	130	169	153	153	232	143
відсотків	28,9	30,0	27,8	28,2	24,1	28,0
Наукові установи						
Кількість установ, які мають докторантуру, на кінець року, од	95	106	106	101	96	85
Кількість докторантів на кінець року, осіб	296	338	308	272	176	176
Кількість осіб, зарахованих до докторантури, за рік	106	105	89	81	94	75
Кількість осіб, які закінчили докторантуру, за рік	91	101	102	103	170	76
у тому числі із захистом дисертації						
осіб	16	18	12	15	23	11
відсотків	17,6	17,8	11,8	14,6	13,5	14,5
Заклади вищої освіти						
Кількість закладів, які мають докторантуру, на кінець року, од	160	177	176	176	174	168
Кількість докторантів на кінець року, осіб	1 236	1 483	1 484	1 374	969	937
Кількість осіб, зарахованих до докторантури, за рік	483	545	495	412	450	436
Кількість осіб, які закінчили докторантуру, за рік	359	462	449	440	793	435
у тому числі із захистом дисертації						
осіб	114	151	141	138	209	132
відсотків	31,8	32,7	31,4	31,4	26,4	30,3

2.1. Основні показники діяльності аспірантури в Україні 1						
Показники	Роки					
	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Кількість наукових установ та закладів вищої освіти, які мають аспірантуру, на кінець року, од	513	490	481	475	431	417
Кількість аспірантів на кінець року, осіб	33 739	28 487	25 963	24 786	22 829	25 245
Кількість осіб, зарахованих до аспірантури, за рік	10 322	9 813	6 609	7 274	7 172	7 381
Кількість осіб, які закінчили аспірантуру, за рік	8 092	7 493	6 703	6 087	6 401	2 913
у тому числі із захистом дисертації						
осіб	1 941	1 958	1 708	1 438	1 472	751
відсотків	24,0	26,1	25,5	23,6	23,0	25,8
Наукові установи						
Кількість установ, які мають аспірантуру, на кінець року, од	271	256	250	244	210	191
Кількість аспірантів на кінець року, осіб	5 109	3 862	3 125	2 652	2 080	2 211
Кількість осіб, зарахованих до аспірантури, за рік	1 530	1 133	574	688	662	601
Кількість осіб, які закінчили аспірантуру, за рік	1 313	1 147	1 014	951	852	330
у тому числі із захистом дисертації						
осіб	152	140	125	110	99	56
відсотків	11,6	12,2	12,3	11,6	11,6	17,0
Заклади вищої освіти						
Кількість закладів, які мають аспірантуру, на кінець року, од	242	234	231	231	221	226
Кількість аспірантів на кінець року, осіб	28 630	24 625	22 838	22 134	20 749	23 034
Кількість осіб, зарахованих до аспірантури, за рік	8 792	8 680	6 035	6 586	6 510	6 780
Кількість осіб, які закінчили аспірантуру, за рік	6 779	6 346	5 689	5 136	5 549	2 583
у тому числі із захистом дисертації						
осіб	1 789	1 818	1 583	1 328	1 373	695
відсотків	26,4	28,6	27,8	25,9	24,7	26,9
1Без урахування аспірантів із зарубіжних країн.						

Таблиця 3

Приєм і випуск аспірантів у 2019 році за регіонами

	Кількість осіб, зарахованих до аспірантури			Кількість осіб, які закінчили аспірантуру (осіб)					
	усього	у тому числі за формами навчання		усього	у тому числі із захистом дисер-тації	з них за формами навчання			
		денною	вечірньою та заочною			денною		вечірньою та заочною	
						усього	у тому числі із захистом дисер-тації	усього	у тому числі із захистом дисер-тації
Україна	7 381	4 446	2 935	2 913	751	699	169	2 214	582
Вінницька	189	125	64	56	21	14	6	42	15
Волинська	75	53	22	28	8	9	3	19	5
Дніпропетровська	466	229	237	112	14	22	4	90	10
Донецька	102	59	43	48	11	11	2	37	9
Житомирська	51	36	15	25	5	8	3	17	2
Закарпатська	189	88	101	50	9	4	1	46	8
Запорізька	264	161	103	148	78	27	11	121	67
Івано-Франківська	147	84	63	71	18	17	4	54	14
Київська	128	44	84	52	5	6	1	46	4
Кіровоградська	47	34	13	9	1	-	-	9	1
Луганська	76	44	32	36	9	3	1	33	8
Львівська	507	342	165	243	76	99	30	144	46
Миколаївська	57	38	19	15	3	3	-	12	3
Одеська	492	282	210	200	40	48	4	152	36
Полтавська	201	144	57	49	4	12	2	37	2
Рівненська	78	24	54	55	3	4	-	51	3
Сумська	247	180	67	74	22	22	7	52	15
Тернопільська	180	134	46	36	21	16	12	20	9
Харківська	1 045	625	420	327	78	67	14	260	64
Херсонська	91	43	48	49	14	11	2	38	12
Хмельницька	98	43	55	60	22	14	3	46	19
Черкаська	104	76	28	33	1	16	-	17	1
Чернівецька	72	43	29	15	7	8	3	7	4
Чернігівська	92	51	41	33	3	12	1	21	2
м. Київ	2 383	1 464	919	1 089	278	246	55	843	223

Таблиця 4

Підготовка аспірантів у 2019 році за регіонами

	Кількість наукових установ та закладів вищої освіти, які мають аспірантуру, од			Кількість аспірантів на 1 січня 2020р., осіб	У тому числі за формами навчання			
	усього	у тому числі			денною		вечірньою та заочною	
		НУ1	ЗВО1		осіб	у % до загальної кількості аспірантів	осіб	у % до загальної кількості аспірантів
Україна	417	191	226	25 245	15 447	61,2	9 798	38,8
Вінницька	7	1	6	621	385	62,0	236	38,0
Волинська	2	-	2	263	183	69,6	80	30,4
Дніпропетровська	26	7	19	1 445	798	55,2	647	44,8
Донецька	8	1	7	301	183	60,8	118	39,2
Житомирська	3	-	3	219	149	68,0	70	32,0
Закарпатська	3	1	2	612	254	41,5	358	58,5
Запорізька	10	1	9	857	551	64,3	306	35,7
Івано-Франківська	4	-	4	491	264	53,8	227	46,2
Київська	9	6	3	440	220	50,0	220	50,0
Кіровоградська	2	-	2	156	105	67,3	51	32,7
Луганська	5	-	5	257	150	58,4	107	41,6
Львівська	30	13	17	1 894	1 269	67,0	625	33,0
Миколаївська	4	-	4	186	132	71,0	54	29,0
Одеська	24	5	19	1 731	980	56,6	751	43,4
Полтавська	7	1	6	603	418	69,3	185	30,7
Рівненська	4	-	4	269	115	42,8	154	57,2
Сумська	5	1	4	819	597	72,9	222	27,1
Тернопільська	5	-	5	533	371	69,6	162	30,4
Харківська	57	27	30	3 480	2 073	59,6	1 407	40,4
Херсонська	8	2	6	346	195	56,4	151	43,6
Хмельницька	6	-	6	422	204	48,3	218	51,7
Черкаська	5	-	5	381	320	84,0	61	16,0
Чернівецька	3	-	3	244	156	63,9	88	36,1
Чернігівська	5	1	4	299	183	61,2	116	38,8
м. Київ	175	124	51	8 376	5 192	62,0	3 184	38,0
1 Тут і далі: "НУ" - наукові установи, "ЗВО" - заклади вищої освіти.								

Таблиця 5

Кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок за категоріями персоналу

	Кількість працівників - усього	У тому числі (осіб)				
		з них мають науковий ступінь		дослідники	техніки	допоміжний персонал
		доктора наук	доктора філософії (кандидата наук)			
2010 1	182484	11974	46685	133744	20113	28627
2011 1	175330	11677	46321	130403	17260	27667
2012 1	164340	11172	42050	122106	15509	26725
2013 1	155386	11155	41196	115806	14209	25371
2014 1,3	136123	9983	37082	101440	12299	22384
2015 1,3	122504	9571	32849	90249	11178	21077
2016 2,3	97912	7091	20208	63694	10000	24218
2017 2,3	94274	6942	19219	59392	9144	25738
2018 2,3	88128	7043	18,806	57630	8553	21945

1 Дані за 2010-2015 роки включають постійних та тимчасових працівників (сумісників та осіб, які працюють за договорами цивільно-правового характеру, включаючи науково-педагогічних працівників).

2 Починаючи з 2016 року дані наведено без урахування науково-педагогічних працівників, які не виконували наукові дослідження і розробки.

3 Дані наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Таблиця 6

Кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок за регіонами 1

	Кількість працівників - усього	У тому числі (осіб)				
		з них мають науковий ступінь		дослідники	техніки	допоміжний персонал
		доктора наук	доктора філософії (кандидата наук)			
Україна	88128	7043	18806	57630	8553	21945
Вінницька	625	65	214	447	93	85
Волинська	317	36	116	265	37	15
Дніпропетровська	8658	383	1018	5216	1887	1555
Донецька	226	25	40	158	42	26
Житомирська	367	34	118	244	61	62
Закарпатська	526	45	117	314	19	193
Запорізька	3913	78	215	1295	404	2214
Івано-Франківська	600	59	132	492	33	75
Київська	1798	85	308	1098	233	467
Кіровоградська	467	11	67	353	41	73
Луганська	301	12	33	168	45	88
Львівська	4869	585	1771	3862	244	763
Миколаївська	2116	93	286	1073	143	900
Одеська	2548	265	631	1818	227	503
Полтавська	1016	79	360	763	99	154
Рівненська	340	46	102	232	46	62
Сумська	1638	86	289	888	396	354
Тернопільська	345	55	110	293	26	26
Харківська	14226	1008	2915	9528	1493	3205
Херсонська	699	51	180	472	86	141
Хмельницька	348	32	115	295	22	31
Черкаська	676	50	129	449	124	103
Чернівецька	731	94	251	569	48	114
Чернігівська	665	8	89	265	46	354
м. Київ	40113	3758	9200	27073	2658	10382

1 Дані наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Таблиця 7

Витрати на виконання наукових досліджень і розробок за видами робіт

Рік	Усього, у фактичних цінах	(млн.грн)		
		У тому числі на виконання		
		фундаментальних наукових досліджень	прикладних наукових досліджень	науково-технічних (експериментальних) розробок
2010 1	8107.1	2175	1589.4	4342.7
2011 1	8513.4	2200.8	1813.9	4498.7
2012 1	9419.9	2615.3	2023.2	4781.4
2013 1	10248.5	2698.2	2061.4	5488.9
2014 1,2	9487.5	2452	1882.7	5152.8
2015 1,2	11003.6	2460.2	1960.6	6582.8
2016 2	11530.7	2225.7	2561.2	6743.8
2017 2	13379.3	2924.5	3163.2	7291.6
2018 2	16773.7	3756.5	3568.3	9448.9

1 Дані за 2010-2015 роки перераховано без урахування витрат на виконання науково-технічних послуг.

2 Дані наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Таблиця 8

Витрати на виконання наукових досліджень і розробок за видами робіт за регіонами 1

Регіон	Усього, у фактичних цінах	(млн.грн)		
		У тому числі на виконання		
		фундаментальних наукових досліджень	прикладних наукових досліджень	науково-технічних (експериментальних) розробок
Україна	16773.7	3756.5	3568.3	9448.9
Вінницька	49.1	22.4	15.5	11.2
Волинська	18.4	6.8	5	6.6
Дніпропетровська	2029.8	148.8	147.9	1733.1
Донецька	16.2	5	6.6	4.6
Житомирська	30.6	11.4	10.8	8.4
Закарпатська	75.1	19.3	30.1	25.7
Запорізька	1387.9	15.8	198.2	1173.9
Івано-Франківська	47.9	4.4	34.2	9.3
Київська	410.8	95	132.7	183.1
Кіровоградська	100.8	3.3	9.4	88.1
Луганська	36.9	3.1	17.8	16
Львівська	426.8	187.9	126.2	112.7
Миколаївська	330.7	36	34.3	260.4
Одеська	299.2	107.6	94.9	96.7
Полтавська	80.7	25.4	25.9	29.4
Рівненська	19.3	6	11	2.4
Сумська	182.4	19.3	50	113.1
Тернопільська	30.2	6.2	20.6	3.4
Харківська	3144.4	570.7	614.4	1959.3
Херсонська	81.2	23.6	53.6	4
Хмельницька	21.3	14.9	2.7	3.7
Черкаська	98.6	27.8	35.8	34.9
Чернівецька	87.9	25.6	56	6.3
Чернігівська	49.3	9.1	24.3	15.9
м. Київ	7718.2	2361.1	1810.4	3546.7

1 Дані наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Таблиця 9

**Загальний обсяг витрат за напрямими інноваційної діяльності
промислових підприємств 1,2,3**

Рік	Частка кількості інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств	Витрати на інновації	У тому числі за напрямими					
			дослідження і розробки	у тому числі		придбання інших зовнішніх знань	придбання машин обладнання та програмного забезпечення	інші витрати
				внутрішні НДР	зовнішні НДР			
	%	млн.грн						
2000	18	1760.1	266.2	X	X	72.8	1074.5	346.6
2001	16.5	1979.4	171.4	X	X	125	1249.4	433.6
2002	18	3018.3	270.1	X	X	149.7	1865.6	732.9
2003	15.1	3059.8	312.9	X	X	95.9	1873.7	777.3
2004	13.7	4534.6	445.3	X	X	143.5	2717.5	1228.3
2005	11.9	5751.6	612.3	X	X	243.4	3149.6	1746.3
2006	11.2	6160	992.9	X	X	159.5	3489.2	1518.4
2007	14.2	10821	986.4	793.5	192.9	328.4	7441.3	2064.9
2008	13	11994.2	1243.6	958.8	284.8	421.8	7664.8	2664
2009	12.8	7949.9	846.7	633.3	213.4	115.9	4974.7	2012.6
2010	13.8	8045.5	996.4	818.5	177.9	141.6	5051.7	1855.8
2011	16.2	14333.9	1079.9	833.3	246.6	324.7	10489.1	2440.2
2012	17.4	11480.6	1196.3	965.2	231.1	47	8051.8	2185.5
2013	16.8	9562.6	1638.5	1312.1	326.4	87	5546.3	2290.9
2014	16.1	7695.9	1754.6	1221.5	533.1	47.2	5115.3	778.8
2015	17.3	13813.7	2039.5	1834.1	205.4	84.9	11141.3	548
2016	18.9	23229.5	2457.8	2063.8	394	64.2	19829	878.4
2017	16.2	9117.5	2169.8	1941.3	228.5	21.8	5898.8	1027.1
2018	16.4	12180.1	3208.8	2706.2	502.6	46.1	8291.3	633.9

1 Дані за 2000-2014 роки наведені по юридичних особах та їх відокремлених підрозділах, які здійснювали промислову діяльність.

2 Дані за 2014-2018 роки наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

3 Дані за 2015-2018 роки наведені по юридичних особах, які здійснювали промислову діяльність, із середньою кількістю працівників 50 осіб і більше.

Таблиця 10

**Джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств
1,2,3**

Рік	Витрати на інновації, млн.грн	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	інвесторів-нерезидентів	інших джерел
2000	1757.1	1399.3	7.7	133.1	217,0
2001	1971.4	1654	55.8	58.5	203,1
2002	3013.8	2141.8	45.5	264.1	562,4
2003	3059.8	2148.4	93	130	688,4
2004	4534.6	3501.5	63.4	112.4	857,3
2005	5751.6	5045.4	28.1	157.9	520,2
2006	6160	5211.4	114.4	176.2	658
2007	10821	7969.7	144.8	321.8	2384.7
2008	11994.2	7264	336.9	115.4	4277.9
2009	7949.9	5169.4	127	1512.9	1140.6
2010	8045.5	4775.2	87	2411.4	771.9
2011	14333.9	7585.6	149.2	56.9	6542.2
2012	11480.6	7335.9	224.3	994.8	2925.6
2013	9562.6	6973.4	24.7	1253.2	1311.3
2014	7695.9	6540.3	344.1	138.7	672.8
2015	13813.7	13427	55.1	58.6	273
2016	23229.5	22036	179	23.4	991.1
2017	9117.5	7704.1	227.3	107.8	1078.3
2018	12180.1	10742	639.1	107	692

1 Дані за 2000-2014 роки наведені по юридичних особах та їх відокремлених підрозділах, які здійснювали промислову діяльність.

2 Дані за 2014-2018 роки наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

3 Дані за 2015-2018 роки наведені по юридичних особах, які здійснювали промислову діяльність, із середньою кількістю працівників 50 осіб і більше.

Таблиця 11

Впровадження інновацій на промислових підприємствах 1,2,3

Рік	Частка кількості підприємств, що впроваджували інновації (продукцію та/або технологічні процеси), в загальній кількості промислових підприємств, %	Впроваджено нових технологічних процесів, од	У т.ч. маловідходні, ресурсозберігаючі	Впроваджено виробництво інноваційних видів продукції (товарів, послуг), од	З них нові види техніки	Частка обсягу реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) промислових підприємств, %
2000	14.8	1403	430	15323	631	9.4
2001	14.3	1421	469	19484	610	6.8
2002	14.6	1142	430	22847	520	7
2003	11.5	1482	606	7416	710	5.6
2004	10	1727	645	3978	769	5.8
2005	8.2	1808	690	3152	657	6.5
2006	10	1145	424	2408	786	6.7
2007	11.5	1419	634	2526	881	6.7
2008	10.8	1647	680	2446	758	5.9
2009	10.7	1893	753	2685	641	4.8
2010	11.5	2043	479	2408	663	3.8
2011	12.8	2510	517	3238	897	3.8
2012	13.6	2188	554	3403	942	3.3
2013	13.6	1576	502	3138	809	3.3
2014	12.1	1743	447	3661	1314	2.5
2015	15.2	1217	458	3136	966	1.4
2016	16.6	3489	748	4139	1305	... 4
2017	14.3	1831	611	2387	751	0.7
2018	15.6	2002	926	3843	920	0.8

1 Дані за 2000-2014 роки наведені по юридичних особах та їх відокремлених підрозділах, які здійснювали промислову діяльність.

2 Дані за 2014-2018 роки наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

3 Дані за 2015-2018 роки наведені по юридичних особах, які здійснювали промислову діяльність, із середньою кількістю працівників 50 осіб і більше.

4 Розрахунок показника не здійснювався.

Додаток В

Показники розвитку культури

Таблиця 1

Динаміка ключових показників, 1990 - 2017

Рік	Кількість театрів, од	Кількість глядачів на виставах, млн. осіб	Кількість концертних організацій, професійних творчих колективів, од	Кількість слухачів на концертах, млн. осіб	Кількість музеїв, од	Кількість відвідувачів музеїв, млн. осіб
1990	125	17.6	44	15	214	31.8
1991	130	15	43	12.6	225	20.8
1992	127	15.1	44	9.6	275	16.3
1993	131	12.4	49	10	295	18
1994	132	10.2	52	6.6	305	18.2
1995	136	8.3	53	7.3	314	17.4
1996	130	6.9	53	4.8	324	16.5
1997	130	5.6	55	4.2	358	14.9
1998	132	5.6	57	3.5	367	14.8
1999	131	5.6	57	3.9	369	15
2000	131	5.7	61	3.8	378	16
2001	129	5.9	61	4.6	386	17.1
2002	131	6.2	67	6.6	376	17.5
2003	135	6,1	71	4,0	394	17,6
2004	133	6	77	4,9	422	18,5
2005	135	6.2	78	4.4	437	18.9
2006	137	6.3	81	4.1	445	20.2
2007	138	6.6	79	4.2	458	21.1
2008	138	7	77	4	478	21.9
2009	136	6.2	77	3.8	499	20.8
2010	140	6.6	83	4.2	546	21.7
2011	133	6.7	82	4.1	570	21.8
2012	132	6.7	88	4.6	592	22.4
2013	133	6.9	85	4.6	608	22.3
2014 1	113	5.4	73	2.4	543	14.2
2015 1	113	5.6	73	2.5	564	15.1
2016 1	112	5.8	76	2.6	576	15.8
2017 1	113	6.2	76	2.8	574	16.4

Продовження таблиці 1

Рік	Кількість бібліотек, тис.од ²	Бібліотечний фонд, млн. прим.2	Кількість демонстраторів фільмів, тис.од ²	Кількість глядачів на сеансах, млн. осіб ²	Кількість клубних закладів, тис.од ²	Кількість місць у них, млн. од ²
1990	25.6	419	27.2	552	25.1	6.5
1991	25.3	410	25	416	24.7	6.4
1992	25.3	401	22.3	211	23.9	6.2
1993	24.4	388	20.5	127	23.5	6
1994	24.2	379	17.9	56	23.3	6
1995	23.8	370	16.1	36	23	5.9
1996	23.3	364	13.3	14	22.4	5.9
1997	21.5	356	10.8	7	21.5	5.6
1998	21.1	350	9	5	20.9	5.5
1999	20.9	347	7.8	5	20.7	5.5
2000	20.7	343	6.9	6	20.4	5.4
2001	20.4	338	6	7	20.2	5.3
2002	20.4	339	5.3	9	19.9	5.2
2003	20.3	336	4.1	10	19.6	5.1
2004	20	333	3.6	10	19.4	5.1
2005	19.8	330	3.3	10	19.1	5
2006	19.8	324	3.2	12	19	4.9
2007	20.8	345	3	18	18.9	4.8
2008	20.6	352	2.4	11	18.8	4.8
2009	20.1	338	2.2	11	18.7	4.8
2010	19.5	326	2.2	9	18.6	4.7
2011	19.3	318	2.2	15	18.5	4.7
2012	19.2	315	1.7	16	18.5	4.7
2013	19.1	311	1.6	14	18.5	4.7
2014 1	16.9	258	1.3	11	16.8	4.2
2015 1	17.3	266	1.1	11	17.2	4.3
2016 1	17	255	...	...	17.1	4.2
2017 1	16.8	236	...	...	17.1	4.2

Продовження таблиці 1

Рік	Випуск книг і брошур ³		Випуск періодичних та таких, що продовжуються, видань (крім газет) ³		Випуск газет ³	
	кількість видань, друкованих од	тираж видань, млн. прим.	кількість видань, друкованих од	річний тираж, млн. прим.	кількість видань, друкованих од	середній разовий тираж, млн. прим.
1990	7046	170	185	166	1787	25
1991	5857	136	194	95	1891	27
1992	6389	130	321	16	1695	24
1993	5002	88	522	33	1757	40
1994	4752	52	461	19	1705	20
1995	6109	68	604	24	1877	21
1996	6084	52	717	20	2206	23
1997	6308	51	817	20	2520	34
1998	7065	44	1009	57	2659	48
1999	6282	22	1374	40	2551	39
2000	7749	44	1242	52	2667	48
2001	10614	50	1653	60	2727	53
2002	12444	48	1923	84	3045 4	87
2003	13805	39	2246	130	2891 4	75
2004	14790	53	2385	124	3014 4	88
2005	15720	54	2182	132	2974 4	80
2006	15867	54	2301	138	2918 4	90
2007	17987	56	2420	237	2885 4	61
2008	24040	58	2422	270	2647 4	59
2009	22491	49	2515	256	2499 4	55
2010	22557	45	2822	338	2347 4	55
2011	22826	47	2886	316	2266 4	51
2012	26036	62	2945	368	2343 4	53
2013	26323	70	3259	468	2270 4	52
2014 1	21796	55	3121	513	2129 4	49
2015 1	19958	36	2847	233	1846 4	40
2016 1	21330	49	2617	165	1656 4	37
2017 1	22047	45	2692	145	1666 4	43

1 - Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

2 - За даними Міністерства культури України.

3 - За даними Державної наукової установи "Книжкова палата України імені Івана Федорова".

4 - Включно з додатками, які розповсюджуються окремо (згідно з методологією ЮНЕСКО).

Таблиця 2

Показники розвитку громадянського суспільства

Регіон	Кількість керівних органів, од	Кількість членів на обліку, осіб		
		У тому числі		
		усього	керівний орган	відокремлені підрозділи
Україна	26630	19079855	5788956	13290899
Вінницька	1083	335427	334823	604
Волинська	884	180238	177717	2521
Дніпропетровська	1525	708371	454307	254064
Донецька	788	149715	142438	7277
Житомирська	580	44482	44482	–
Закарпатська	1509	483212	246429	236783
Запорізька	1146	346645	302479	44166
Івано-Франківська	1508	67567	55227	12340
Київська	986	101279	77614	23665
Кіровоградська	785	92118	91342	776
Луганська	495	181646	181459	187
Львівська	2295	809989	532764	277225
Миколаївська	1166	180706	143497	37209
Одеська	1558	523319	502928	20391
Полтавська	1172	213773	213753	20
Рівненська	997	113700	106630	7070
Сумська	1000	578521	508860	69661
Тернопільська	819	40633	40591	42
Харківська	1103	316926	98602	218324
Херсонська	336	65570	43299	22271
Хмельницька	802	191398	186251	5147
Черкаська	832	551813	544985	6828
Чернівецька	637	105222	64299	40923
Чернігівська	582	265178	265178	–
м. Київ	2042	12432407	429002	12003405

1. Кількість керівних органів та членів на обліку громадських організацій за регіонами у 2018 році